

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣΙΜΩΝ

ΕΠΙΦΑΝΙΟΥ

ΠΕΡΙ ΜΕΤΡΩΝ ΚΑΙ ΣΤΑΘΜΩΝ.

S. P. N. EPIPHANII

DE MENSURIS ET PONDERIBUS

LIBER⁽³²⁾.

Α'. Εἴ τις δὲ θέλει τῶν ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς εἰδέναι τὰ πρὸς πολυπειρίαν μέρη, λέγω δὴ περὶ μέτρων, καὶ σταθμῶν, τούτῳ τῷ Ὑπομνηστικῷ ἐντυγχάνειν μὴ κατοκνεῖτω. Καὶ πρῶτον μὲν δεῖ εἰδέναι τὸν φιλόλογον, πόσα τυγχάνει ἐν ταῖς προφητείαις μέρη. Εἰς δέκα γὰρ διήρηται θεωρίας αἱ προφητεῖαι, οὕτως περιέχουσαι· Διδασκαλίας, θεωρίας, προτροπᾶς, ἀπειλᾶς, ὀλοφυρμῶν, θρήνων, εὐχᾶς, ἱστορίας, προρρήσεις. Παράκεινται δὲ ταῖς αὐταῖς (33) προφητείαις σημεῖα ταῦτα· Υ ¹ περὶ τῆς ἀποβολῆς τοῦ προτέρου λαοῦ· ∞ περὶ τῆς ἀποβολῆς τοῦ κατὰ σάρκα νόμου· ∇ περὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης· E περὶ τῶν ἐθνῶν κλήσεως· $+$ περὶ Χριστοῦ· S περὶ ἐπαγγελιῶν τοῦ προτέρου λαοῦ· Z περὶ τῆς ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς ἀσαφείας· ∇ B περὶ μελλόντων προγνώσεως.

Β'. Ἐπειδὴ δὲ τινες (34) κατὰ προσωδίαν ἔστιξαν τὰς Γραφὰς καὶ περὶ τῶν προσωδῶν τάδε· Ὁξεῖα', δασεῖα', βαρεῖα', ψιλή', περισπωμένη', ἀποστροφος', μακρὰ —, ὑφέν $\cup$, βραχεῖα $\cup$, ὑποδιαστολή, . Ὁσαύτως καὶ περὶ τῶν λοιπῶν σημείων, περὶ ἀστερίσκου $\times$. Ὁ ἀστερίσκος οὗτος ἐνθα παράκειται (35), σημαίνει τὸ ἐμφερόμενον ῥῆμα ἐν τῷ Ἑβραϊκῷ κεῖσθαι, καὶ ἐμφέρεσθαι παρὰ Ἀκύλα,

¹ In Regio est ∇

(32) Cum de mensuris et ponderibus quorum in C sacris Litteris usus est, agendum sibi hoc in libello proposuerit, per pauca tamen de hoc argumento sub illius finem attingit, majoremque partem in ea disputatione collocat, qua sacerorum interpretum τὰ ἱστορούμενα, atque Origenis in concinnandis codicibus suis institutum persequitur. In operis ipsius aditu notas explicat quæ in sacris Litteris usurpabantur. De quibus agit Isidorus lib. 1 *Orig.* cap. 20; Sixtus Senensis lib. III *Biblioth.* Nonnullas etiam, quibus olim usus est Plato, Diogenes in ejus Vita

126-158 I. Si quis est forte, qui hoc intelligere velit, quod in sacris Litteris usitatissimum est, mensurarum videlicet ac ponderum rationem, hunc, quem aggredimur, Commentarium percurrere ne gravetur. Atque illud in primis studiosius quisque cognoscere debet, quot sint in prophetarum scriptis orationum genera. Nam in decem sententiarum species prophetici libri dividuntur; quæ sunt hujusmodi: Doctrina, contemplatio, cohortatio, minæ, commiseratio, lamentatio, preces, historica narratio, prædictio. Ad easdem prophetias adjuncta sunt hæc signa: Υ prioris populi repudiationem significat: ∞ legis carnis abjectionem: ∇ ad Novum Testamentum pertinet; E ad vocationem gentium; $+$ ad Christum referatur; S priori populi promissis adhibetur; Z quod in sacris Litteris obscurum ac difficile est exprimit; ∇ futurorum præscientiam.

II. Sed cum nonnulli sacras Litteras accentibus distinxerint, de iis sic habeto. Acutus est ejusmodi', asper', gravis', tenuis', circumflexus', apostrophe', 159 longa —, hyphen $\cup$, brevis, $\cup$ hypodistole. Atque ut de cæteris quoque generibus disputetur, primus occurrit asteriscus, cujus hæc est forma $\times$. Is ad quamcunque vocem apponitur, eam in Hebræo contineri, et ab

percenset.

(33) Παράκεινται δὲ ταῖς αὐταῖς. Priores hasce notas, quibus orationis propheticae figuræ variæ, et conformationes discernuntur, Sixtus omisit.

(34) Ἐπειδὴ δὲ τινες. Nam plerique veterum majusculis litteris sine accentu ullo ac prosodia scribebant.

(35) Ὁ ἀστερίσκος οὗτος ἐνθα παράκειται. De asteriscorum ac obelorum usu agit sæpius Hieronymus, ut *Apol.* II in *Ruf.*, Isidorus et alii.

Aquila et Symmacho expressam, raro etiam a Theodotione, significat; eandem vero a LXXII Interpretibus sine interpretatione prætermissam; quod in illis ipsis locis eadem voces bis ac supervacue repetantur. Quod quidem paucis modo declarandum est, ut ex hoc uno cætera cognoscas. Sub initium Genesis Hebraice ista leguntur: *Qvaneeci Adam Salosim Sameoth sana*¹. Quod ita possumus interpretari, ut et Aquila reddidit: *Et vixit Adam triginta annis et nongentis annis*. At LXXII Interpretes ab Hebræis oriundi, et a teneris unguiculis Hebraicis litteris, imo et Græcis apprime perpolitæ, non solum Hebraice conceptas sacras Litteras Græco sermone reddiderunt: verum etiam iis in vocibus, quæ in Hebræo repetitæ ac geminatæ sunt, perspicuitatis rationem habendam putarunt. Quare cum his annorum nomen inculcatum illo loco sit, semel duntaxat ascribentes, inconditum nescio quem sonum stridoremque mollierunt. Sic enim verterunt: *Vixit autem Adam triginta et nongentos annos*. Ita neque quidquam orationis integritati detraxerunt, et eam nihilominus apertiore clariorisque reddiderunt. Quod in Hebræo tanta exprimi brevitate nequit, qualem LXXII præstiterunt. *Vixit Adam triginta et nongentos annos*. Sed nec in Græco; quemadmodum Aquila superficie tenus interpretatur: *Vixit Adam nongentos annos et triginta annos*. Vides enim, opinor, quisquis es studiosus, quam insulsam ac rudem orationem conceperit, dum superstitiosa diligentia idem repetere vocabulum maluit, quam lectionis perspicuitati ac facilitati consulere. Atque istud ipsum apud LXXII Interpretes desiderari nonnulli sentiunt; quod apud Aquilam et Symmachum ac cæteris editionibus suppletur: cum ne apud LXXII quidem desit aliquid. Nam apud Aquilam non sine vitio pronuntiationis duobus est in locis otiose posita vox, cum in uno redditam esse sufficeret: annos, inquam, et annos. **160** Quæ ratio LXXII Interpretes adduxit, uti semel annorum vocem ascriberent. Secundum hæc Aquila, cæterique ad interpretandas Scripturas accedentes cum ea quæ a LXXII prætermissa fuerant, edidissent, otiosa ac supervacanea illa sunt habita. Successit his Origenes: qui unicuique loco quod deerat adjunxit, eique asterisci notam appinxit, non quod addita illa vocabula admodum necessaria sint, cum supervacua videantur, sed ne Judæis ac Samaritanis ullam calumniandi sacras Litteras quibus in Ecclesiis utimur, occasionem relinqueret, cum nihil in subtractis illis vocibus contra fidem esset, quod reprehendi merito posset. Bis enim, uti dixi, repetitæ sunt ac superflue, ut ex illo loco, quem proposuimus de Adamo ejusque vita, colligitur. Nam ex perexiguo illo specimine de reliquis conjectura capi potest, quæ

¹ Gen. v, 5. ² F. ἐξ ἐπιπολῆς. ³ F. ἐλλιπές.

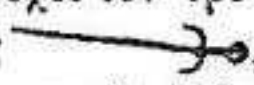
(56) *Σπανίως δὲ καὶ παρὰ Θεοδοτίωνι*. Nimirum quod priores illi duo interpretes exprimere verbum

A καὶ Συμμάχῳ, σπανίως δὲ καὶ παρὰ Θεοδοτίωνι (36). Οἱ δὲ Ἑβδομηκονταδύο Ἑρμηνευταὶ παρήσαν, καὶ οὐχ ἑρμήνευσαν, ὡς δισσολογουμένων τῶν τοιούτων λογίων, καὶ ἐκ περισσοῦ ἀναγινωσκομένων. Λεκτέον δὲ διὰ βραχείας λέξεως, εἰς τὸ ἀπὸ ταύτης περὶ τῶν λοιπῶν σε γινῶναι. Κεῖται ἐν ἀρχῇ τῆς Γενέσεως· *Θύαεεεὶ Ἀδάμ σαλωεῖμ, σαμηῶθ σαπᾶ*. "Ὁ ἑρμηνεύεται, ᾧ καὶ Ἀκύλας ἔχολούθησε· *Καὶ ἔζησεν Ἀδάμ τριάκοντα ἔτος, καὶ ἐννακόσια ἔτος*. "Ὅθεν οἱ Ἑβδομηκονταδύο Ἑρμηνευταὶ ἐξ Ἑβραίων ὀρμώμενοι, καὶ ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων τὴν τε τῶν Ἑβραίων, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τῶν Ἑλλήνων ἀκριβῶς πεπαιδευμένοι φωνήν, οὐ μόνον τὴν ἐκ τῆς Ἑβραϊδος εἰς Ἑλληνίδα ἠρμήνευσαν Γραφήν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐν τῇ Ἑβραϊδὶ διὰ δισσολογίας, ἐκφονουμένην διάλεκτον τῇ τρανότητι ἑρμηνεύοντες παρήγαγον. Καὶ ἀντὶ τοῦ εἰς δύο τόπους κεῖσθαι τὸ ὄνομα τοῦ ἔτους ἐν τόπῳ χρῆσάμενοι, τὴν δοκοῦσαν εἶναι βόμβησιν εἰς λειότητα μετέβαλον, φήσαντες· *Ἐζήσε δὲ Ἀδάμ τριάκοντα καὶ ἐννακόσια ἔτη*. Οὔτε ἐλλιπές τι ποιήσαντες τῷ λόγῳ, ἀλλὰ καὶ εἰς τρανότητα κατέστησαν τὴν ἀνάγνωσιν, ὅπερ ἐν τῇ Ἑβραϊδὶ οὐ δύναται διὰ τῆς συντομίας λέγεσθαι οὕτως, ὡς οἱ Ἑβδομηκονταδύο λέγουσιν, ὅτι· *Ἐζήσεν Ἀδάμ τριάκοντα καὶ ἐννακόσια ἔτη*. Οὔτε τῇ Ἑλληνίδι, ὡς ὁ Ἀκύλας ἠρμήνευσεν ἐξ ἐπιστολῆς², λέγων· *Ἐζήσεν Ἀδάμ ἐννακόσια ἔτος καὶ τριάκοντα ἔτος*. Ὅρα γὰρ, ᾧ φιλόλογε, ὡς ἀπρέπειαν παρέχει τῷ λόγῳ, οὐ τῇ τρανότητι τοῦ λόγου προσέχων, ἀλλὰ τῇ τῆς δευτερολογίας ἀκριβείᾳ. Καὶ ἔδοξε τοῦτο τισι, παρὰ μὲν τοῖς Ἑβδομηκονταδύο ἐλλιπῶς κεῖσθαι, παρὰ δὲ Ἀκύλα, καὶ Συμμάχῳ, καὶ ἄλλαις ἐκθέσεσιν ἐλλιπῶς³ ἠρμηνεῦσθαι· ὅπερ οὐδὲ παρὰ τοὺς Ἑβδομηκονταδύο ἐνέλιπεν. Ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῶν περὶ Ἀκύλαν μετὰ καὶ τῆς κακοφωνίας περισσοῦς κεῖται, ἐν δυσὶ τόποις ἀνθ' ἐνός, τουτέστιν ἀντὶ τοῦ ἔτη, ἔτος καὶ ἔτος. Διὰ τοῦτο ἐν ἐνὶ τόπῳ τὸ τοῦ ἔτους ὄνομα οἱ Ἑβδομηκονταδύο παρέλιπον. Ἐλθόντων δὲ μετέπειτα τῶν περὶ Ἀκύλαν, καὶ τὰ ὑπὸ τῶν Ἑβδομηκονταδύο παραλειφθέντα ἐκδεδιωκότων, ἐδόκουν εἶναι περιττότερα. Ὀριγένης δὲ μετὰ ταῦτα ἐλθὼν ἀποκατέστησε τῷ ἑκάστῳ τόπῳ τὸν ἐλλείποντα λόγον. Παρέθετο δὲ αὐτῷ τὸν ἀστερίσκον· οὐχ ὡς χρείας οὔσης τοῦ πάντως ζητηθῆναι τὸν Λόγον (περιττός γὰρ ἐστίν), ἀλλ' ἵνα μὴ παραλείψῃ Ἰουδαίους καὶ Σαμαρείταις ἐπιλαμβάνεσθαι τῶν ἐν ταῖς ἀγίαις Ἐκκλησίαις θείων Γραφῶν, μηδενοῦς ἐπιληψίμου πράγματος ὑπάρχοντος κατὰ τῆς πίστεως ἐν τοῖς ἀπεστερημένοις λόγοις. Περιττοὶ γὰρ εἰσι, καὶ δισσολογούμενοι, ὡς ἀπὸ τῆς ἀναγνώσεως ἐδιδάξαμεν περὶ τοῦ Ἀδάμ καὶ τῆς αὐτοῦ ζωῆς· ὡς καὶ ἀπὸ τοῦ βραχυτάτου λόγου δυνατόν σε τοῖς λοιποῖς ἐπιστῆναι λόγοις, ἐνθα οἱ ἀστερίσκοι παράκεινται. Ἴνα δὲ καὶ τοῦτο μάθῃς, διὰ τί ἀστερίσκους παρέθετο τοῖς λόγοις τούτοις, ἀφθόνως καὶ τοῦτο λέξομεν. Ἐπίστασαι τοῦτο, ᾧ

de verbo studuerint, ut ait Hieronymus; Theodotio LXX Seniores magis secutus sit.

ἀκροατὰ, ὅτι ἐν τῷ στερεώματι τοῦ οὐρανοῦ οἱ ἀστέρες εἰσὶ, καὶ τε ὑπὸ νεφελῶν ἢ ἡλίου καλυφθῶσι· τούτῳ τῷ νοήματι ὁ τοὺς ἀστερίσκους παραθεὶς ἐποίησεν, ἵνα σοι δόξῃ, ὅτι οἱ λόγοι, οἷς παρακείνται οἱ ἀστερίσκοι, πεπήγασι μὲν ἐν ταῖς Ἑβραϊκαῖς λέξεσιν, ὡσπερ οἱ ἀστέρες ἐν τῷ στερεώματι τοῦ οὐρανοῦ, ἐκαλύφθησαν δὲ ὑπὸ τῶν Ἑβδομηκονταδύο ἐρμηνείας¹, οἱ ἀστέρες ὑπὸ τῶν νεφελῶν καλύπτονται. Αὕτη ἡ ὑπόθεσις τοῦ ἀστερίσκου.

quidem in LXXII Interpretum translatione dissimulata et oblecta sunt, quemadmodum stellæ nubibus occultantur. Atque ea demum est asterisci ratio.

Γ'. Τοῦ δὲ ὀβελοῦ τὸ διήγημα τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον· Ὀβελὸς οὗτός ἐστιν ὁ παρακείμενος , παραπλησίως γράφεται τῇ καλουμένῃ γραμμῇ. Ὀβελὸς δὲ κέκληται κατὰ Ἀττικὴν χρῆσιν, ἄλλοις δὲ καλεῖται δόρυ, ὃ ἐστὶ λόγχη. Παρετέθη δὲ ταῖς τῆς θείας Γραφῆς λέξεσιν, ταῖς παρὰ τοῖς Ἑβδομηκονταδύο Ἑρμηνευταῖς κειμέναις, παρὰ δὲ τοῖς περὶ Ἀκύλαν καὶ Σύμμαχον μὴ ἐμφερομέναις. Ἀφ' ἐαυτῶν γὰρ οἱ Ἑβδομηκονταδύο Ἑρμηνευταὶ ταύτας τὰς λέξεις προσέθηκαν, οὐκ εἰς μάτην, ἀλλὰ μᾶλλον εἰς ὠφέλειαν. Ταῖς γὰρ ἐλλιπῶς ἐχούσαις λέξεσι προσθετικότες, εἰς σαφήνειαν τὴν ἀνάγνωσιν παρήγαγον· ὡσθ' ὑπολαμβάνειν ἡμᾶς, καὶ εὐμοίρους αὐτοὺς γεγενῆσθαι Πνεύματος ἁγίου. Ὡν γὰρ οὐκ ἦν χρεία, δισσολογεῖν παρήκαν. Ὅπου δὲ χωλὸν ἐδόκει τὸ ῥῆμα εἶναι, εἰς Ἑλληνικὴν διάλεκτον μεταφερόμενον, ἐκεῖ τὴν προσθήκην ἐποίησαντο. Θαυμάσαι δὲ ἐστὶν ἐπὶ τούτῳ, καὶ μὴ τολμᾶν μέμψιν ἐπάγειν, ἀλλὰ μᾶλλον ἐπαινῶν, ὡς ἐκ βουλῆς Θεοῦ γεγενη-
C μένον συνιέναι τὸν εὐλαβῆ.

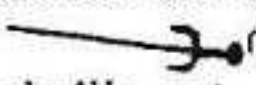
Ἑβδομηκονταδύο γὰρ ὄντες (57) τὸν ἀριθμὸν, καὶ ἐν τῇ Φαρία νήσῳ, καλουμένῃ δὲ ἄνω γῆ, ἀντικρυτῆς Ἀλεξανδρείας ἐν λ' καὶ ἐξ οἰκίσκοις, ζυγὴ ζυγὴ κατὰ οἰκίσκον, ἀπὸ ἕωθεν² ἕως ἐσπέρας συγκλειόμενοι, καὶ τὸ ἐσπέρας ἐν τριακονταεξ σκαφιδίοις περιαιούμενοι, εἰς τὸ τοῦ Πτολεμαίου Φιλαδέλφου παλάτιον, καὶ μετ' αὐτοῦ ἐστιώμενοι, καὶ κατὰ ζυγὴν ἐν κοιτῶσι τριακονταεξ καθεύδοντες, εἰς τὸ μὴ συνδοιάσαι μετ' ἀλλήλων, ἀλλ' ἀνοθεύτως ἐρμηνεύσαι, οὕτως διετέλουν. Τοὺς γὰρ προειρημένους τριακονταεξ οἰκίσκους ὁ ῥηθεὶς Πτολεμαῖος κατασκευάσας ἐν τῷ πέραν εἰς τὴν νήσον, διπλοῦς τε αὐτοὺς ποιήσας, δύο δύο ἐνέκλεισεν, ὡς ἔφην, καὶ παῖδας δύο ὑπηρετεῖν αὐτοῖς ἅμα ἐνέκλειεν, ὀφιοποιίας ἕνεκεν καὶ ὑπηρεσίας, μετὰ καὶ ταχυγράφων. Ἄλλ' οὔτε θυρίδας τοῖς οἰκίσκοις ἐκείνοις ἐκ τῶν τοίχων ἐποίησεν, ἀλλ' ἄνωθεν ἐκ τῶν δωμάτων τὰς καλουμένας ἀναφωτίδας ἀνέωξεν· οἱ δὲ οὕτως διάγοντες ἀπὸ πρωῖθεν ἕως ἐσπέρας ὑπὸ κλεῖδα συγκεκλεισμένοι οὕτως ἡρμήνευσαν· ἐκάστη δὲ ζυγὴ βίβλος μία ἐπεδίδοτο· ὡς εἰπεῖν, ἡ βίβλος τῆς τοῦ κόσμου Γενέσεως μετ'

¹ F. ἐρμηνείων ὡσπερ. ² Reg. ἀφ' ἕωθεν.

(57) Ἑβδομηκονταδύο γὰρ ὄντες. Hanc historiam tam veteres plerique, quam recentiores copiosissime perscripserunt. Cui nonnulla tamen interspersa sunt, quæ ægre admodum fidem obtinent. Quale est illud de cellis, quas xxxvi fuisse censet

asterisco notantur. Sed ut illud etiam intelligas, quibus de causis asteriscos istiusmodi locis adhibuerit, libenter a me istud explicabitur. Non ignoras, quisquis es, auditor, in cœlesti firmamento stellas esse, licet a sole vel nubibus obducantur. Ad eorum mentem asteriscorum notæ illæ referendæ sunt, ut ea vocabula scias, quæ asteriscis insignita sunt, in Hebraicis vocibus esse veluti delixa, non secus atque in firmamento stellæ. Quæ

quidem in LXXII Interpretum translatione dissimulata et oblecta sunt, quemadmodum stellæ nubibus occultantur. Atque ea demum est asterisci ratio.

III. Quod ad obelum verò pertinet sic habeto. Hujus in primis hæc est figura : quæ lineæ quam vocamus, haud dissimilis est. Porro obelus, hoc est *verutum* ab Atticis dicitur. Sunt qui hastam sive lanceam appellant. Et ad eas Scripturæ voces adhibetur, quæ a LXXII expressæ, apud Aquilam et Symmachum non exstant. Nam LXXII voces istas addiderunt ex sese, non frustra tamen, sed utiliter ac cum fructu. Etenim sicubi manca ac defecta erat oratio, nonnullis adjectis, plurimum ei lucis attulerunt, ut illos non sine sancti Spiritus afflatu ad scribendum accessisse credibile sit. Siquidem quæ necessaria non erant iisdem verbis repetere noluerunt. 161 Quoties vero in Græcum translata sententia claudicare videbatur, tum nonnihil adjecerunt. Qua in re admiratione potius quam reprehensione digni sunt : adeoque collaudandi ; cum illud omne divino quodam consilio ab illis esse factum prudens quisque non dubitet.

Duo enim ac septuaginta viri in Pharo insula, quæ terra superior dicitur, e regione urbis Alexandriæ, in sex et triginta cellulis bini scilicet in singulis, a primo diluculo ad vesperam conclusi sunt. Sub vesperam porro triginta sex scaphis ad Ptolemæi Philadelphii palatium advecti, ad ejus epulas adhibebantur. Tum in triginta sex cubiculis, bini scilicet in unoquoque dormiebant, ne capita conferre possent, sed sincere ac fideliter interpretarentur. Ptolemæus enim ille triginta sex, quas dixi, cellulas in illa insula condidit, easdemque duplices ; quibus singula paria conclusit cum duobus famulis, cibi parandi ac ministrandi gratia, una cum notariis. In his cellulis nullas parietibus fenestras impressit ; sed e tecto superne illas aperuit, quas anaphotidas nominant. Hoc illi modo a primo diluculo ad vesperam obscratis foribus inclusi sacras Litteras transtulerunt. Unicuique porro Interpretum pari liber attribuebatur unus. Exempli causa Geneseos volumen uni committebatur, Exodus alteri, Leviticus alii, atque ita deinceps cæteri. Ita

Epiphanius, ita ut bini in singulis habitarent. Justinus totidem numero, quot interpretes, exstitisse, in *Cohort. ad gent.* Josephus autem, eoque vetustior Philo, et Aristæas de cellis nihil. Sed ea jam pridem ab eruditis excussa disputataque sunt.

septem et viginti Scripturæ ac Veteris Testamenti libri, qui ad duos ac viginti pro litterarum Hebraicarum numero rediguntur, Græcum in sermonem conversi sunt.

IV. Habent enim Hebræi xxii litteras, e quibus quinque duplicantur *Caph, Men, Nun, Phi*, et *Aleph*. Qua ratione cum xxii libri numerentur, septem ac viginti reperiuntur, quod ex illis quinque geminentur: puta liber Ruth cum Judicum libro conjungitur, et unus ab Hebræis censetur: primus Paralipomenon liber cum posteriore conjungitur, et unum librum efficit. Item primus Regnorum liber, cum secundo; tertius **162** cum quarto unum librum constituunt. Ad eumque modum Scripturæ libri quatuor voluminibus quinquepartitis comprehensi sunt, ac duo libri extra ordinem numerantur. Quare Veteris Testamenti libri omnes hac serie percensentur. Quinque ad legem pertinent: Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium. Hæc est Pentateuchus, qua tota lex exponitur. Sequuntur quinque alii libri, qui versibus constant: Job, Psalterium, Proverbia Salomonis, Ecclesiastes, Cantica canticorum. Deinde tertium librorum collegium, quæ γραφεῖα dicuntur, et Agiographa continet; ejusmodi sunt, liber Jesu filii Nave, Judicum liber, cum libro Ruth; Paralipomenon primus cum secundo, Regnorum priores duo, totidem posteriores in unum volumen reducti. Tertium illud collegium est; quartum sequitur: in quod duodecim Prophetæ minores, Isaias, Jeremias, Ezechiel, ac Daniel conjecti sunt. Atque hoc volumen prophetarum scripta continet. Reliqui sunt libri duo: hoc est Esdræ unus, qui separatim numeratur, alius Esther. Ita duo et viginti libri pro litterarum Hebraicarum numero censentur. Quod enim ad duos illos attinet, qui versibus distincti sunt, Salomonis videlicet Sapientiam, quæ Πανάρετος inscribitur, et Jesu Filii Sirach librum, Jesu nepotis, qui Sapientiæ librum Hebraice scripsit, quem nepos ejus Jesus Græce reddidit; tametsi utiles ac fructuosi illi sint, in Scripturarum numerum nequaquam referri solent. Unde nec in testamento arca collocati sunt.

V. Nec illud latere te debet, honestarum rerum studiose, Psalterium ab Hebræis quinque in libros esse partitum; nova ut indidem pentateuchus oriatur. Primus liber a primo psalmo ad quadragesimum continetur: secundus a quadragesimo ad primum et septuagesimum; tertius a septuagesimo secundo ad octogesimum octavum; quartus ab octogesimo nono ad centesimum quintum, quintus a centesimo sexto ad centesimum et quinquagesimum perducitur. Nam quicumque psalmus hoc

¹ Leg. ἀλέφ. ² F. καί. ³ Negatio forsitan deest.

(38) Διὸ δὲ ἐν τῷ Ἀαρὼν. Leg. Ἀρὼν, Hebraice אַרְוֹן arcam significat. Quam vocem hic opinor alteri substituendam. Persuasum habuit Epiphanius,

συγῆ, ἢ Ἐξοδος τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ τῇ ἄλλῃ συγῆ, Λευϊτικὸν τῇ ἄλλῃ, καὶ καθεξῆς ἄλλη βιβλος τῇ ἄλλῃ· καὶ οὕτως αἱ εἰκοσιεπτὰ βιβλοὶ αἱ ῥηταὶ καὶ ἐνδιαθέτοι, εἴκοσι δὲ καὶ δύο κατὰ τὴν τοῦ ἀλφαβήτου παρ' Ἑβραίοις στοιχείωσιν ἀριθμοῦμεναι, ἡρμηνεύθησαν.

Δ'. Εἴκοσι γὰρ καὶ δύο ἔχουσι στοιχείων νοήματα· πέντε δὲ εἰσιν ἐξ αὐτῶν διπλοῦμενα. Τὸ γὰρ κὰφ ἐστὶ διπλοῦν, καὶ τὸ μὲν, καὶ τὸ νοῦν, καὶ τὸ φη, καὶ τὸ α'· διὸ καὶ αἱ βιβλοὶ κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον, εἰκοσιδύο μὲν ἀριθμοῦνται, εἰκοσιεπτὰ δὲ εὐρίσκονται, διὰ τὸ πέντε ἐξ αὐτῶν διπλοῦσθαι· συνάπτεται γὰρ ἡ Ῥοῦθ τοῖς Κριταῖς, τὸ ἀριθμεῖται παρ' Ἑβραίοις μία βιβλος· συνάπτεται ἡ πρώτη τῶν Παραλειπομένων τῇ δευτέρᾳ, καὶ λέγεται μία βιβλος· συνάπτεται ἡ πρώτη τῶν Βασιλειῶν τῇ δευτέρᾳ, καὶ λέγεται μία βιβλος· συνάπτεται ἡ τρίτη τῇ τετάρτῃ, καὶ λέγεται μία βιβλος· οὕτως γοῦν σύγκεινται αἱ βιβλοὶ ἐν πεντατεύχοις τέτταρσι, καὶ μένουσιν ἄλλαι δύο ὑστεροῦσαι· ὡς εἶναι τὰς ἐνδιαθέτους βιβλοὺς οὕτως· πέντε μὲν νομικὰς, Γένεσιν, Ἐξοδον, Λευϊτικὸν, Ἀριθμοὺς, Δευτερονόμιον· αὕτη ἡ Πεντάτευχος καὶ ἡ νομοθεσία· πέντε γὰρ στιχήρεις, ἡ τοῦ Ἰὼβ βιβλος, εἶτα τὸ Ψαλτήριον, Παραροιμία Σαλομῶντος, Ἐκκλησιαστής, Ἄσμα ἁσμάτων· εἶτα ἄλλη πεντάτευχος τὰ καλούμενα Γραφεῖα, παρὰ τισι δὲ Ἀγιόγραφα λεγόμενα, ἅτινά ἐστιν οὕτως· Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ βιβλος, Κριτῶν μετὰ τῆς Ῥοῦθ, Παραλειπομένων πρώτη μετὰ τῆς δευτέρας, Βασιλειῶν πρώτη μετὰ τῆς τετάρτης· αὕτη τρίτη πεντάτευχος· ἄλλη πεντάτευχος, τὸ Δωδεκαπρόφητον, Ἡσαΐας, Ἰερεμίας, Ἰεζεκιήλ, Δανιήλ· καὶ αὕτη ἡ προφητικὴ πεντάτευχος· ἔμειναν δὲ ἄλλαι δύο, αἵτινες εἰσι τοῦ Ἐσδρα μία καὶ αὕτη λογιζομένη, καὶ ἄλλη βιβλος ἡ τῆς Ἐσθήρ καλεῖται· ἐπληρώθησαν οὖν αἱ εἰκοσιδύο βιβλοὶ κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν εἰκοσιδύο στοιχείων παρ' Ἑβραίοις. Αἱ γὰρ στιχήρεις δύο βιβλοὶ, ἢτε τοῦ Σολομῶντος, ἡ Πανάρετος λεγομένη, καὶ ἡ τοῦ Ἰησοῦ τοῦ υἱοῦ Σιράχ, ἐκγόνου δὲ τοῦ Ἰησοῦ, τοῦ καὶ τὴν Σοφίαν Ἑβραϊστὶ γράψαντος, ἣν ὁ ἔκγονος αὐτοῦ Ἰησοῦς ἔρμηνεύσας Ἑλληνιστὶ ἔγραψε· καὶ αὗται χρήσιμοι μὲν εἰσι καὶ ὠφέλιμοι, ἀλλ' εἰς ἀριθμὸν ῥητῶν οὐκ ἀναφέρονται. Διὸ δὲ ἐν τῷ Ἀαρὼν ³ (38) ἀνετέθησαν, τοῦ τε ⁴ ἐν τῇ τῆς διαθήκης κιβωτῷ.

Ε'. Ἀλλὰ καὶ ἐτι τοῦτό σε μὴ παρέλθοι, ὦ φιλόκαλε, ὅτι καὶ τὸ Ψαλτήριον διεῖλον εἰς πέντε βιβλία οἱ Ἑβραῖοι, ὥστε εἶναι καὶ αὐτὸ ἄλλην πεντάτευχον. Ἀπὸ γὰρ πρώτου ψαλμοῦ ἄχρι τεσσαρακοστοῦ, μίαν ἐλόγισαντο βιβλον· ἀπὸ δὲ τεσσαρακοστοῦ πρώτου ἄχρι τοῦ ἑβδομηκοστοῦ πρώτου, δευτέραν ἠγήσαντο· ἀπὸ ἑβδομηκοστοῦ δευτέρου ἕως ὀγδοηκοστοῦ ὀγδοῦ, τρίτον βιβλίον ἐποίησαντο· ἀπὸ δὲ ὀγδοηκοστοῦ ἐννῆσ- του ἕως ἑκατοστοῦ πέμπτου, τετάρτην ἐποίησαν· ἀπὸ δὲ ἑκατοστοῦ ἕκτου ἕως τοῦ ἑκατοστοῦ πεντη-

⁴ C. τουτέστι.

sacros codices in arca reconditos fuisse; si hæc sunt Epiphani, et non inepti ejuspiam, qui has pugas ad oram ascripserat.

κουσιού, τὴν πέμπτην συνέθηκαν· ἕκαστον γὰρ φάλ- μὸν ἔχοντα ἐν τῷ τέλει, *Εὐλογητός Κύριος, γένοιτο, γένοιτο*, τέλος εἶναι βιβλίου ἐδικαίωσαν· εὐρίσκεται ἔξ τούτου ἐν τε τῷ τεσσαρακοστῷ καὶ ἐν τῷ ἐβδομηκοστῷ πρώτῳ, καὶ ἐν τῷ ὀγδοηκοστῷ ὀγδῶν, καὶ ἐν τῷ ἑκατοστῷ πέμπτῳ· ἐν δὲ τῷ τέλει τῆς πέμπτης βίβλου ἀντὶ τοῦ, *Εὐλογητός Κύριος, γένοιτο, γένοιτο*, τέθειται τὸ, *Ἡῶσα προσὴ αἰνεσάτω τὸν Κύριον, ἀλληλουῖα*. Αὗται τοίνυν αἱ εἰκοσι καὶ ἑπτὰ βίβλοι, εἰκοσιδύο δὲ ἀριθμούμεναι μετὰ καὶ τοῦ Ψαλτηρίου καὶ τῶν ὄντων ἐν τῷ Ἱερειῖα (φημὶ δὲ καὶ τῶν Θρήνων αὐτοῦ, καὶ τῶν Ἐπιστολῶν Βαρούχ, εἰ καὶ οὐ κείνται Ἐπιστολαὶ παρ' Ἑβραίοις, ἢ μόνον ἢ τῶν Θρήνων τῷ Ἱερειῖα συναφθεῖτα), τὸν τρόπον ὃν εἵπομεν ἠρμηνεύθησαν κατὰ περίοδον ἑκάστη ζυγῆ ἠρμηνευτῶν ἐπιδιδόμεναι, καὶ ἀπὸ τῆς πρώτης ζυγῆς τῆ δευτέρας, καὶ πάλιν ἀπὸ τῆς δευτέρας τῆ τρίτης, καὶ οὕτως παρηλθὺν κελεύουσαι ἑκάστη ἑξήκονταεξάκις ἠρμηνευθῆσαι, ὡς ἄδεται λόγος. Καὶ εἰκοσιδύο τῶν ἀποκρύφων.

Γ'. Ὅτε δὲ ἐτελειώθησαν, ἐκαθέστη ὁ βασιλεὺς ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ, καὶ τριακονταεξ ἀναγνώσται ἔχοντες ἑκάστης βίβλου τὰ τριακονταεξ ἰσότυπα, ἐξ εἰς ἕχων τῆς βίβλου τῆς Ἑβραϊκῆς ἀντίγραφον. Ἐνδὲ δὲ ἀναγινώσκοντος ἀναγνώστου, καὶ τῶν ἄλλων ἐπεχόντων, εὐρέθη ³ διαφωνία. Ἀλλὰ Θεοῦ θαυμασίαν ἔργον εἰς τὸ γνωσθῆναι, ὅτι Πνεύματος ἁγίου ἔχοντες δωρεάν ἐκεῖνοι οἱ ἄνδρες, ὠμοφώνησαν ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ ὅπου προσετέθειτο λόγος, ὑπὸ πάντων εὐρέθη προσθετῆς ὁ μόνος· ὅπου δὲ ἀφείλοντο, πάντες ἐπίσης εὐρέθησαν ἀφελόμενοι· καὶ ὧν μὲν ἀφείλοντο οὐκ ἔστι χρεία, ὧν δὲ οὐκ ἀφείλοντο ἐστὶ χρεία. Εἰς δὲ τὸ γενέσθαι σοι σαφές τὸ εἰρημένον, ὅτι θαυμαστῶς κατὰ Θεοῦ οἰκονομίαν καὶ ἐκ συμφωνίας Πνεύματος ἁγίου συμφώνως ἠρμήνευσαν, καὶ πρὸς ἀλλήλους οὐ διημέχθησαν, πηρέξω σοι διὰ μακροῦ ⁴ λόγου τὴν τούτων ἀπόδειξιν, ὡς ἂν ἐκ τούτου γνοῦς καὶ πεισθεῖς, συναίνεσης τῷ ἡμετέρῳ λόγῳ. Ἐν τῷ ἑκατοστῷ τεσσαρακοστῷ ψαλμῷ ἔκειτο ἐν τῷ Ἑβραϊκῷ οὕτως· *Adonai, ἡλιγά, καριθί, Ισμηήλ, Ιεββιτά ἀκόλ*· ἃ ἔστιν ἠρμηνευόμενα· *Κύριε, ἐκέκραξα πρὸς σέ, εἰσάκουσόν μου· πρόσχευε τῇ φωνῇ*. Ὅρα οὖν πῶς χωλὸν εὐρίσκεται. Οἱ δὲ Ἑβδομηκονταδύο Ἐρμηνευταὶ προσθετικότες τὸ, *τῆς δεήσεώς μου, ἀχώλωτον* ⁵ ἐποίησαν τὸν στίχον, καὶ ἠρμήνευσαν· *Κύριε, ἐκέκραξα πρὸς σέ, εἰσάκουσόν μου· πρόσχευε τῇ φωνῇ τῆς δεήσεώς μου*. Καὶ ὅρα πῶς εὐδιόρθωτος ἄδεται ὁ ψαλμός. Ἐπίστηθι τοίνυν ἀπὸ τοῦ βραχυτάτου λόγου τοῖς ὁμοίοις αὐτῶν κατὰ τὴν προσθήκην πανταχοῦ ὑπὸ τῶν αὐτῶν Ἐρμηνευτῶν κειμένοις, ὅτι καλῶς οἱ λόγοι προστέθησαν εἰς φράσιν καὶ ὠφέλειαν τῶν μελλόντων ἔθνῶν εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ πίστιν ἄγεσθαι, καὶ τὴν ἐκ τῶν θείων λόγων τῆς Παλαιᾶς καὶ Νέας Διαθήκης κτᾶσθαι ζωῆς κληρονομίαν. ad utilitatem gentium, quæ ad Dei fidem essent aliquando perventuræ, atque ex divinis Veteris ac Novi Testamenti Scripturis sempiternæ vitæ patrimonium adepturæ.

¹ Corrupta dictio. ² Reg. ἐξ ης, forte ἐξ ὧν εἰς.

A versu concluditur : *Benedictus Dominus, fiat, fiat*, librum eo terminandum putarunt. Ille porro versus quadragesimo, septuagesimo **163** primo, octogesimo octavo, et centesimo quinto psalmis adscriptus est. In fine quinti libri pro his, *Benedictus Dominus : fiat, fiat*, scriptum est : *Omnis spiritus laudet Dominum, alleluia*. Igitur septem et viginti illi libri, qui viginti duo numerantur, cum Psalterio, ac cæteris, qui Jeremiæ accensentur, hoc est Lamentationibus, et Epistolis Baruchi, quamvis apud Hebræos Epistolæ istæ non reperiantur, sed Lamentationes duntaxat ad Jeremiæ prophetiam attextæ, eo, quem dixi, modo per orbem, in unumquodque par interpretum distributæ sunt : puta a primo pari ad secundum, ab hoc ad tertium pervenerunt, donec sexies ac trigesies singuli Græcè conversi sunt, ut constanti fama pererebuit. Quibus viginti duo addendi sunt apocryphi.

B

VI. Postremo absolutis omnibus, rex in sublimi solio consedit, ad quem triginta sex lectores cum totidem exemplaribus adducti sunt, cum altero, qui Hebraicum archetypum tenebat. Cum igitur unus e lectoribus recitaret, cæteri diligenter attenderent, nihil varietatis est ac discriminis repertum. Ac singulare tum accidit divinæ potentiae miraculum, quod narratione dignum est ; nam illi omnes interpretes divini Spiritus afflatu præditi, sic inter se illa in solitudine consenserant, ut ubicunque nonnihil additum esset, id ab omnibus communiter esset adjunctum ; ubi vero detractum, id ex æquo sustulissent omnes. Cæterum quidquid ab illis ademptum est, id inutile est, quidquid vero relictum, necessarium est. Quod ut perspicue cognoscas : divina quadam et admirabili providentia, nec sine sancti Spiritus instinctu tam concorditer interpretatos esse, ut nihil a se invicem differrent, in uua ac levissima voce periclitari libet, ut ex uno loco rem omnem intelligas, ac verum esse quod dico tibi persuadeas. In centesimo quadragesimo psalmo, locus est qui sic Hebraice legitur : *Adonai, elicha, carithi ismael, iebbita acol*, hoc est, *Domine, clamavi ad te : exaudi me : intende voci*. Videsne ut manca sit, claudicansque sententia ? Ergo LXXII Interpretes additis hisce oculis, *orationis meæ*, integrum verum reddiderunt hoc modo vertentes : *Domine, clamavi ad te, exaudi me : intende voci orationis meæ*. Animadvertite quam apte restitutus decantetur hic psalmus. Quamobrem ex hoc uno loco de similibus conjecturam **164** capito, qui nonnullis additis ab illis Interpretibus proditi sunt. Disce, inquam, recte atque ex ordine accessionem illam esse factum cum ad phrasim ipsam, ac sententiam, tum

D

³ Leg. οὐχ εὐρέθη. ⁴ F. μικροῦ. ⁵ γρ. εὐχώλωντον.

(58) Prorsus aliter sonat textus noster Hebraicus, scilicet : *יְהוָה יִשְׁמַע בְּעוֹמֵתוֹ אֶת הַדָּבָר*.

I. e. *Jehova, invoco te, festina ad me : intende vocem meam, quando clamo ad te. DRACH.*

VII. Sic igitur præclare Origenes instituit, et obeli notam prudenter apposuit. Qui utinam in cæteris peræque laudari posset! Cum enim ad editiones vi Hebraicam adjecisset, suis ac propriis vocibus litterisque constantem, et una pagina comprehensam, aliam insuper et oppositam addidit, quæ Hebraicas voces Græcis litteris ac figuris exaratas contineret, ut qui Hebraice nescirent, Græcorum elementorum beneficio Hebraicarum sententiarum vim ac potestatem intelligerent. Itaque in *Hexaplis*, *Octaplis*ve suis cum Hebraicas duas paginas vi Interpretum editionibus opposuisset, plurimum studiosis hominibus ad eruditionis ac doctrinæ copiam utilitatis attulit. Atque utinam in aliis suis operibus non turpiter aberrasset, neque sibi ac toti terrarum orbi insignem imposuisset injuriam, dum et de fide perperam sentit, et infinita Scripturæ loca prava interpretatione corrumpit! Sed ut ad institutam de obelo narrationem redeam, obelus, ut paulo ante dixi, a nonnullis lancea dicitur, quod gladii genus est ad cædem faciendam utilis. Quare ubicunque dictio quæpiam occurrit, quæ apud LXXII legitur, in Hebræo vero non item, obelus vocabulo huic adjunctus, in matrice, ac velut Scripturæ solo, et fundamento deesse significat, nec eo loco reperiri. Hactenus de asterisco et obelo.

VIII. Proximum est ut de lemnisco, et hypolemnisco dicendum videatur. Lemniscus hac forma depingitur —. Estque longurius inter duo puncta, quorum alterum supra, alterum infra collocatur, interjectus, id quod a medicis, ac chirurgica vulnerum curatione translatum putatur, cum simplici utrinque sectione ducta, intercepta corporis 165 pars obeli figuram refert; tum concerptum linimentum in tenuem et oblongam formam productum per utramque sectionem trajicitur. Lemniscus enim istud a medicis appellari solet a Græca voce λιμνάζειν, quod in humectum locum linimentum illud inditum humoris copia redundet. Quam ob causam sacris codicibus eam notam ascripsit Origenes: ut quoties in LXXII Interpretum editione discrepantem aliquam vocem, quod raro usuvenit, repereris, quæ ad superiores non adhæreat, neque similibus conjuncta sit, ex duobus punctis intelligas unum alterumve per interpretum vocem illam in sua interpretatione posuisse. Quæ quidem ambo, vel similia nominantur. Sed ut res tota planior sit ac facillior, paucis de ea disputare non pigebit. Cum igitur in LXX psalmo legeris: *Os meum annuntiabit justitiam tuam; annuntiabit justitias tuas;* item in LXXI: *Et honorabile nomen illius coram ipso,*

¹ F. κειμένη et ἀναφερομένη. ² F. διαιρέσεων. ³ διὰ τὰς pro διαστάς. ⁴ Reg. ἀπλάς. ⁵ Reg. περιτεθειμένην. ⁶ F. τούτου.

(39) Λιμνίσκος γὰρ ὑπ' αὐτῶν τῶν ἰατρῶν. Λιμνίσκον a medicis usurpari pro linamento oblongo, quod vulneribus inditur, notissimum est. Sed non, ut Epiphanius existimat, per *iota*, sed per *eta* scribendum est. Quare non probat grammaticis origi-

Z'. Τῷ δὲ αὐτῷ τρόπῳ ὁ Ὀριγένης καλῶς ποιῶν ἐποίησεν οὕτως, καὶ περὶ τοῦ ὀβελοῦ τὴν σημείωσιν ἐποίησατο. Εἴθε οὖν καὶ τὰ ἄλλα οὕτω καλῶς ἐποίησε! Τὰς γὰρ ἐξ ἐρμηνείας καὶ τὴν Ἑβραϊκὴν γραφὴν Ἑβραϊκοῖς στοιχείοις καὶ ῥήμασιν αὐτοῖς ἐν σελίδι μιᾷ συντεθεικῶς, ἄλλην σελίδα ἀντιπαράθετον οἱ Ἑλληνικῶν μὲν γραμμάτων, Ἑβραϊκῶν δὲ λέξεων, πρὸς κατάληψιν τῶν μὴ εἰδόντων Ἑβραϊκὰ στοιχεῖα, εἰς τὸ διὰ τῶν Ἑλληνικῶν εἰδέναι τῶν Ἑβραϊκῶν λογίων τὴν δύναμιν· καὶ οὕτως τοῖς λεγομένοις ὑπ' αὐτοῦ Ἑξαπλοῖς ἢ Ὀκταπλοῖς, τὰς μὲν δύο Ἑβραϊκὰς σελίδας καὶ τὰς ἐξ τῶν ἐρμηνευτῶν ἐκ παραλλήλου ἀντιπαραθεῖς, μεγάλην ὠφέλειαν γνώσεως ἔδωκε τοῖς φιλοκάλοις. Εἴθε δὲ καὶ ἐν τοῖς αὐτοῦ συντάγμασι μὴ παρέπεσε, καὶ ἑαυτὸν καὶ τὸν κόσμον ἠδίκησε, κακῶς δογματίσας τὰ περὶ πίστεως, καὶ τὰ πλεῖστα τῶν Γραφῶν κακῶς φράσας! Ἄλλὰ περὶ τοῦ ὀβελοῦ αὐθις ἐπιλήψομαι τῆς διηγήσεως. Ἐφαμεν, ὅτι ὁ ὀβελὸς λόγῃ λέγεται· ξίφος δὲ ἐστὶ τοῦτο ἀναριτικόν. Ἐνθα τοίνυν ἡ λέξις εὐρίσκεται παρὰ μὲν τοῖς Ἑβδομηκονταδύο κειμένους ¹, ἐν δὲ τῷ Ἑβραϊκῷ μὴ ἀναφερομένους, ἐκ τῆς τοῦ ὀβελοῦ σημειώσεως τοῦ τῆ λέξει παρακειμένου δηλοῦται, ὅτι ἀνήρηται ὁ λόγος ἀπὸ τοῦ γεννητικοῦ τόπου, ἦτοι τοῦ ἐδάφους τῆς Γραφῆς, ὡς μὴ ὑπάρχων ἐν τῷ τόπῳ τῆς Βίβλου. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τοῦ ἀστερίσκου καὶ τοῦ ὀβελοῦ διηγησάμεν.

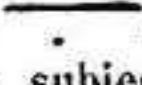
Ἡ'. Λοιπὸν καὶ περὶ τοῦ λιμνίσκου καὶ ὑπολιμνίσκου διηγητέον. Λιμνίσκον γοῦν τὸν οὕτω γραφόμενον ὡς ἔχει τὸ προκείμενον — σημείον ἐστὶ, γραμμὴ μία, μεσολαβουμένη ὑπὸ κεντημάτων δύο, εἴτων στιγμῶν, μιᾶς μὲν ἐπάνω αὔσης, τῆς δὲ ἄλλης ὑποκάτω, παρὰ ἰατροῖς φυσιολογικῶς εὐρησθαί φασι καὶ ὀνομάσθαι, ἀπὸ τῆς κατὰ τὸ σῶμα χειρουργίας, δύο μὲν ἀπλῶν τομῶν διαιρουμένων, εἴτων τεμνομένων, μέσον δὲ τῶν δύο αἰρέσεων ² τοῦ τμηθέντος τόπου διαστάς ³ παρ' ἑκατέρας ἀπλῶς ⁴ δύο τομάς, ὀβελοῦ σχῆμα τοῦ σώματος ἀποτελοῦντος δὲ, ὃ ἐστὶ λινῶν ῥάκος, εἰς λεπτὸν καὶ μακρὸν σχῆμα ἀποτμηθέντος, ἐμβαλλομένου ἀπὸ τῆς μιᾶς διαιρέσεως καὶ εἰς τὴν ἄλλην διαπερῶντος. Λιμνίσκος ὑπ' αὐτῶν τῶν ἰατρῶν (39) καλῶς ἐκλήθη, διὰ τὸ λιμνάζειν κλυζόμενον τὸν μοτὸν ἐν τοῖς τόπου ὑγροῖς· διὸ καὶ τοῦτο τὸ τοῦ σημείου σχῆμα τοῖς θεοῖς λόγοις παρέθετο, ἵν' ὅτε σπανίως που εὔροις ἐν τῇ τῶν Ἑβδομηκονταδύο ἐρμηνείᾳ διαφωνοῦσαν λέξιν, οὐ μὴν παροῦσαν, οὐδὲ προστεταγμένην ⁵ ταῖς ὁμοίαις αὐτῇ λέξεσι, γνοῦς, ὅτι ὑπὸ μιᾶς ζυγῆς ἢ δύο αὐτῆ ἠρμηνεύθη ἢ λέξις, διὰ τὰ παρακείμενα δύο κεντήματα· καλεῖται δὲ ταῦτα τὰ συναμρότερα, ἢ ὁμοια. Ἴνα δὲ τοῦτο λεῖτόν σοι εἴη καὶ εὐπερίδραχτον, καὶ περὶ τοῦτο ⁶ ἐρῶ. Ὅταν εὐρῆς, ὡς ἐν ἑβδομηκοντῷ ψαλμῷ ἐμφέρεται

nationem illam, ut παρὰ τὸ λιμνάζεσθαι dicatur. Est enim Syracusana vox, quæ τὰς στενὰς ταινίας, oblongas fasciolas significat, ait Hesychius. Unde nota illa, quæ longurio cum duobus punctis appendicibus constabat, λιμνίσκος appellatur.

Τὸ στόμι μου ἀναγγελεῖ τὴν δικαιοσύνην σου, ἀναγγελεῖ τὰς δικαιοσύνας σου· πάλιν δὲ ἐν τῷ ἐβδόμηκοστῷ πρώτῳ ψαλμῷ· Καὶ ἐντιμεν τὸ ἔνομα αὐτοῦ ἐνώπιον αὐτοῦ· ἀντὶ δὲ τούτου πρόκειται· Καὶ ἐντιμον τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐν ὀφθαλμοῖς (καὶ οὕτως εἰς πολλοὺς τόπους εὐροις)· οὐδὲν μὲν ἑλλιπὲς ὑπάρχον, οὔτε παρηλλαγμένον· ἀλλὰ τὸ αὐτὸ μὲν ὑπάρχον, διαφορῶς τε ¹ ὀνομαζόμενον, ὡς εἶναι οὐ παρὰ ², ἀλλὰ συναμφοτέρως ἐκφωνοῦνται. Ταῦτα διὰ τὸν λιμνίσκον ἐσημειώθη, ὡς παρὰ μιᾶς ζυγῆς ἢ δύο ἑρμηνευμένης τε καὶ εὐρισχομένης λέξεως. Οὕτως ταῦτα καὶ περὶ λιμνίσκου εἴπομεν· τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ περὶ τοῦ ὑπολιμνίσκου δηλώσομεν· ὁ γοῦν ὑπολιμνίσκος τοιοῦτόν ἐστι σημεῖον , ἀπλῆ δηλονότι γραμμῆ, ὀβελοῦ τὸ σχῆμα ἔχουσα, ὑποκειμένην δὲ ἔχουσα στιγμῆν, ἤγουν κέντημα. Ἐνθα γοῦν εὐροις τοιοῦτον σημεῖον, ὑπολιμνίσκου αὐτὸ γίνωσκε εἶναι. Δύναμιν δὲ ἔχει ταύτην· ὅπου γὰρ εὐρεθῆ λέξει τινὶ παρακείμενος, δηλοῦται ὑπὸ μιᾶς ζυγῆς ἐρμηνευτῶν ἐξενεχθεὶς ὁ λόγος, καθὼς ἢ μία συνάδελφον τῆ λέξει ἢ ἐπίκειται. Αὕτη ἐστὶν ἡ περὶ ἀστερίσκου, καὶ ὀβελοῦ, καὶ λιμνίσκου, καὶ ὑπολιμνίσκου φράσις, φιλοκαλώτατε.

Θ'. Δεῖ δὲ καὶ ἡμᾶς καὶ αὐτῶν τῶν εἰρημένων τὴν ὑπόθεσιν δηλῶσαι. Χρησιμεύσει γὰρ σοι καὶ ἡ περὶ τούτων γνώσις ἐξ αὐτῆς τῆς ἐπιβολῆς τῆς περὶ αὐτὸν ³ διηγήσεως, ὑποδεικνύουσα τίς, πόθεν, καὶ πότε, γένους ποίου ἕκαστος αὐτῶν ὑπῆρξε, καὶ τοῦ ἐρμηνεύσαι τίς αὐτῷ γέγονεν ἢ αἰτία.

Καὶ πρώτοι μὲν ἐρμηνευταὶ γεγόνασι τῆς αὐτῆς θείας Γραφῆς, ἀπὸ Ἑβραϊκῆς διαλέκτου εἰς Ἑλληνίδα, ἐβδόμηκονταδύο ἄνδρες τὸν ἀριθμὸν, τὴν αὐτὴν πρώτην ἐρμηνείαν ἐπὶ Πτολεμαίου τοῦ Φιλαδέλφου ἐρμηνεύσαντες· οἵτινες ἐξελέγησαν (40) ἐκ τῶν δώδεκα φυλῶν τοῦ Ἰσραὴλ, ἐξ ἄνδρες κατὰ φυλὴν, ὡς ἐξέδωκεν Ἀρισταῖος ἐν τῷ αὐτῷ ⁴ συντάγματι. Περὶ ὧν ἀνωτέρω διὰ τῶν ἀστερίσκων καὶ τῶν ὀβελῶν, καὶ περὶ τῶν ἄλλων, τουτέστιν Ἀκύλα, καὶ Συμμάχου, καὶ λοιπῶν ἀπὸ μέρους διηγησάμεθα. Ἐνταῦθα δὲ καὶ τὰς αἰτίας σοι δηλώσομεν. Ὁ γὰρ μετὰ τὸν Πτολεμαῖον δεύτερος βασιλεύσας Ἀλεξανδρείας Πτολεμαῖος, ὁ ἐπικληθεὶς Φιλάδελφος, ὡς προεῖρηται, φιλόκαλός τις ἀνὴρ καὶ φιλόλογος γεγένηται· ὅστις βιβλιοθήκην κατασκευάσας ἐπὶ τῆς αὐτῆς Ἀλεξάνδρου πόλεως ἐν τῷ Βρουχίῳ καλουμένῳ (41) κλίματι (καὶ ἐστὶ τοῦτο

A pro quo scriptum est : *Et honorabile nomen ejus in oculis ipsius* : atque ita pluribus in locis ; ubi nihi aut mancum, aut discrepans invenies, sed unum idemque diversis vocabulis expressum, cum alterutro sufficiente, duobus modis exprimitur ; ejusmodi loca lemniseo notata sunt, ut appareat ab uno alterove Interpretum pari positum illud esse, repertumque vocabulum. Hæc habuimus quæ de lemniseo diceremus. De hypolemniseo modo disputandum nobis est. Est autem figura illius ejusmodi , linea videlicet veruti in modum producta subjecto puncto. Hanc ubicunque reperis, scito hypolemniscum vocari. Cujus ea vis est : Quemcunque ad locum appictus est, significat ab uno Interpretum pari sic editum ac conceptum fuisse, id quod simplici puncto declaratur, et cum superioribus quibus attexitur geminum ac germanum videri. Hæc est asterisci, obeli, lemnisci, et hypolemnisci ratio.

B στιγμῆ ὑποφαίνει· καὶ ἐστὶ αὐτὸ συναμφοτέρον ἢ ἀστερίσκου, καὶ ὀβελοῦ, καὶ λιμνίσκου, καὶ ὑπολιμνίσκου φράσις, φιλοκαλώτατε.

IX. Nunc eorum quæ commemorata sunt subji-
cienda narratio est. Neque enim infructuosa erit illa cognitio ; cum ex historia ipsa didiceris, quis, et unde, quando, cujus generis Interpretum quilibet fuerit, quibusve de causis sese ad interpretandum contulerit.

166 Primi omnium sacras Litteras ex Hebræo in Græcum transferre LXXII homines aggressi sunt, Ptolemæo Philadelpho in Ægypto regnante. Qui duodecim ex Israeliticis tribubus, sex e singulis, delecti sunt, ut auctor est Aristæus in eo opere, quod de LXXII conscripsit. Quorum Interpretum cum de asteriscis et obelis ageremus, ut et cæterorum, hoc est Aquilæ, Symmachi, et aliorum historiam attigimus. Nunc causas ipsas pertexam. Ptolemæus cognomento Philadelphus Alexandriae rex ab altero Ptolemæo secundus, honestarum artium amore studioque flagrans, egregiam Alexandriae bibliothecam instituit, in ea urbis regione, quam Bruchium vocant, quæ deserta hoc tempore visitur. Ei bibliothecæ curandæ Demetrium Phalereum præposuit, cum mandatis, ut omnia librorum genera ubique

¹ F. δέ. ² γρ. πατέρα, sed locus corruptus. ³ F. αὐτῶν. ⁴ F. αὐτοῦ.

(40) *Οἵτινες ἐξελέγησαν*. Non ignorabat Josephus, aliique veteres, qui hanc historiam ediderunt, x tribus jampridem deportatas fuisse ; neque tamen propterea falsum, aut absurdum putamus, senos e tribubus singulis delectos esse. Nam nihilominus plerique ex decem illis superstites fuere.

(41) *Ἐν τῷ Βρουχίῳ καλουμένῳ*. Alexandrinæ urbis regio ista fuit, quasi πυρουχίον dicta ; a quo detorta vox Βρουχίον· ideo per diphthongum concipienda. Nomen huic regioni a frumento, sive publicis horreis, ut merito suspicari licet, sive etiam forum ibidem frumentarium exstitit. Quod enim non nemini placet, πυρουχίον dictum fuisse Musarum πρυτανεῖον, quod in eo conditum esset frumentum ad doctorum hominum σίτησιν destinatum, adeoque πυρουχίον et πρυτανεῖον idem esse,

D hoc illi auctoritate certa probanti, non affirmanti, crediderim. Erat quidem in illa urbis regione, hoc est πυρουχίῳ, vel Βρουχίῳ, bibliotheca, et litteratorum hominum contubernium : quod Ammianus lib. xxiii diuturnum præstantium hominum domiciliū appellat ; pluribusque describit, quænam illic artes excolerentur. Ubi et mendum est ; quod obiter hic opportune repurgabitur. *Nam et disciplinarum, inquit, magistri quodammodo spirant, et nudatur ibi geometrico radio quidquid reconditum latet : nondumque apud eos penitus exaruit musica, nec harmonia conticuit, et recalcet apud quosdam adhuc licet atros consideratio mundani motus, et siderum, etc.* Hæc duæ voculæ, licet atros, depravatæ sunt. Nec recte conjiciunt, Christianos, maxime monachos intelligi, quos pullatos fuisse constat.

terrarum conquireret. Qua de re litteras ad unum- quem-que regem, ac principem dedit; quibus enixe rogabat, ut quidquid penes se poetarum, aut alterius generis scriptorum, oratorum, sophistarum, medicorum, medicosophistarum, historicorum, ac ceterorum haberent, id ad sese mitterent. Precedente in dies negotio, ac contractis undique voluminibus, forte accidit, ut de bibliothecae praefecto rex aliquando seiscitaretur, quotnam haecenus in bibliothecam volumina congessisset. Ad haec ille, quinquaginta jam et quatuor librorum millia cum octingentis plus minus esse respondit. Audio tamen, inquit, longe plures esse toto orbe terrarum, ut apud Aethiops, Indos, Persas, Elamitas, Babylonios, Assyrios, Chaldaeos, Romanos, Phoenicias, Syros, eosque qui in Graecia habitant (nondum ii Romani vocabantur, sed Latini), imo et Hierosolymis, et in Judaea divini quidam exstant prophetarum libri, qui de Deo ac mundi procreatione disserunt: multaque communem ad utilitatem continent. Quocirca si majestati tuae, princeps, ita videtur, scribe ad Hierosolymitanos legis doctores, ut suos ad te libros mittant, qui in bibliotheca tua collocentur. His auditis, Ptolemaeus litteras hoc argumento dedit:

λοις, καὶ ἀποστελοῦσί σοι, ὅπως καὶ τὰς αὐτὰς βιβλίους καταθῶ ἐν τῇ αὐτῇ τῆς σῆς εὐσεβείας βιβλιοθήκῃ. Τότε τοίνυν γράφει ὁ βασιλεὺς ἐπιστολὴν ἔχουσαν τάδε·

167 X. Ptolemaeus rex, Judaeis qui Hierosolymis habitant, salutem. De constituenda bibliotheca

Neque enim monachi sese mathematicis praesertim artibus addixerunt. Quare minima mutatione lego *litteratos, pro licet atros.*

(42) *Ἐνεχείρησε Δημητρίῳ τινί.* Quod Demetrio Phalereo bibliothecae suae curationem Ptolemaeus Philadelphus commiserit, incredibili consensu scriptorum omnium asseritur, ex fide Aristae. Quod non immerito Scaligero mirum videtur in *Animad.* ad annum 1734. Si quidem vera illa sunt, quae ex Hermippo Diogenes refert, cum Ptolemaeo Soteri Lagi F. auctor fuisset, ut Eurydice filius regnum relinqueret, praeterito Berenices filio Ptolemaeo Philadelpho; post illius mortem a Philadelpho relegatum, ac postea aspidis morsu necatum esse. Sed adversus tot scriptorum testimonia reluctari equidem non ausim. Quare videndum ecquid conjecturae nostrae locus esse possit. Ptolemaeus Lagi F. adhuc superstes Ptolemaeum Philadelphum filium in regni consortium ascivit. Testatur hoc Theocriti Scholiastes ad *Idyl.* 17, ζῶν γάρ, inquit, ἐστὶ ὁ Σωτῆρ ἐκονοποίησε τῷ Φιλαδέλφῳ τὴν βασιλείαν· et Justinus lib. xvi. Itaque cum Demetrius Ptolemaeo Lagi F. charissimus esset, potuit Philadelphus, patre superstite, odium suum ad ulciscendi tempora reservare, atque eodem tempore bibliothecam illam adornans, ejus curationem Demetrio Phalereo committere. Conjecturae illius occasionem praebent veterum non pauci, qui vel Ptolemaeum Lagi F. bibliotheca, adeoque LXX Interpretum editionis auctorem faciunt, ut Irenaeus: vel utri tribuenda ista sint addubitant, ut Clem. Alexand. i *Strom.* vel denique ab ambobus, patre simul ac filio, procuratum illud existimant. Apud Euseb. lib. vii *Histor.* cap. λβ', Anatolius de Aristobulo uno ex LXX Senioribus loquens: Ὅς ἐν τοῖς ἐβδόμηκοντα κατελεγμένους τοῖς τὰς ἱερὰς, καὶ θείας Ἑβραίων ἐρμηνεύσασι Γραφὰς Πτολεμαίῳ τῷ Φιλα-

τῆς αὐτῆς πόλεως, ἔρημον τανῶν ὑπάρχον), ἐνεχείρησε Δημητρίῳ τινί (42) τῷ Φαλαρηῶ τὴν αὐτὴν βιβλιοθήκην, προστάξας συναγαγεῖν τὰς πανταχοῦ γῆς βίβλους, γράφας ἐπιστολάς, καὶ προσλιπαρήσας ἕκαστον τῶν ἐπὶ γῆς βασιλέων τε, καὶ ἀρχῆν, μὴ κατοκνηῖσαι ἀποστεῖλαι ποιητῶν τε λέγων, καὶ λογογράφων, ῥητόρων τε καὶ σοφιστῶν, καὶ ἱατρῶν, καὶ ἱατροσοφιστῶν, καὶ ἱστοριογράφων, καὶ λοιπῶν βίβλους. Τοῦ δὲ ἔργου προκόπτοντος, καὶ τῶν βιβλίων πανταχόθεν συναγομένων, ἠρώτησεν ὁ βασιλεὺς τὸν τὴν βιβλιοθήκην πεπιστευμένον ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν, ὅτι πόσαι δ' ἂν εἴεν βίβλοι εἰς τὴν βιβλιοθήκην συναχθεῖσαι. Ὁ δὲ ἀπεκρίθη τῷ βασιλεῖ (43), λέγων, ὅτι Ἡδὴ μὲν εἰσὶ μυριάδες πέντε βιβλίων, καὶ τετρακισχίλια ὀκτακόσια, πλεῖον ἢ ἔλασσον· ἀκούομεν δὲ ἔτι πολὺ πλεῖθος ἐν τῷ κόσμῳ ὑπάρχειν, παρὰ τε Αἰθίοψι καὶ Ἰνδοῖς, Πέρσαις τε καὶ Ἑλαμίταις, καὶ Βαβυλωνίοις, Ἀσσυρίοις τε καὶ Χαλδαίοις, παρὰ Ῥωμαίοις (44) τε καὶ Φοίνιξι, Σύροις τε καὶ τοῖς ἐν τῇ Ἑλλάδι, (οὐπω Ῥωμαίοις καλουμένοις (45) ἀκμῆν, ἀλλὰ Λατίνοις) ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς Ἱεροσολύμοις καὶ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ ὑπάρχουσι βίβλοι θεϊκαὶ τῶν προφητῶν, διηγούμεναι περὶ Θεοῦ, καὶ τῆς κοσμοποιίας, καὶ τῆς ἄλλης πάσης κοινωφελούς διδασκαλίας. Εἰ οὖν δοκεῖ τῷ κράτει σου, βασιλεῦ, καὶ αὐτὰς μεταστελεσθαι, γράψον τοῖς ἐν Ἱεροσολύμοις διδασκάλους καταθῶ ἐν τῇ αὐτῇ τῆς σῆς εὐσεβείας βιβλιοθήκῃ.

I. Βασιλεὺς Πτολεμαῖος (46) τοῖς ἐν Ἱεροσολύμοις τῶν Ἰουδαίων, πλεῖστα χαίρειν. Βιβλιοθήκην κατα-

δέλφῳ, καὶ τῷ τούτου πατρὶ.

(43) Ὁ δὲ ἀπεκρίθη τῷ βασιλεῖ. Multo liberalior est Aristeas apud Euseb. lib. vii *Προπαρασκ.*, et Joseph. lib. xii, cap. 2. Qui respondisse Demetrium volunt, ducenta jam a se millia comparata, hoc est εἴκοσι μυριάδας, sperareque se propediem ad quingenta millia perventurum esse numerum.

(44) *Παρὰ Ῥωμαίοις.* Nondum, opinor, Romani per illa tempora scriptorum copia et auctoritate florebant, anno fere a condita Urbe 470, olympiade scilicet 124. Neque quidquam admodum praeter xii tabularum leges, aut pontificum Annales, atque id genus obscura quaedam penes se habebant. Quare vox Ῥωμαίοις parum opportune hic intrusa, praesertim alieno loco, inter Chaldaeos et Phoenicias.

(45) *Οὐπω Ῥωμαίοις καλουμένοις.* Haec parenthesi claudenda censuimus, quae non ex persona Demetrii Epiphanium puto scripsisse, nimis enim absurda res esset: sed ipsum inculcasse, et ad Demetrii orationem attexuisse, quanquam non minus absurdum est, Graecos dicere prius Latinos appellatos esse, deinde Romanos; nam Romani Graeci quidem vocati sunt, post translatum in Orientem imperium. Unde ἡ Ῥωμαία, et Romanus orbis. Sed Latini nunquam appellati sunt, neque Graeci ipsi, neque Itali Graeciae magnae populi. Suspicio igitur hoc membrum sede sua luxatum esse, et post Ῥωμαίοις collocandum, aut illa potius, παρὰ Ῥωμαίοις τε, post, ἐν τῇ Ἑλλάδι, reponenda; nam uti dictum est, alieno loco inter Chaldaeos et Phoenices Romani positi videntur.

(46) *Βασιλεὺς Πτολεμαῖος.* Aliter epistolae istae concipiuntur ab Aristeo, et ex eodem apud Josephum et Eusebium, quos tu consule; nam apud istos non Judaeis inscribuntur, sed Eleazaro pontifici.

σκευάσας, καὶ πλῆθος συναγαγῶν βιβλίων ἐξ ἐκάστου ἄ
 ἔθνους, ἐν αὐτῇ ἀπεθέμην. Ἀκούσας δὲ ὡς παρ'
 ὑμῶν ἐμφέρονται βιβλίοι προφητῶν περὶ Θεοῦ τε καὶ
 κοσμοποιίας δηλοῦσαι, καὶ ταύτας ταῖς ἄλλαις ἀφιε-
 ρῶσαι ἐπιθυμῶν, γέγραφα ὅπως ταύτας ἡμῖν ἀποστεί-
 λητε. Ὅτι γὰρ τιμῆς ἕνεκεν, καὶ οὐ περιεργίας χά-
 ριν, οὔτε κακονοίας, τῆς τοιαύτης αἰτίας εἰμὶ ἐπιθυ-
 μητής, ἀλλὰ πίστεως ἕνεκα καὶ τῆς περὶ ὑμᾶς φιλίας
 τὴν τούτων αἴτησιν ποιοῦμαι, ἐκ τῆς ὑφ' ἡμῶν περὶ
 ὑμᾶς γενομένης εὐνοίας, ἀναμνησθέντες εἰσεσθε.
 Μέννησθέ μου, ὡς αἰχμαλιῶτων πολλῶν ἐκ τῆς ὑμε-
 τέρας πατρίδος ληφθέντων, καὶ εἰς Αἴγυπτον τὴν
 ἡμετέραν πατρίδα ἀχθέντων, ἀνῆκα, καὶ μετ' ἐφο-
 δίων πολλῶν, καὶ θεραπείας οὐ τῆς τυχεύσεως, ἐπι-
 μελησάμενος αὐτῶν, ἐλευθέρους ἀπέπεμψα, ἀλλὰ καὶ
 τοὺς ἐν αὐτοῖς πεπληγμένους, ἰασάμενος ἀνῆκα, καὶ
 τοὺς γυμνοὺς ἐνέδυσα· καὶ νῦν δὲ τράπεζαν χρυσῆν
 μετὰ πολυτελεστάτης λιθίας κοκοσμημένην, ἐξ ὀλκῆς
 ταλάντων φ', ἀντὶ τῆς τραπέζης τῆς ληφθείσης ἀπὸ
 τοῦ ἁγίου τόπου Ἱεροσολύμων ἀπέστειλα, μετὰ καὶ
 δώρων, καὶ κειμηλίων τῶ ἱερῶ τόπῳ. Τούτων τοίνυν
 τὴν διήγησιν ἐποιήσαμην, ὅπως γνῶτε, ὅτι ὑπὲρ εὐ-
 χῆς καὶ εὐσεβείας τὰς βίβλους αἰτῶ.

Καὶ ἡ μὲν ἐπιστολὴ ἀπεστάλη, καὶ τὰ ἀπεσταλ-
 μένα δῶρα. Αὐτοὶ δὲ δεξάμενοι καὶ τὴν ἐπιστολὴν (47),
 καὶ τὰ δῶρα ἀσμένως, διὰ χαρᾶς ἔσχον σφόδρα. Καὶ
 ἀμελητὶ¹ χρυσεῖς γράμμασιν Ἑβραϊκοῖς τὰς βίβλους
 μεταγραφάμενοι τὰς ἡδὴ μοι προτεταγμένας, ἀπ-
 ἔστειλαν, καὶ μὲν τὰς ἐνδιαθέτους, ἑβδομηκονταδύο
 δὲ τὰς ἀποκρύφους (48). Ὁ δὲ βασιλεὺς κομισάμενος
 καὶ ἐντυχῶν, καὶ μὴ δυνάμενος ἀναγνῶναι, τῶν
 στοιχείων Ἑβραϊκῶν ὑπαρχόντων καὶ διαλέκτῳ τῇ
 Ἑβραϊκῇ γεγραμμένων, δευτέραν ἐπιστολὴν ἀναγκά-
 ζεται αὐτοῖς γράψαι, καὶ αἰτῆσαι ἑρμηνευτὰς τοὺς
 δυναμένους αὐτῷ φράσαι τὰς βίβλους εἰς τὴν Ἑλληνικὴν
 διάλεκτον διὰ τῆς Ἑβραϊδος. Περιεῖχε δὲ ἡ
 ἐπιστολὴ τὰδε·

ΙΑ'. Ὁ βασιλεὺς Πτολεμαῖος τοῖς τῆς εὐσεβείας
 διδασκάλοις, τοῖς ἐν Ἱεροσολύμοις, πλεῖστα χαίρειν.

Θησαυροῦ κεκρυμμένου, καὶ πηγῆς ἐσφραγισμένης,
 τίς ὠφέλεια ἐν ἀμφοτέροις; Οὕτω καὶ ἡ παρ' ὑμῶν

¹ Leg. ἀμελλητί.

(47) Αὐτοὶ δὲ δεξάμενοι καὶ τὴν ἐπιστολὴν. D
 Gratissimam accidisse pontifici Judæisque Ptolemæi
 postulationem cum reliqui omnes, tum Philo et Jo-
 sephus, Judæi ipsi, testantur. At Scaliger in *Ani-
 mad.* et in *Isagog. can.* falsum, et commentitium
 istud esse putat, ac tantum abesse, ut ea sacrarum
 Litterarum interpretatio voluptati illis fuerit, ut
 propterea solemne jejunium decretum sit Tebeth
 viii, ut ex Calendario liquet. Fuit enim ex illo præ-
 cipue tempore perpetuum inter Hebræos et Helle-
 nistas Judæos dissidium. Sed hac in re, uti cæteris
 fere omnibus, judicium in Scaligero, ac pruden-
 tiam requiro. Quis enim Judæorum arcanos ritus,
 ac consilia melius novit, aut nosse potuit, quam
 Josephus, Hebraismi utique non imperitus, quod in
 Philone Scaliger excipit? Qui idem, quod Aristæas,
 prodidit Eleazaro pontifici jucundissimum illud
 fuisse: neque de Judæorum offensione mentionem
 facit ullam. Quis igitur non videt, hanc ipsam

cogitans, ingentem librorum vim ex omni regione
 conflata in eam contuli. Quare cum apud vos
 prophetarum quosdam libros exstare compererim,
 qui de Deo ac mundi fabricatione scripti sunt, hos
 ego cum aliis consecrare magnopere cupio. Quæ
 mihi ad vos scribendi causa fuit, ut illos ad me li-
 bros mittere velitis. Nam quod ego non curiositate
 ductus, neque malo animo, sed honoris illis ha-
 bendi studio, ac pro mea erga vos fiducia et ami-
 citia ad ea postulanda descenderim, ex mea in vos
 benevolentia si recordari volueritis, conjecturam
 facere potestis. Meministis enim, opinor, cives ve-
 stros ac populares quamplurimos, qui bello capti,
 et in Ægyptum, hanc nostram patriam, deportati
 fuerant, non liberasse modo me, sed et viatico in-
 structos ac perhumaniter habitos cum omni officio-
 rum genere liberos dimisisse: adeo ut et qui ex iis
 saucii erant diligenter curarem, et nudis vestimenta
 dividerem. Nunc auream ad vos mensam pretiosis
 lapidibus ornatam, pondo quingentorum talentum,
 pro ea, quæ ex Hierosolymitano templo direpta fue-
 rat, ad vos cum muneribus ac donariis mitto, quæ
 in templo vestro consecrari cupio. Hæc eo vobis
 exposui, ut me ex voti quadam religione, ac pie-
 tatis studio libros istos flagitasse sciretis.

His litteris ac muneribus Hierosolyma perlatis,
 utrumque Judæi perjucunde ac libenter acceperunt.
 Mox sine ulla cunctatione libros illos, quos paulo
 ante commemoravi, Hebraicis litteris aureis con-
 scriptos ad regem mittunt: hoc est Veteris Testa-
 menti viginti duos, et apocryphos septuaginta duos.
 Quibus acceptis Ptolemæus cum Hebraice scriptos
 codices legere non posset, secundo ad eos scribere
 coactus est, et interpretes petere, qui ex Hebræo
 libros istos in Græcum sermonem converterent.
 Summa epistolæ hæc fuit:

XI. Ptolemæus rex pietatis magistris, qui Hiero-
 solymis habitant.

168 Occulti thesauri, et obsignati fontis quæ-
 nam esse potest utilitas? Hoc ego de his libris, quos

D Græcæ translationis invidiam Josephi sæculo re-
 centiorem exstitisse. Cum enim Judæi Christianum
 nomen paulatim excitari cernerent, seque ab Chri-
 stianis suis ipsis litteris, quas Græcæ legerent om-
 nes, convinci ac redargui; agre primum commu-
 nionem illam ferre cœperunt; tum easdem litteras,
 ac LXX Seniorum editionem corrumpere ac muti-
 lare conati sunt: quod Justinus martyr *Dialogo
 cum Tryph.* aliique Patres illis exprobrant. Ex illo
 tempore natæ sunt angariæ illæ, et ΓΥΖΥΤ, quas
 Calendariis suis intexuerunt. Quare plumbeum est
 Scaligeri telum, quod ex læce ista rabinica pro-
 tulit.

(48) Ἑβδομηκονταδύο δὲ τὰς ἀποκρύφους. Ve-
 rum illud non puto, neque cuiquam facile persuas-
 erit Epiphanius, LXXII apocryphos totidem ab inter-
 pretibus ex Hebræo translatos fuisse. Nam omnia
 ista volumina conscripta Hebr. litt. affirmat ob idque
 legi minime potuisse.

ad me misistis, usurpare jure posse videor. Nam cum scriptas in his litteras legere nequeamus, nulli esse nobis usui et emolumento possunt. Quocirca etiam atque etiam a vobis peto, ut ad nos illorum interpretes mittere velitis, Hebraicæ Græcæque linguæ peritissimos.—Post hæc Hebræorum magistri delectu habito septuaginta duos interpretes allegant, Moysis exemplum secuti, qui cum de mandato Dei conscendisset in montem atque ita loquentem audisset: *Adhibe tecum septuaginta viros, et ascende in montem*¹, ut pacem ac concordiam inter tribus retineret, ne si ex una quinque, ex alia sex caperet, turbas in tribus, ac dissensiones jaceret, septuaginta duos adhibere maluit, et ad numerum adjicere. Eodem itaque modo septuaginta duos tum illi miserunt, qui in Pharo insula, ut paulo ante retulimus, sacros codices explicarunt. Quo facto, libri illi in Græcum translati in priore bibliotheca, quæ in Bruchio fundata est, repositi sunt. Post hæc alia rursus in Serapio bibliotheca constituta est, longe illa minor, quæ hujus filia dicebatur, in quam Aquilæ, Symmachi, Theodotionis et aliorum editiones congestæ sunt post annos ccl.

XII. Nam post primum

Ptolemæum filium Lagi, qui regnavit annos xl ;

Ptolemæus hic Philadelphus, cujus tempore Septuaginta duo Interpretes interpretati sunt, regnavit annis xxxviii.

Post hunc Ptolemæus Evergetes annos xxiv.

Inde Ptolemæus Philopator annos xxi.

Post hunc Ptolemæus Epiphanes annos xxii.

Deinde Ptolemæus Philopator alius annos xxxiv.

Postea Ptolemæus Philologus et Evergetes annos xxix.

169 Ptolemæus Soter annos xv.

¹Exod. xxiv, 4. ²Deest καί.

(49) *Ἐν τῷ Σεραπίῳ*. De hoc templo meminit Ammianus lib. xxii, ejusque magnificentiam mirifice prædicat: in quo quidem a Ptolemæis regibus collocatam bibliothecam illam asserit, in qua septingenta voluminum millia numerabantur, quæ bello Alexandrino sub dictatore Cæsare concremata est. Tertullianus in Serapeo sacros codices Hebraicis litteris conscriptos suo tempore asservari prodidit in *Apolog.* cap. 48.

(50) *Μετὰ γὰρ τὸν πρῶτον*. Ptolemæorum hanc seriem ex Eusebii *Chronico* descripsit, a quo tamen in annorum numero identidem discedit. Hæc enim est apud Eusebium lib. II, Ptolemæorum successio.

PTOLEMÆORUM ÆGYPTII REGUM SERIES.		Anni regni.
I	Ptolemæus Lagi filius	XL
II	Ptolemæus Philadelphus	XXXVIII
III	Ptolemæus Evergetes	XXVI
IV	Ptolemæus Philopator	XVII

ἀπεσταλμένη ἡμῖν τῶν βιβλίων ὑπόθεσις. Ἡμῶν γὰρ μὴ δυναμένων ἀναγνῶναι τὰ γράμματα τούτων, εἰς οὐδὲν ὄφελος ἡμῖν γενήσεται. Ἀλλὰ καταξιώσατε ἐρμηνευτὰς ἡμῖν ἀποστεῖλαι τοὺς ἀκριβῶς ἐκπαίδευμένους τὴν τε τῶν Ἑβραίων καὶ τῶν Ἑλλήνων γλῶτταν.—Τότε τοὺς ἐβδομηκονταδύο ἐρμηνευτὰς ἐκλεξάμενοι οἱ τῶν Ἑβραίων διδάσκαλοι ἀποστέλλουσι, κατὰ τὸν τύπον, ὃν ποτε ἐποίησε Μωϋσῆς, ἡνίκα ἀνῆλθεν εἰς τὸ ὄρος διὰ προστάγματος Κυρίου, ἀκούσας, ὅτι *Παράλαβε μετὰ σεαυτοῦ ἄνδρας ἐβδομήκοντα, καὶ ἀνάβηθι εἰς τὸ ὄρος*. Αὐτὸς δὲ διὰ τὴν πρὸς τὰς φυλάς εἰρήνην, ἵνα μὴ ἐξ ἐνίων λάβῃ πέντε ἄνδρας, ἐξ ἄλλων ἐξ², ποιήσῃ στάσιν ἐν ταῖς φυλαῖς, διενεθήθῃ μᾶλλον ἐβδομηκονταδύο παραλαβεῖν, καὶ τῷ ἀριθμῷ προσθεῖναι· τῷ αὐτῷ δὲ τρόπῳ, ὡς ἔφην, καὶ τούτους ἀπέστειλαν, οἵτινες ἠρμήνευσαν τὰς βίβλους ἐν τῇ Φαρίᾳ καλουμένη νήσῳ, καθάπερ ἄνω προείπομεν. Καὶ οὕτως αἱ βίβλοι εἰς Ἑλληνίδα ἐκτεθεῖσαι ἀπατέθησαν ἐν τῇ πρώτῃ βιβλιοθήκῃ τῇ ἐν τῇ Βρουχίῳ οἰκοδομηθείσῃ. Ἐτι δὲ ὑστερον καὶ ἑτέρα ἐγένετο βιβλιοθήκη ἐν τῷ Σεραπίῳ (49) μικροτέρα τῆς πρώτης, ἣτις καὶ θυγάτηρ ὀνομάσθη αὐτῆς· ἐν ἣ ἀπατέθησαν αἱ τοῦ Ἀκύλα, καὶ Συμμάχου, καὶ Θεοδοτίωνος, καὶ τῶν λοιπῶν ἐρμηνεῖαι, μετὰ διακοσιοστὸν καὶ πεντηκοστὸν ἔτος.

IB'. Μετὰ γὰρ τὸν πρῶτον (50)

Πτολεμαῖον τὸν υἱὸν Λάγου τὸν βασιλεύσαντα ἔτη τεσσαράκοντα,

Πτολεμαῖος οὗτος ὁ Φιλάδελφος, ἐφ' οὗ οἱ Ἑβδομηκονταδύο ἠρμήνευσαν Ἑρμηνευταί, ἐκράτησεν ἔτη λη'.

Μεθ' ὃν Πτολεμαῖος ὁ Εὐεργέτης ἔτη εἰκοσιτέσσαρα.

Μεθ' ὃν πάλιν Πτολεμαῖος ὁ Φιλοπάτωρ, ἔτη εἴκοσι καὶ ἕν.

Μεθ' ὃν Πτολεμαῖος Ἐπιφανῆς, ἔτη εἰκοσιδύο.

Εἶτα Πτολεμαῖος Φιλοπάτωρ (51) ἄλλος τριακοντατέσσαρα.

Ἐπειτα Πτολεμαῖος ὁ Φιλολόγος καὶ Εὐεργέτης ἔτη εἰκοσιεννέα.

Πτολεμαῖος ὁ Σωτήρ (52) ἔτη ιε'.

V	Ptolemæus Epiphanes	XXIV
VI	Ptolemæus Philometor	XXXV
VII	Ptolemæus Evergetes	XXIX
VIII	Ptolemæus Physcon	XVII
IX	Ptolemæus Alexander	X
X	Ptolemæus Cleopatras F.	VIII
XI	Ptolemæus Dionysius	XXX
XII	Cleopatra	XXII

Colliguntur anni CCXCVI.

In priore *Chronico* paulo aliter numeri concepti sunt, ita ut ad 241 summa perveniat. *Chronicon Alexandrinum* Eusebiana rationem sequitur. Cedrenus nonnihil variat.

(51) *Εἶτα Πτολεμαῖος Φιλοπάτωρ*. Imo Φιλομήτωρ. Sed Φιλοπάτωρ scripsit Epiphanius. Nam et, ἄλλος, apposuit.

(52) *Πτολεμαῖος ὁ Σωτήρ*. Idem et cognomento Physcon, ab abdomine et præpingui aqualiculo, *Chronicon Alexandrinum*.

Πτολεμαῖος, ὁ καὶ Ἀλεξᾶς (55), ἔτη δώδεκα.

Πτολεμαῖος ὁ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀδελφός, ὁ ὑπὸ τῆς μητρὸς ἐξωσθεὶς, ἔτη ὀκτώ.

Πτολεμαῖος ὁ Διόνυσος (54) ἔτη τριάκοντα καὶ ἕν.

Κλεοπάτρα Πτολεμαίου θυγάτηρ ἔτη τριακονταδύο, ἧτις Ἀντωνίνῳ συνήφθη τῷ βασιλεῖ Ὀκταβίῳ¹.

Ὅμοῦ ἀπὸ τοῦ πρώτου Πτολεμαίου (55) τοῦ υἱοῦ Λάγου, μέχρι Κλεοπάτρας, ἔτη τριακόσια ἕξ. Ἀπὸ δὲ ἑβδόμου ἔτους (56) Πτολεμαίου τοῦ Φιλαδέλφου, ἐφ' οὗ τῷ αὐτῷ ἔτει οἱ ἑβδομηκονταδύο ἡρμήνευσαν, μέχρι Κλεοπάτρας, διακόσια τεσσαρακονταεπτά. Καὶ ἐπαύσαντο οἱ Λαγίδαι βασιλεύειν, οἱ ἀπὸ τοῦ Λάγου δηλονότι καταγόμενοι Πτολεμαῖοι, ὃς ἱππικὸν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ (57) κατασκευάσας, Λάϊον ὠνόμασεν.

¹ Deest aliquid.

(55) Πτολεμαῖος ὁ καὶ Ἀλεξᾶς. Ita et Cedrenus. B Alii Alexandrum nominant.

(54) Πτολεμαῖος ὁ Διόνυσος. Hic est Ptolemæus Auletes Cleopatrarum pater. Qui in Eusebii *Chronico* Dionysius ab Hieronymo nominatur. Sed Διόνυσος in *Alexandrino Chronico*, et apud Cedrenum. Unde cognomen ei, Bacchus, inditum videtur. Nam et *Chronicon* pag. 450 et 454, Πτολεμαῖον νέον Διόνυσον vocat, novum, videlicet, *Bacchum*.

(55) Ὅμοῦ ἀπὸ τοῦ πρώτου Πτολεμαίου. Epiphaniū calculus in prioribus undecim regibus licet in singulis nonnunquam cum Eusebiano discordet, tamen ὁμᾶς annorum utrobique προσφαίρεται conciliatur. Propter unam Cleopatram solido decennio major est Epiphaniū numerus; nam postremæ illi reginæ tribuit annos xxxii adversus reliquorum omnium consensum. Ita sunt anni ab initio Ptolemæi Lagidæ ad ultimum Cleopatrarum cccvi, cum apud Eusebium nonnisi ccxcvi numerentur. Qui et ipse tamen aliquot annis redundat. Lagidarum initium anno proximo post Alexandri mortem in Ægypto contigit, ut est in Eusebii *Chronico*. Hoc est olymp. 114 anno secundo, periodi Julianæ 4591. Nam superiore mortuus est Alexander. Ab hoc igitur anno ad ultimum Cleopatrarum, qui est Julię editionis decimus sextus, Urbis ex Varronianā ratione 724, periodi Julianæ 4684, non plures sunt, quam anni 294. Ideo verior est fortasse libri primi Eusebiani chronologia. Sed ut de Ptolemæorum æra et initio certius aliquid accuratiusque constituamus, tametsi Ptolemæus Lagi statim post Alexandri Magni necem Ægyptum et Alexandriam obtinuerit, tamen regium nomen non usurpavit ante annum fere post Alexandri mortem decimum septimum; hoc est olymp. 118 secundum; quando Demetrius Poliorcetes Menelao Ptolemæi duce navali prælio superato rex est primum cum Antigono patre salutatus. Hujus enim exemplo Ptolemæus Lagi filius ac reliqui successores Alexandri reges appellari voluerunt, circa annum periodi Julianæ 4407. Quod ex Diodoro constat. Nihilominus Ptolemæi primus annus ab eo ipso, quo mortuus est Alexander, numerari videtur. Nam xl annos regnasse dicitur, qui in annum periodi Julianæ 4429 desinunt; a quo Ptolemæi Philadelphī cœpit imperium. Etenim Dionysii cœlestis æra, cujus meminit aliquot in locis Ptolemæus, ab initio Philadelphī imisse fertur. Ea vero cœpit anno, quem diximus, periodi Julianæ 4429. Unde necesse est primum e quadragenis annis Ptolemæi Lagidæ convenire per. Jul. anno 4590, qui est ille ipse, quo mortuus est Alexander. Nisi illud occurrat; quandoquidem, ut paulo ante docuimus, Ptolemæus Lagi filius vivus adhuc imperium in Philadelphum filium transtulit, privatūque se fecit, ut Justinus asserit; annum quidem Ptolemæi Philadelphī primum esse Julianæ periodi 4429; sed eundem Lagidæ Ptolemæi duntaxat tricesimum nonum; adeo ut quadragesimus, quo

A Ptolemæus qui et Alexas annos xii.

Ptolemæus Alexandri frater, qui a matre pulsus est, annos viii.

Ptolemæus cognomento Bacchus annos xxxi.

Cleopatra Ptolemæi filia annos xxxii, quæ Antonio nupsit, et ab Octavio imperatore debellata est.

Itaque a primo Ptolemæo filio Lagi usque ad Cleopatram, anni sunt cccvi. A septimo vero anno Ptolemæi Philadelphī, ejus tempore eodem anno Septuaginta duo sacras Litteras interpretati sunt, usque ad Cleopatram, anni sunt ccxlix. Quibus evolutis desiere Lagidæ Ptolemæi, a Lago deducti, qui equestre curriculum Alexandriæ condidit ac Lagion appellavit.

B privatus ille vixit, quique Philadelphī secundus est, regno illius nihilominus imputatus fuerit. Ita proximus a morte Alexandri annus initium xl Lagidæ annorum esse potuerit.

(56) Ἀπὸ δὲ ἑβδόμου ἔτους. Irrepsit in Latinum contextum vox *decimo septimo*, pro qua *septimo* rescribendum. Quanquam et Cornarius aliter vertit: cui et proxima annorum collectio favet. Quos enim numerat annos ccxlix, si non a septimo Philadelphī, sed a decimo septimo consurgant. Etenim Ptolemæus Lagi.F. annis xl regnavit. Adde xvii, sient lvii. Hos si deduxeris de cccvi annis, quot ad Cleopatrarum mortem incurrunt ex Epiphaniū calculo, reliqui sunt ccxlix. Atque ita fortasse scripsit Epiphanius: nimirum πενήκοντα ἑννέα pro τεσσαράκοντα. Etsi vereor, ne in superiore numero annorum hallucinatus, cum xxxii Cleopatrarum pro xxii tribuisset; indeque cccvi pro ccxcvi collegisset; subinde ad Eusebianos ψηφισμούς imprudens delapsus sit; et a septimo Philadelphī ducentos illos et quadraginta novem*putaverit. Nam ex ccxcvi subductis xlvii, restant ccxlix. Eusebius in *Chronico*, anno Philadelphī secundo Septuaginta Seniores ad sacerorum Voluminum interpretationem aggressos esse scribit: quod est verosimilius. Quod si certam annorum rationem inire velimus, annus Ptolemæi Philadelphī septimus cadit in annum per. Jul. 4455. A quo ad ultimum Cleopatrarum, qui est per. Jul. 4684, anni sunt ccl. Itaque probabilis est de Epiphaniū hallucinatione conjectura nostra. Nam cclix illos annos temporum series ipsa repudiat. De Philadelphī æra loqui Sirac idem in Prefatione divināt more suo Scaliger, cum ita scribit: Ἐν γὰρ τῷ ὀγδῶ καὶ τριακοστῷ ἔτει ἐπὶ Εὐσεργέτου βασιλέως παραγενθῆεις εἰς Ἀἴγυπτον, καὶ ἐπ' ὀλίγον χρόνον συγχρονίσας. Nam in octavo et tricesimo anno temporis Ptolemæi Evergetis regis, postquam perveni in Ægyptum, et cum multum temporis ibi fuisset. Ubi Græca a Latino castiganda sunt, ut ita legamus, καὶ οὐκ ὀλίγον χρόνον, vel καὶ συγχρονίσας, expunctis cæteris, quæ in aliis exemplaribus minime reperiuntur. Illos igitur octo et triginta annos ab æra Philadelphī Dionysiana repetit Scaliger, et sub extremum Philadelphī, atque initium Evergetis scripsisse ista gnomologum affirmat. Quæ mera est hariolatio: quemadmodum et quod indidem colligit, æram Dionysii mathematici etiam politicam exstitisse. Etenim tricesimus octavus annus ab illo tempore numerari videtur, quo in Ægyptum profectus est; vel ab eo, quo avus ipsius Jesus librum ediderat: non a Ptolemæi Philadelphī primordio; cujus mentionem profecto fecisset, si a primo illius anno tempus putare vellet. Postremo singularis est loquendi ratio, quam aliquoties Epiphanius usurpat, μέχρι Κλεοπάτρας, ἕως Ἀδριανοῦ, pro eo quod est, usque ad finem Cleopatrarum, vel Adriani.

(57) Ὅς ἱππικὸν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ. De hoc hippo-

XIII. Secuti sunt Romanorum imperatores.

Augustus annos lvi, cujus anno quadragesimo secundo, Dominus noster Jesus Christus secundum carnem natus est.

Tiberius annos xxiii, cujus anno decimo octavo Christus crucifixus est.

Caius annos tres, menses novem, dies viginti novem.

Claudius annos xiii, menses duos, minus duobus diebus.

Nero annos xiii, menses septem, dies viginti septem.

Galba menses septem, dies viginti sex.

Otho menses tres, dies quinque.

Vitellius menses octodecim, dies duodecim.

Vespasianus annos novem, menses septem, dies duodecim.

Titus annos duos, menses duos, dies duos. Hoc tempore subversa sunt Hierosolyma, sexagesimo quinto anno, et aliquot diebus elapsis post Christi passionem.

Domitianus annos xv, et menses quinque.

Nerva annum unum, menses quatuor.

Trajanus annos decem et novem.

Adrianus annos xxi, cujus anno duodecimo Aquila floruit.

Ab Augusto igitur ad Adrianum anni colliguntur centum octoginta, menses quatuor, minus diebus novem: ita ab eo tempore, quo Septuaginta duo Interpretes exstiterunt usque ad Aquilam interpretem sive **170** ad duodecimum Adriani annum, anni ccccxxx, menses quatuor.

XIV. Porro Adrianus iste corpore male affectus medicis omnibus, qui in toto Romano imperio erant, accessit, ad medicinam corpori suo faciendam illos adhibuit. Sed cum omnem operam sine ullo fructu posuissent, ab imperatore risu ac ludibrio habitus sunt: usque adeo, ut mordaci in illos epistola professionem ipsam artemque damnaret, ut quae nihil de aegritudine sua extricare potuisset. Itaque in Ægyptum profectus, cum Roma discedens urbes illas, quae in itinere positae sunt, obire ac perlustrare vellet, ut erat videndi explorandique cupidus, inter caeteras Antiochiam, ac Cœlem Syriam, Phœnicem, et Palæstinam quae Judæa dicitur, anno qua eversa fuerat septimo et quadragesimo peragrans, Hierosolymam celeberrimam urbem ac nobilissimam contendit, quam Titus Vespasiani filius secundo imperii sui anno subverterat. Hanc ille solo æquatam, templum ipsum destructum ac

dromo, aut agone equestri, cui *Laiio* nomen inditum sit, nihil hactenus occurrit. Crediderim *Lagiam*, *Λάγιον*, ab ejus conditore, vel auctore potius generis Lago esse dictum. Sed mirum est quod Epiphanius scribit, a Lago conditum esse Alexandriae *Ἰππικόν* illud, et *Laium* appellatum, aut *Lagium*. Neque enim scio an Alexandriam Lagus iste viderit, quae condita est olympiadis 112 anno ii, ut auctor est Diodorus. Ejus porro filius statim post obitum Alexandri in provinciarum distributione

A ΠΓ'. Εἶτα βασιλεῖς Ῥωμαίων.

Ἀύγουστος ἔτη νς' [έξ], οὕτινος ἐν τῷ τεσσαρακοστῷ δευτέρῳ ἔτει ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς κατὰ σάρκα γεγέννηται.

Τιβέριος ἔτη κγ', οὗ τῷ ὀκτωκαιδεκάτῳ ἔτει ὁ Χριστὸς ἐσταύρωται.

Γάϊος ἔτη γ', μῆνας θ', ἡμέρας κθ'.

Κλαύδιος ἔτη ιγ', μῆνας δύο, παρ' ἡμέρας δύο.

Νέρων ἔτη ιγ', μῆνας ζ', ἡμέρας κς'.

Γαλβὰς μῆνας ζ', ἡμέρας κς'.

Ὅθων μῆνας γ', ἡμέρας ε'.

Βιτέλιος μῆνας ιη', ἡμέρας ιβ'.

B Οὐέσπασιανὸς ἔτη θ', μῆνας ζ', ἡμέρας ιβ'.

Τῖτος ἔτη δύο, μῆνας δύο, ἡμέρας δύο. Ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ γέγονεν ἡ ἐρήμωσις Ἱεροσολύμων, μετὰ ἑξηκοστὸν πέμπτον ἔτος τῆς Χριστοῦ σταυρώσεως, καὶ ἡμέρας τινάς.

Δομestιανὸς ἔτη ιε', μῆνας ε'.

Νερούας ἔτος ἐν, μῆνας δ'.

Τραϊανὸς ἔτη ιθ'.

Ἄδριανὸς ἔτη κα', οὕτινος τῷ δωδεκάτῳ ἔτει Ἀκύλας ἐγνωρίζετο.

Ἀπὸ οὖν Ἀυγούστου ἕως Ἀδριανοῦ ἔτη ρπ', μῆνες δ', παρὰ ἡμέρας θ'· ὡς εἶναι ἀπὸ χρόνου τῆς ἐρμηνείας τῶν Ἑβδομηκονταδύο Ἑρμηνευτῶν, ἕως Ἀκύλα τοῦ ἐρμηνευτοῦ, ἤγουν ἕως δωδεκάτου ἔτους Ἀδριανοῦ, ἔτη υλ', καὶ μῆνας δ'.

D ΙΔ'. Οὗτος δὲ ὁ Ἀδριανὸς λωθηθεὶς τὸ σῶμα, καὶ μεταστειλάμενος ἅπαν τὸ πλῆθος τῶν ὑπὸ τὴν βασιλείαν αὐτοῦ ἱατρῶν, ἤτησε παρ' αὐτῶν ἱατροίαν τοῦ σώματος αὐτοῦ. Οἱ δὲ πολλὰ κεκμηκότες, καὶ μηδὲν ἀνύσαντες, ἐσκώφθησαν ὑπ' αὐτοῦ, ὡς καὶ ἐπιστολὴν ὀνειδιστικὴν γράφαι κατ' αὐτῶν, τὴν τέχνην αὐτῶν αἰτιωμένην, ὡς μηδὲν εἰδύϊαν τῆς περιχειμένης αὐτῷ νόσου ἕνεκα. Στέλλεται τὴν πορείαν ἐπὶ τὴν τῶν Αἰγυπτίων γῆν. Ἔδει δὲ αὐτὸν ἀπὸ τῆς Ῥωμαίων ἐπὶ τὰς ἐξῆς προβαίνοντα πόλεις, ταύτας κατοπεύειν· ἦν γὰρ ὁ ἀνὴρ φιλοστοργ. Διέρχεται οὖν τὴν Ἀντιόχου πόλιν, ὑπερβαίνει τε τὴν Κοίλην καὶ τὴν Φοινίκην, καὶ ἔρχεται εἰς τὴν Παλαιστίνην, τὴν καὶ Ἰουδαίαν καλουμένην, μετὰ ἔτη μζ' τῆς τῶν Ἱεροσολύμων ἐρημώσεως. Καὶ ἀνεισιν ἐπὶ τὰ Ἱεροσόλυμα τὴν περίπυστον πόλιν καὶ ὀνομαστήν, ἣν κατέστρεψε Τῖτος Οὐέσπασιανοῦ παῖς τῷ δευτέρῳ ἔτει τῆς αὐτοῦ βασιλείας. Καὶ εὔρε τὴν πόλιν πᾶσαν ἠδαφισμέ-

Alexandriam et Ægyptum obtinuit. Quare aut superstitie adhuc Alexandro superstes et ipse Lagus Alexandriam ejusmodi aliquo opere nobilitavit: aut ejus filius Lagidarum monumentum in ejusdem operis appellatione constituit, quae posterior conjectura probabilius est. De Lago et Ptolemæo ejus filio memorabile quiddam leges apud Suidam. (Dissertationem de imperatorum Romanorum chronologia quae hic in editione Petavii sequebatur, vide infra. EDIT.)

νην, καὶ τὸ ἱερὸν τοῦ Θεοῦ καταπεπατημένον, παρ- A
 εκτὸς ὀλίγων οἰκημάτων καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλη-
 σίας, μικρᾶς οὔσης, ἐνθα ὑποστρέψαντες οἱ μαθηταί,
 ὅτε ὁ Σωτὴρ ἀνελήφθη ἀπὸ τοῦ Ἐλαιῶνος, ἀνέβησαν
 εἰς τὸ ὑπερφῶν. Ἐκεῖ γὰρ ὑποδομήτο, τουτέστιν ἐν
 τῷ μέρει Σιών, ἣτις ἀπὸ τῆς ἐρημώσεως παρ-
 ελήφθη ¹, καὶ μέρη οἰκήσεων περὶ αὐτὴν τὴν Σιών,
 καὶ ἑπτὰ συναγωγαί, αἱ ἐν τῇ Σιών μόναι ἐστήκεσαν,
 ὡς καλύθαι, ἐξ ὧν μία περιελήφθη ², ἕως χρόνου
 Μαξιμιανῶ τοῦ ἐπισκόπου καὶ Κωνσταντίνου τοῦ
 βασιλέως, ὡς σκηρῆ ἐν ἀμπελῶνι, κατὰ τὸ γεγραμ-
 μένον. Διανοεῖται οὖν ὁ Ἀδριανὸς τὴν πόλιν κτίσαι,
 οὐ μὴν τὸ ἱερὸν. Καὶ λαθὼν τὸν Ἀκύλαν τοῦτον τὸν
 προειρημένον ἐρμηνευτὴν, Ἕλληνα ὄντα, καὶ αὐτοῦ
 πενθερίδην, ἀπὸ Σινώπης δὲ τῆς Πόντου ὀρμώμενον,
 καθίστησιν αὐτὸν ἐκεῖσε ἐπιτάττειν τοῖς ἔργοις τῶν B
 τῆς πόλεως κτισμάτων, ἐπιτεθεικῶς τῇ πόλει τὸ
 ἴδιον ὄνομα καὶ τοῦ βασιλικοῦ ὀνόματος τὸν χρημα-
 τισμὸν. Ὡς γὰρ ἐκεῖνος ὠνόμαστο Ἀἴλιος Ἀδριανὸς,
 οὕτως καὶ τὴν πόλιν ὠνόμασεν Αἴλιαν.

ΙΕ'. Ὁ τοίνυν Ἀκύλας διάγων ἐν τῇ Ἱερουσαλήμ,
 καὶ ὄρων τοὺς μαθητὰς τῶν μαθητῶν ἀποστόλων
 ἀνθοῦντας τῇ πίστει, καὶ σημεῖα μεγάλα ἐργαζομέ-
 νους ἰάσεων καὶ ἄλλων θαυμάτων· (Ἦσαν γὰρ ὑπο-
 στρέψαντες ἀπὸ Πέλλης τῆς πόλεως εἰς Ἱερουσαλήμ,
 καὶ διδάσκοντες. Ἦνίκα γὰρ ἐμελλεν ἡ πόλις ἀλίσκε-
 σθαι ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, προεχρηματίσθησαν ὑπὸ
 ἀγγέλου πάντες οἱ μαθηταί μεταστῆναι ἀπὸ τῆς πό-
 λεως, μελλούσης ἄρδην ἀπόλλυσθαι. Οἷτινες καὶ μετα-
 νάσται γενόμενοι ἤκησαν ἐν Πέλλῃ τῇ προγεγραμ-
 μένῃ πόλει, πέραν τοῦ Ἰορδάνου, ἣτις ἐκ Δεκαπό- C
 λεως λέγεται εἶναι. Μετὰ δὲ τὴν ἐρήμωσιν Ἱερουσα-
 λὴμ ἐπαναστρέψαντες, ὡς ἔφην, σημεῖα μεγάλα
 ἐπετέλουν·) ὁ οὖν Ἀκύλας κατανοεῖ τὴν διάνοισιν,
 τῷ Χριστιανισμῷ ἐπίστευσεν. Αἰτήσας δὲ μετὰ χρόνον
 τὴν ἐν Χριστῷ σφραγίδα, ἐκομίσαστο. Ἀπὸ δὲ τῆς
 πρώτης αὐτοῦ ἕξεως μὴ μεταθέμενος, τοῦ πιστεύειν
 δηλονότι τῇ ματαίᾳ ἀστρονομίᾳ, ἣν ἀκριβῶς ἐκπεπαί-
 δευτο· ἀλλὰ καθ' ἐκάστην ἡμέραν τὸ θέμα τῆς αὐτοῦ
 γενέσεως σκεπτόμενος, ἐλεγχόμενός τε ὑπὸ τῶν δι-
 δασκάλων, καὶ ἐπιτιμώμενος ἕνεκα τούτου, μὴ διορ-
 θούμενος δὲ, ἀλλὰ καὶ φιλονείκως μᾶλλον ἀντιτιθέ-
 μενος, καὶ σπεύδων συνιστᾶν τὰ ἀσύστατα, τὴν εἰ-
 μαρμένην δηλονότι καὶ τὰ περὶ αὐτῆς διηγήματα,
 ἐξεώσθη πάλιν τῆς Ἐκκλησίας, ὡς ἄχρηστος πρὸς D
 σωτηρίαν. Πικρανθεὶς δὲ τὴν διάνοισιν ὡς ἠτιμωμέ-
 νος, εἰς ζῆλον μάταιον αἵρεται, καὶ τὸν Χριστιανισμὸν
 ἀρνησάμενος, καὶ τὴν αὐτοῦ ζωὴν, προσηλυτεύει καὶ
 περιτέμνεται Ἰουδαῖος, καὶ ἐπιπόνως φιλοτιμησάμενος
 ἐξέδωκεν ἑαυτὸν μαθεῖν τὴν Ἑβραίων διάλεκτον, καὶ τὰ
 αὐτῶν στοιχεῖα. Ταύτην δὲ ἀκρότατα παιδευθεὶς, ἤρ-
 μήνευσεν, οὐκ ὀρθῶ λογισμῶ χρησάμενος, ἀλλ' ὅπως
 διαστρέψῃ τινὰ τῶν ῥητῶν, ἐνσκήψας τῇ τῶν Ἑβδο-
 μηκονταδύο ἐρμηνείᾳ· ἵνα τὰ περὶ Χριστοῦ ἐν ταῖς
 Γραφαῖς μεμαρτυρημένα, ἄλλως ἐκδώσει, δι' ἣν
 εἶχεν αἰδῶ, εἰς ἄλογον αὐτοῦ ἀπολογίαν.

pressa sacris Litteris de Christo testimonia aliter
 vel absurdum colorem et excusationem quaereret.

¹ C. παρελείφθη. ² C. περιελείφθη. ³ Isa. I, 8.

proculcatum reperit, paucis ædibus exceptis, ac
 parva quadam Christianorum ecclesia, quæ in eo
 loco constituta fuerat, in quem discipuli, postea-
 quam Salvator in cælum ex Oliveti monte sub-
 vectus est, sese recipientes cœnaculum conscende-
 runt. Erat illa quadam in Sionis parte constructa,
 quæ civitati superfuera, cum Sioni propinquis ali-
 quot ædificiis, ac septem synagogis, quæ in eodem
 monte solæ velut tuguria perstiterant, ex quibus
 una duntaxat ad Maximonæ præsulis et Constā-
 tini imperatoris tempora velut *umbraculum in vi-
 nea* ³, ut Scripturæ verbis utar, relicta videbatur.
 Inter hæc Adrianus de urbe sola instauranda sine
 templo cogitans, Aquilam illum Scripturæ, quem
 diximus, interpretem Græcum hominem, socerum-
 que suum Sinope, quod Ponti oppidum est, oriundum,
 reficiendæ urbi præficit, quam de se ac de impera-
 torio nomine appellari voluit, nimirum *Æliam*,
 cum *Ælius* Adrianus ipse vocaretur.

171 XV. Aquila vero Hierosolymis degens, eo-
 rumque, qui apostolorum auditores fuerant, disci-
 pulos fide ac pietate florentes stupenda quædam
 prodigia curandis corporibus, ac cæteris id genus
 facientes animadvertens: (jam enim ex urbe Pella
 reduces docere cœperant. Nam cum urbis a Roma-
 nis instaret excidium, discipuli omnes ab angelo
 moniti sunt, ut ex ea urbe migrarent, quæ fundi-
 tus evertenda paulo post foret. Hinc illi ex urbe
 digressi, Pellam sese recipiunt, quod oppidum ul-
 tra Jordanem in Decapoli numeratur. Inde post
 eversam urbem regressi ingentibus, uti dixi, cla-
 ruere miraculis:) horum consuetudine vehementer
 animo commotus Aquila Christianam religionem
 amplectitur. Tum aliquanto tempore interjecto,
 Christianæ professionis sigillum uti petierat obti-
 net. Verum cum a priori usu, moribusque non dis-
 cederet, et vanissimis mathematicorum artibus,
 quas apprime callebat, nimium tribueret, adeoque
 genesin, atque horoscopum suum observaret in
 dies, cum ob id a magistris objurgatus, ac repre-
 hensus, emendare sese nullo: imo vero pervica-
 citer obluantans falsa quædam, minimeque cohæren-
 tia tueri ac defendere vellet, ut puta fatum, et quæ
 cum eo connexa sunt, rursus ab Ecclesia, tanquam
 ad salutem minime idoneus, ejectus est. Qua igno-
 minia vehementer exacerbatus, et stolido quodam
 mentis æstu percitus, Christianam professionem
 ejurat; et inter Judæorum proselytos ascriptus, ac
 circumcisis est. Inde totum se Hebraicis litteris
 ediscendis vehementi cum animi contentione tra-
 didit. Quam cum egregie penitusque percepisset,
 ad interpretandum se contulit, non sincera animi
 inductione, sed ut quædam Scripturæ loca depravaret,
 adversus Septuaginta duos Interpretes im-
 petum omnem conatumque dirigens: atque ut ex-
 cederet: quo nonnullum pudori ignominiaque suæ

XVI. Hinc secunda Scripturarum interpretatio ab illo originem habuit, tanto post priorem intervallo, ut antea scripsimus. Possem hoc loco commemorare quæ ab eo corrupta depravataque sunt, ex quibus redargui ac confutari posset illius editio. Verum cum de illorum omnium translationum discrimine supra disseruerim, sufficere pauca illa quæ dicta sunt arbitror.

172 Post Aquilam et illius interpretationem, succedit Adriano

Antoninus Pius imperat annos viginti duos.

Hunc excipit Caracalla, qui et Geta, et Marcus Aurelius Verus dicebatur, annos septem.

Eodem tempore imperavit Lucius Aurelius Commodus annis perinde septem.

Tum Pertinax menses sex.

Severus annos octodecim.

Hujus porro Severi temporibus Symmachus quidam Samaritanus exstitit, ex eorum numero, qui apud illos sapientes habentur. Qui ambitione ac principatus cupiditate ductus, cum voti apud suos compos esse non posset, tribulibus iratus suis, ad Judæos transfugit, et inter proselytos professus iterato circumciditur: quod ne forte mireris, scias velim istud ipsum in more esse positum, ut qui a Judæis ad Samaritanos transeunt, aut vicissim qui ad Judæos a Samaritanis confugiunt, novam circumcisionem suscipiant. Imo vero quod molestius est, post circumcisionem rursus ad præputium redeunt. Etenim medica quadam arte, eoque quem spatistherem vocant, glandis cuticulam attrahentes consunt, ac glutino circumstringunt, atque ita præputium recuperant. Potest hoc quod dicimus Apostoli auctoritate comprobari: cum his verbis utitur: *Circumcisis quispiam vocatus est, ne is præputium adducat. Cum præputio vocatur aliquis, ne circumcidatur*¹. Quod nefarium ac detestandum artificium ab Esau Jacobi fratre repertum memorant, ut eo facilius ejurare Deum, et acceptam a majoribus notam abolere posset. Unde natam illam Dei vocem existimant: *Esau odio habui, Jacob autem dilexi*². Igitur Symmachus, ut Samaritanorum interpretationes everteret, tertiam est aggressus.

XVII. Post hunc brevi postea tempore, hoc est Commodus altero imperante, qui post Lucium Aurelium Commodum tredecim annis imperavit, Theodotio quidam genere Ponticus ex Marcionis Sinopensis hæresiarchæ factione **173** suis partibus offensus ad Judæos defecit, et circumcisis est. Dehinc Hebraica lingua, et eorum litteris institutus privatam editionem exorsus est. Qui quidem in plerisque cum Septuaginta consentit, quod in eorum lectione tritus, ac longa consuetudine exercitatus fuerat. Tu vero quisquis es, erudite, ac stu-

A **IC'**. Καὶ γίνεται οὕτω δευτέρα ἡ τούτου ἑρμηνεία, μετὰ ἀριθμὸν τοσούτων χρόνων, ὡς ἀνωτέρω γεγράφαμεν. Ἐδυνάμεθα εἰπεῖν καὶ τὰς παραπεποιημένας αὐτῷ λέξεις, ἀγαπητὲ, τὸν ἔλεγχον κατ' αὐτοῦ ἔχουσας ἐκ τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἡρμηνευμένων. Ἄλλ' ἤδη περὶ τῆς τούτων διαφορᾶς ἄνω διηγησάμενοι, ἱκανῶς ἔχειν ἕως τῶν ὧδε ἐδικαιώσαμεν.

Μετὰ τοῦτον δὲ τὸν Ἀκύλαν, καὶ τὴν αὐτοῦ ἑρμηνείαν, διαδέχεται Ἀδριανὸν τὸν βασιλεῖα

Ἀντωνίνου ὁ ἐπικληθεὶς Πίος, ἑρμηνευόμενος εὐσεβῆς, καὶ βασιλεύει χρόνους κβ'.

Τοῦτον διαδέχεται Καράκαλλος, ὁ καὶ Γέτας, ὃς καὶ Μάρκος Αὐρήλιος Σευῆρ³ ἐλέγετο, καὶ βασιλεύει ἔτη ζ'.

B Ἐν τοῖς αὐτοῦ χρόνοις, καὶ Λούκιος Αὐρήλιος Κόμμοδος βασιλεύει τὰ αὐτὰ ἑπτὰ ἔτη.

Περτίναξ μῆνας ς'.

Σευῆρος ἔτη ιη'.

Ἐν τοῖς τοῦ Σευῆρου χρόνοις Σύμμαχος τις Σαμαρείτης τῶν παρ' αὐτοῖς σοφῶν μη... ὑπὸ τοῦ οἰκείου ἔθνους, νοσήσας φιλαρχίαν, καὶ ἀγανακτήσας κατὰ τῆς ἰδίας φυλῆς, προ... Ἰουδαίους, καὶ προσηλυτεύει, καὶ περιτέμνεται δευτέραν περιτομήν. Καὶ μὴ θαύμαζε περὶ τούτου, ὧ ἀκρατά· γίνεται γάρ. Ὅσοι γὰρ ἀπὸ Ἰουδαίων Σαμαρείταις προσφεύγουσιν, ἀντιπεριτέμνονται· ὡσαύτως καὶ οἱ ἀπὸ Σαμαρειτῶν πρὸς Ἰουδαίους ἐρχόμενοι. Τὸ δὲ ἐτι τούτων χαλεπώτερον, ὅτι καὶ ἀπὸ περιτομῆς ἀκρόβυστοι γίνονται, τέχνην τινὲν ἱατρικὴν διὰ τοῦ καλουμένου σπουδιστήρος τὴν τῶν μελῶν ὑποδερματίδα ὑποσπαισθέντες, ραφέντες τε καὶ κολλητικοῖς περιουθεντες, ἀκρόβυστιαν αὐθις αὐτὴν ἀποτελοῦσιν. Ἔχεις καὶ τὴν μαρτυρίαν παρὰ τῷ ἁγίῳ Ἀποστόλῳ, ὧ φιλοκαλώτατε, δι' ὧν αὐτοῖς ῥήμασιν ὧδε πῶς λέγει· *Περιτετμημένος τις ἐκλήθη, μὴ ἐπισπάσθω. Ἐν ἀκρόβυστι τινεσὶ ὑπάρχει, μὴ περιτεμνέσθω*. Ταύτην δὲ τὴν παράδοσιν τῆς κακοδαίμονος ἐννοίας φασὶ τὸν Ἡσαῦ τὸν ἀδελφὸν τοῦ Ἰακώβ εὐρηκέναι πρὸς ἐπαρνησιθεΐαν, καὶ πρὸς ἀφανισμόν τοῦ τῶν πατέρων αὐτοῦ χαρακτήρος. Διὸ φασὶ τὸν Θεὸν εἰρηκέναι· *Ἐμίσησα τὸν Ἡσαῦ, τὸν δὲ Ἰακώβ ἠγάπησα*. Οὗτος τοίνυν ὁ Σύμμαχος πρὸς διαστροφὴν τῶν παρὰ Σαμαρείταις ἑρμηνειῶν ἑρμηνεύσας, τὴν τρίτην ἐξέδωκεν ἑρμηνείαν.

D **IZ'**. Μετὰ τοῦτον δὲ κατὰ πόδας ἐν τῷ ἐξῆς χρόνῳ, τουτέστι περὶ τὴν τοῦ δευτέρου Κομμόδου βασιλείαν τοῦ βασιλεύσαντος μετὰ τὸν προειρημένον Κόμμοδον Λούκιον Αὐρήλιον ἔτη ιγ', Θεοδοτίων τις Ποντικὸς ἀπὸ τῆς διαδοχῆς Μαρκίωνος τοῦ αἰρεσιάρχου τοῦ Σινωπίτου, μηνιῶν καὶ αὐτὸς τῇ αὐτοῦ αἰρέσει, καὶ εἰς Ἰουδαϊσμόν ἀποκλίνας, καὶ περιτεμηθεὶς, καὶ τὴν τῶν Ἑβραίων φωνὴν καὶ τὰ αὐτῶν στοιχεῖα παιδευθεὶς, ἰδίως καὶ αὐτὸς ἐξέδωκε. Διὰ τὰ πλεῖστα τοῖς Ἑβδομηκονταδύο συναδόντως ἐξέδωκε. Τριθὰς γὰρ εἶχεν οὗτος τὰς πλείστας ἀπὸ τῆς συνηθείας τῶν

¹ I Cor. vii, 18. ² Malach. i, 2. ³ Cor. Οὐῆρος.

Ἐβδομηκονταδύο. Γένουσι τοίνυν κριτῆς, ὧ φιλοκα-
λώτατε, τῆς τριαύτης ὑποθέσεως, παρά τίσιν μᾶλλον
εὐρεθήσεται ἡ ἀλήθεια, παρά τοῖς τρισὶ τούτοις,
Ἀκύλα λέγω, καὶ Συμμάχῳ, καὶ Θεοδοτίωνι, τοῖς
μὴ ἐπιτοαυτὸ γεγονένοις, ἀλλ' ἰδίᾳ ἕκαστον καὶ ἐν
καιρῷ καὶ τόποις ἀλλήλων διεστῶσι, καὶ οὐ πολλοῖς,
ἀλλὰ τρισὶ μόνοις, καὶ μὴ δυνηθεῖς ἄλλοις ¹ συμφω-
νῆσαι· ἢ παρά τοῖς Ἐβδομηκονταδύο τοῖς πρώτοις,
ὕφ' ἓνα καιρὸν γεγονόσι καὶ ἐρμηνεύσασιν, καὶ εἰς
τριακονταεξ μέρη κατὰ πρόσταγμα βασιλέως διαιρε-
θεῖσι, καὶ ἄνευ τοῦ πρὸς ἀλλήλους συνδοιάσαι, ἐκ
Πνεύματος δὲ ἀγίου ὑπὸ μίαν συμφωνίαν τὴν πᾶσαν
ἐρμηνείαν ἐκδεδώκασι ², καὶ ὅπου προσθήκης γέγονε
χρεία σαφηνείας ἕνεκα τοῦ λόγου προσθεῖσι, καὶ
συμφώνως ἀλλήλοις συμφωνήσασιν καὶ ἐκδοῦσι, καὶ
ταῦτα ἀγνοοῦσι τί ἕκαστος καθ' ἑαυτὸν ἐρμηνεύει·
ὅπου δὲ πάλιν ἐκβολῆς λόγων τινῶν χρεία, ἐπίσης
ἐκβαλοῦσι, καὶ συναδόντως ἐρμηνεύσασιν.

Ὡσπερ εἰ ἐν τῷ ἄμα πάντες ἐκάθηγοντο, καὶ συμ-
βουλευτικῶς ἀλλήλοις ἠρμήνευον. Εὐδὴλον, ὅτι ἐν
τοῖς Ἐβδομηκονταδύο εὐρεθήσεται ἡ ἀλήθεια. Ὡστε
γνωστὸν τοῦτο τοῖς φιλαλήθως ἐξετάζειν βουλομένοις,
ὅτι οὐ μόνον ἐρμηνευταὶ ἐκεῖνοι γεγονάσιν, ἀλλὰ καὶ
ἀπὸ μέρους προφηταί. Ὡν γὰρ οὐκ ἦν χρεία εἰς ἐρ-
μηνείαν, παρήκαν, ἅτινα εἰς ὕστερον ἐν τοῖς φωνῶν
αὐτῶν τόποις μετὰ ἀστερίσκων Ὀριγένους συνέθηκον.
Ὡσαύτως δὲ καὶ τὰ προστεθέντα οὐκ ἀφείλετο, εἰ-
δὼς, ὅτι αὐτῶν μᾶλλον ἐστι χρεία· ἀλλὰ μετὰ ὀβελῶν,
ἐνθα ἕκαστον τῶν εἰρημένων εὔρον ³, εἶασε, μόνον
σημειωσάμενος διὰ τοῦ ὀβελοῦ τὴν περὶ τῆς τοῦ τόπου
ἀναγνώσεως εἶδησιν. Διὰ δὲ τῶν λιμνίσκων ὡσαύτως
ἐδήλωσε τῶν παρά τισιν ἐκ τῶν Ἐβδομηκονταδύο
ἐρμηνευτῶν συναμφοτέρως εὐρεθεισῶν, ὡς ἐν σπά-
νει, ὀλίγων λέξεων τὴν δῆλωσιν οὐκ ἀνομοίων οὐσῶν,
ἀλλ' ὁμοίων μὲν, καὶ τὴν αὐτὴν δύναμιν ἐχουσῶν.
Ὡς ἂν εἴποι τις ἀντὶ τοῦ, ἐλάλησεν, ἐφθέγγετο, ἢ
ἀντὶ τοῦ, ἦλθεν, ἐλήλυθε. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν
τεσσάρων ἐρμηνειῶν σοι γεγράφαμεν.

Περὶ δὲ τῆς Πέμπτης καὶ Ἑκτης ἐκδόσεως, οὐκ
ἔχω εἰπεῖν τίνες, ἢ πόθεν οἱ ἐρμηνεύσαντες, ἢ μόνον
ὅτι μετὰ τὸν διωγμὸν τοῦ βασιλέως Σευήρου εὐρέθη
ἡ Πέμπτη ἐν πίθῳ, ἐν Ἱερικῷ κεκρυμμένη, ἐν χρό-
νοῖς τοῦ υἱοῦ Σευήρου τοῦ ἐπικληθέντος Καρακάλλου
καὶ Γέτα. Καθεξῆς γὰρ ὁ τῶν ἀπὸ Ἀντωνίνου τοῦ
Πίου τοῦ Εὐσεβοῦς ἐπικληθέντος καθ' ἐρμηνείαν ⁴
ὁ χρόνος τῶν βασιλευσάντων ταύτην ἔσχε τὴν διαδο-
χὴν.

Μετὰ Ἀντωνῖνον τὸν Πίον βασιλεύει Μάρκος Αὐ-
ρήλιος Ἀντωνῖνος, ὁ καὶ Οὐῆρος, ἔτη ιθ'.

Μετὰ τοῦτον Κόμμοδος ἄλλος βασιλεύει ἔτη ιγ'.
Περὶ οὗ χρόνον γνωρισθῆναι Θεοδοτίωνα εἶπομεν, τὸν
τὴν Τετάρτην ἐρμηνείαν ἐρμηνεύσαντα.

Κόμμοδον τοῦτον διαδέχεται Περτίναξ ἄλλος, καὶ
βασιλεύει μῆνας ἕξ.

Τοῦτον διαδέχεται Σευήρος ἄλλος, σὺν τῷ υἱῷ αὐ-
τοῦ Ἀντωνίνῳ, καὶ βασιλεύουσιν ἔτη ιη'.

Τελευτήσαντος δὲ Σευήρου διαδέχεται τὴν ἀρχὴν

diöse, de tota causa statuito : apud quos veritas
ipsa reperiri certius possit : utrumnam apud illos
tres, Aquilam, Symmachum, et Theodotionem : qui
nunquam inter se capita contulerunt, sed privatim
singuli suis quisque temporibus, et locorum inter-
vallo dissiti, in eam scriptionem incubuerunt ; ne-
que plures tribus exstiterunt, ac denique secum ipsi
concordes esse nequiverunt : an apud Septuaginta
duos illos priores, qui eodem tempore omnes vixe-
runt, et interpretati sunt, ac triginta sex domiciliis
regis imperio distributi nulla inter se communica-
tione habita, sancti Spiritus instinctu Scripturarum
interpretationem admirabili consensione sic edide-
runt, ut ubicunque perspicuitatis gratia addendum
aliquid esset, concorditer adjicerent, cum quæ al-
terius interpretatio foret penitus ignorarent : rur-
sus vero sicubi dissimulari aliquid oporteret, ex
æquo omnes rejicerent, et inter se congruerent.

Perinde ac si eundem in locum convenientes,
communicato invicem consilio de interpretandi ra-
tione statuissent. Quis non statim LXXII illis palmam
veritatis adjudicet? Imo vero si quis veritatis ipsius
amorem ad inquisitionem attulerit, non illos inter-
pretes modo, verum etiam prophetas quodammodo
fuisse cognoscat. Nam illi quæcunque inutilia erant,
ac supervacanea, interpretando præterierunt. Quæ
postmodum Origenes suis locis ascribens asteriscis
notavit. Similiter et quæ ab illis adjecta fuerant
circumscribere noluit, quod necessaria crederet,
sed obelos iis omnibus locis, ubi illa repererat, ap-
pinxit, ut de eorum lectione constaret. At lemniscis
voces aliquot insigniit, quæ in nonnullis LXXII Inter-
pretum exemplaribus repetitæ, et quidem rarius,
occurrunt : quæ significatione nihil admodum dis-
crepant, sed inter se similes sunt et eadem po-
testate præditæ. Exempli causa si quis pro locutus
est scribat, dixit; vel pro venerat, venit. Ac de iv
editionibus hactenus.

174 Quod ad Quintam ac Sextam editionem
attinet, quos auctores aut cujus generis habeat
certo affirmare nequeo. Illud unum constare video ;
post imperatoris Severi persecutionem, Quintam
editionem in Hierichuntis oppido quibusdam in
doliis, ubi latebat, inventam fuisse, imperantibus
Caracalla atque Geta Severi filiis. Nam ab Anto-
nino Pio Romanorum imperatorum series ejusmodi
fuit.

Antonio Pio successit Marcus Aurelius Anto-
ninus, qui et Verus dictus est, annos XIX.

Post hunc, Commodus alius imperat annos XIII.
Cujus tempore Theodotionem exstitisse diximus,
qui Quartæ editionis auctor est.

Commodo succedit Pertinax alius; imperavit men-
ses VI.

Hinc Severus alius cum Antonino filio annis XVIII.

Mortuo Severo, succedit Antoninus ejus filius,

¹ Cor. δυνηθεῖσιν ἀλλήλοις. ² F. ἐκδεδώκασι. EDIT. ³ F. εὔρον. ⁴ F. εἶρμόν. EDIT.

qui et Geta et Caracalla nominatur : imperavit annos vii. Septimo vero anno Quintæ editionis libri Hierichunte in doliis reperti sunt, cum aliis libris Hebraicis ac Græcis.

Caracallæ succedit Antoninus alius, qui imperavit annos iv.

Secutus est Alexander filius Mamææ annis xiii. Per hæc tempora Editio vi, quæ et ipsa in doliis latebat, Nicopoli ad Actium est inventa.

Alexandrum Maximianus excepit a. iii.

Huic Gordianus successit, annis vi.

Post hunc Philippus, annos vii.

Tum Decius anno i, mensibus iii.

Decii porro tempore illustris habitus est Origenes; floruitque ab imperante Decio usque ad Gallum, et Volusianum, et ultra.

Cæterum in persecutione Decii martyrismum subiit Babylas Antiochiæ; Flavianus Romæ; Alexander episcopus Hierosolymorum, Cæsareæ.

175 Quin et Origenes ipse, quamvis multa sit passus, martyrii exitum minime est adeptus. Qui Cæsaream Stratonis primum, inde Hierosolyma sese conferens, paululum istie moratus, Tyrum postea concessit: ubi annorum octo et viginti spatio degens, cum severissimam, uti ferunt, vitæ disciplinam instituit, tum ad Scripturarum enarrationem animum adiecit. Quo tempore *Hexapla* illa sua composuit, C Hebraicis duabus paginis adjectis; atque unam editionem ex adverso alterius opposuit, eosque libros *Hexaplos* nominavit, uti supra copiosius explicavimus.

XIX. Porro cum editionis Quintæ ac Sextæ libros eo, quo diximus, modo reperisset, nec de auctoribus constaret, habita temporum, quibus inventæ sunt, ratione, primum ad superiores illas quatuor consequenter unam attexuit quam appellari Quintam voluit, et inscripta quinta littera, ordinem illius ostendit. Idem et in vi secutus est, quam epise-mo præfixa, editionis Sextæ nomine vulgavit. Qua in re singulare quoddam inest artificium, quod creditos plerosque latere solet. Qui cum *Hexapla*, vel *Octapla* legunt (nam *Tetrapla* iv Græcis editionibus constant; cum nimirum Aquilæ translatio priore loco posita: tum Symmachi: deinde LXXII, ac postremo Theodotionis in unum corpus conflentur. Quibus si Hebraicæ duæ editiones accesserint, *Hexapla* vocantur. Quod si v et vi editionem adjunxeris, consequens est ut *Octapla* nominentur); sed cum illos libros quidam, uti diximus, evolvunt, et priores esse duas editiones Hebraicas vident, ac deinceps Aquilæ, tum Symmachi, inde LXX Seniorum; deinde Theodotionis, postremo v, atque vi, Aquilam et Symmachum, pro eo, quo

A αὐτοῦ Ἀντωνῖνος ὁ υἱὸς αὐτοῦ, ὁ καὶ Γέτας ἄλλος¹, ὁ καὶ Καράκαλλος ἐπικληθεὶς, καὶ ποιεῖ ἔτη ζ'. Ἐν δὲ τῷ ἑβδόμῳ αὐτοῦ ἔτει εὐρέθησαν καὶ βίβλοι τῆς Πέμπτης ἐκδόσεως ἐν πίθοις, ἐν Ἱεριχῶ κεκρυμμέναι, μετὰ ἄλλων βιβλίων Ἑβραϊκῶν καὶ Ἑλληνικῶν.

Τὸν δὲ Καράκαλλον διαδέχεται Ἀντωνῖνος ἕτερος, βασιλεύσας ἔτη δ'.

Μετὰ τοῦτον ἐβασίλευσεν Ἀλέξανδρος ὁ Μαμαίας παῖς, ἔτη ιγ'. Ἐν μέσῳ τῶν χρόνων τούτων εὐρέθη Ἑκτη ἐκδοσις, καὶ αὕτη ἐν πίθοις κεκρυμμένη ἐν Νικοπόλει τῇ πρὸς Ἀκτίᾳ.

Μετὰ τοῦτον βασιλεύει Μαξιμιανὸς ἔτη γ'.

Τοῦτον διαδέχεται Γορδιανὸς, καὶ βασιλεύει ἔτη ἕξ.

Μετὰ τοῦτον βασιλεύει Φίλιππος ἐπὶ ἔτεσιν ζ'.

Τοῦτον διεδέξατο Δέκιος, καὶ ἐβασίλευσεν ἐνιαυτὸν B ἕνα καὶ μῆνας γ'.

Ἐν δὲ τοῖς χρόνοις Δεκίου Ὀριγένης ἐγνωρίζετο, ἀπὸ χρόνων Δεκίου ἀκμάσας ἕως Γαλιήνου² καὶ Οὐλοσιανοῦ καὶ ἐπέκεινα.

Ἐπὶ δὲ τοῦ γεγονότος διωγμοῦ τοῦ Δεκίου, ἐμαρτύρησεν μὲν Βαβύλας ἐν Ἀντιοχείᾳ, Φλαβιανὸς δὲ ἐπὶ Ῥώμῃς, Ἀλέξανδρος ἐπίσκοπος Ἱεροσολύμων ἐν Καισαρείᾳ.

Καὶ αὐτὸς δὲ Ὀριγένης πολλὰ πεπονθὼς, εἰς τέλος τοῦ μαρτυρίου οὐκ ἔφθασεν. Ἐλθὼν δὲ εἰς Καισάρειαν τὴν Στράτωνος, καὶ διατρίψας εἰς Ἱεροσόλυμα χρόνον ὀλίγον, εἶτα ἐλθὼν εἰς Τύρον, ἐπὶ ἔτη κγ', ὡς ὁ λόγος ἔχει, τὴν μὲν πολιτείαν ἐνησχείτο, τὰς δὲ Γραφὰς ἡρμήνευσεν. Ὅτε καὶ τὰ Ἑξαπλᾶ, καὶ τὰς δύο τῶν Ἑβραϊκῶν σελίδας ἀντικρὺ ἐκ παραλλήλου μιᾶς ἑρμηνείας πρὸς τὴν ἑτέραν συνέθηκεν, Ἑξαπλᾶς τὰς βίβλους ὀνομάσας, καθάπερ μοι ἄνω διὰ πλάτους εἴρηται.

ΙΘ'. Εὐρὼν δὲ τῆς Πέμπτης καὶ Ἑκτης ἐκδόσεως τὰς βίβλους καθ' ὃν εἶπομεν τρόπον, καὶ μὴ γνοῦς τίνες εἴεν οἱ ἑρμηνεύσαντες αὐτάς, καθ' οὓς εὐρέθησαν χρόνους, ταῖς πρὸ αὐτῶν τέσσαρσιν ἀκολουθῶς τῇ παραθέσει συνυφῆνας, τὴν μίαν Πέμπτην ὀνόμασεν, ἐπιγράφας διὰ τοῦ πέμπτου στοιχείου τῆς πέμπτης τὸν ἀριθμὸν, καὶ δηλώσας τὸ ὄνομα. Ὡσαύτως δὲ καὶ τὴν μετ' αὐτῆν τὸ ἐπίσημον ἐπιγράφας τὸ τῆς Ἑκτης ἑρμηνείας ὄνομα ἐδήλωσεν. Ἀλλὰ καὶ τεχνικῶς τοῦτο εἰργάσατο, ὅπερ τῶν φιλολόγων τινὰς λαμβάνει. D Ἐντυγχάνοντες γὰρ τοῖς Ἑξαπλοῖς, ἢ Ὀκταπλοῖς (*Τετραπλᾶ* γὰρ εἰσι τὰ Ἑλληνικὰ, ὅταν αἱ τοῦ Ἀκύλα, καὶ Συμμάχου, καὶ τῶν Ἑβδομηκονταδύο, καὶ Θεοδοτίωνος ἑρμηνεῖαι συντεταγμέναι ᾧσι. Τῶν τεσσάρων δὲ τούτων σελίδων ταῖς δυσὶ ταῖς Ἑβραϊκαῖς συναφθεισῶν, Ἑξαπλᾶ καλεῖται. Ἐὰν δὲ καὶ Πέμπτη καὶ ἡ Ἑκτη ἑρμηνεῖα συναφθῶσιν, ἀκολουθῶς τούτοις Ὀκταπλᾶ καλεῖται)· τινὲς τοίνυν, ὡς ἔφην, ταύταις ταῖς βίβλοις ἐντυγχάνοντες, καὶ εὐρίσκοντες τὰς δύο Ἑβραϊκὰς πρώτοις³ κειμένας, μετὰ ταύτας δὲ τὴν τοῦ Ἀκύλα τεταγμένην, μεθ' ἣν καὶ τὴν τοῦ Συμμάχου, ἔπειτα τὴν τῶν Ἑβδομηκονταδύο, μεθ' ἧς

¹ F. ἄλλος. E. B. T. ² C. Γάλλου. ³ F. ἐν πρώτοις.

ἡ τοῦ Θεοδοτίωνος συντέτακται, καὶ ἐξῆς ἡ Πέμπτη A τε καὶ Ἑκτη, δοκοῦσι πρώτους ἐρμηνεύσαι τὸν Ἀκύλαν καὶ τὸν Σύμμαχον τῶν Ἑβδομηκονταδύο, κατὰ τὴν τάξιν τῆς θέσεως, ὅπερ οὐκ ἔστιν. Ἄλλ' Ὀριγένης πυθόμενος τὴν τῶν Ἑβδομηκονταδύο ἔκδοσιν ἀκριβῆ εἶναι, μέσθην ταύτην συνέθηκεν, ὅπως τὰς ἐντεῦθεν καὶ ἐντεῦθεν ἐρμηνείας διελέγχῃ· τοῦτο δὲ μόνον Ὀριγένης χρησίμως ἐποίησεν. Ἴνα δὲ καὶ τῶν Ῥωμαίων βασιλέων τὴν ἀκολουθίαν, ἣν ἠρξάμεθα ποιεῖν, μὴ παραλείψωμεν, αὐθις τὰς τῶν ἄλλων βασιλέων διαδοχὰς, καθὼς ἕκαστος ἐβασίλευσεν, ὑποτάξωμεν.

Κ'. Μετὰ Γαλίηνον¹ καὶ Οὐλοουσιανὸν τοὺς προγεγραμμένους βασιλεύσαντας ἐπὶ ἔτεσι δύο καὶ μισί τέσσαρσιν, ἐβασίλευσεν Οὐαλεριανὸς καὶ Γαλίηνος ἐπὶ ἔτεσι δώδεκα. Ἐν τῷ ἐννάτῳ οὖν ἔτει τῆς τούτων βασιλείας ἀνέβη Μάνης ἀπὸ τῆς Περσίδος· ὅτε B καὶ πρὸς Ἀρχέλαον τὸν ἐπίσκοπον Κασχάρων τῆς Μεσοποταμίας συζητήσας, καὶ τὸ ἦπτον ἀπενεγκάμενος, λεληθότως ἀπέδρα, καὶ ἐλθὼν εἰς Διοδώριδα κώμην τῆς Κασχάρων περιουχίδος, καὶ συζητήσας Τρύφωνι τῷ ἀγίῳ πρεσβυτέρῳ, τελείως ὑπὸ αὐτοῦ κατησχύνθη· διὸ καὶ ἔμελλε λίθοις ὑπὸ τῶν λαῶν θανατοῦσθαι· λυτρωθεὶς δὲ ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Ἀρχελάου· καὶ ἀνακάμψας εἰς τὴν Περσίδα, κελεύσει τοῦ Περσῶν βασιλέως, καλάμῳ ἐξεδάρη· καὶ οὕτως τὸ τέλος τοῦ βίου κατέστρεψε.

Μετὰ Οὐαλεριανὸν, καὶ Γαλίηνον βασιλεύει Κλαύδιος ἐνιαυτὸν ἓνα, καὶ μῆνας θ'.

Τοῦτον διαδέχεται Αὐρηλιανὸς, καὶ βασιλεύει ἔτη ε', C καὶ μῆνας ἕξ.

Μετὰ τοῦτον ἐβασίλευσε Τάκιτος μῆνας ἕξ.

Μετὰ τοῦτον ἐβασίλευσε Πρόβος ἔτη ἕξ, καὶ μῆνας δ'.

Μετὰ τοῦτον ἐβασίλευσε Κάρως, ἅμα τοῖς παισὶ Καρίνῳ καὶ Νουμεριανῷ, ἔτη δύο.

Μετὰ τοῦτον Διοκλητιανὸς ἅμα Μαξιμιανῷ καὶ Κωνσταντίῳ ἔτη ιγ'. Ἐφ' ὧν ὁ κραταῖος διωγμὸς γεγένηται, διαρκέσας ὅλοις δώδεκα ἔτεσι. Παυσάμενου δὲ τοῦ διωγμοῦ, βασιλεύει Διοκλητιανὸς ἄλλον ἓνα ἐνιαυτὸν, καὶ παύεται τῆς βασιλείας οὐαιτρανίσας. Μαξιμιανὸς δὲ κακῷ μόρῳ ὀφθαλμῖα τε καὶ πάθει σωματικῷ περιπεσὼν, ἐξεβολήθη τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτομάτῳ νόσῳ, καθ' ὃν τρόπον διέθετο τοὺς μάρτυρας, καὶ οὕτως τὸν βίον κατέστρεψε, καταλείψας Δι- D κίνιον καὶ Κωνσταντίον βασιλεύοντας.

Τούτους τελευτήσαντας διαδέχεται Κωνσταντῖνος ὁ μακαρίτης, βασιλεύσας ἔτη λβ'.

Ὅς τελευτήσας τοὺς ἰδίους παῖδας κατέλιπε βασιλεύειν, Κώνσταντα, καὶ Κωνσταντίον, καὶ Κωνσταντῖνον.

Μεθ' οὗς Ἰουλιανὸς Ἰουλιανὸς τε, καὶ Οὐαλεντινιανὸς ὁ μέγας, καὶ Οὐάλης ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ, καὶ Γρατιανὸς υἱὸς Οὐαλεντινιανοῦ, καὶ Οὐαλεντινιανὸς νεώτερος, υἱὸς Οὐαλεντινιανοῦ, τοῦ ἀδελφοῦ² Γρατιανοῦ, καὶ Θεοδόσιος ὁ θεοφιλέστατος βασιλεὺς, καὶ Ἀρκάδιος ὁ υἱὸς αὐτοῦ, καὶ Ὀνώριος ἐπιφανέστατος ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ.

¹ C. Γάλλον. ² Leg. ἀδελφός.

dispositi sunt ordine, LXX ipsos antecessisse falso suspicantur. Sed Origenes videlicet cum LXXII Interpretum editionem accuratissimam esse persuasum haberet, mediam omnium esse voluit, ut ad eam utrinque dispositæ cæteræ, tanquam ad amussim exigi redarguique possent: quod unum Origenis inventum longe utilissimum fuit. Sed ut inchoatam Romanorum imperatorum seriem proseguamur, cæterorum successiones et imperii tempora subjicienda putavimus.

176 XX. Igitur post Gallum et Volusianum, quos supra commemoravimus, qui annis duobus ac mensibus quatuor imperarunt, successere Valerianus et Galienus annis duodecim. Quibus annum nonum imperantibus, Manes e Perside ad Romanorum imperium accessit. Quo tempore cum Archelao Cascharorum in Mesopotamia episcopo disputando superatus clanculum aufugit, et ad pagum quemdam Cascharis vicinum nomine Diodoridem profectus, ibidemque cum Tryphone presbytero congressus, convictus atque extremo pudore perfusus est: ex quo lapidibus a populo esset obrutus, nisi eum Archelaus episcopus eripuisset. Unde cum reversus esset in Persidem, Persarum regis jussu cutis illi acutissimo calamo detrahitur; itaque mortem obiit.

Post Valerianum et Galienum Claudius imperavit annum, menses ix.

Successit Aurelianus annos quinque, menses vi.

Post hunc Tacitus menses vi.

Inde Probus annos vi, menses iv.

Post hunc Carus cum filiis, Carino et Numeriano, annos ii.

Tum Diocletianus cum Maximiano et Constantio annos xiii. Quorum tempore magna illa persecutio contigit, quæ duodecim annos tenuit. Post persecutionem imperavit Diocletianus alium unum annum. Moxque abdicato imperio, velut emeritus ac veteranus privatæ vitæ sese tradidit. Maximianus vero infelici fato, oculorum præsertim, ac totius corporis ægritudine conflictatus, sponte evulsis radicibus oculis, miserrime periit, cum eadem esset expertus, quæ martyribus inflixerat, relicto Licinio ac Constantio imperatoribus. Quibus vita defunctis Constantinus beatæ memoriæ imperavit annis xxxii.

Qui mortuus successores habuit imperii filios suos, Constantem, et Constantium, ac Constantinum.

Excepit hos Julianus: tum Jovinianus, Valentinianus Magnus, et Valens frater ejus, et Gratianus filius Valentiniani; deinde Valentinianus Junior, Valentiniani filius, frater Gratiani, et **177** Theodosius religiosissimus imperator. Demum Arcadius, Theodosii filius, et Honorius illustrissimus frater

ejus. Quorum anni usque ad Arcadium II et Rufinum coss. numerantur LVII. Quibus coss. mortuus est Valentinianus Junior Valentiniani Magni filius: qui subinde, uti ferunt, præfocatus in palatio repertus est, Idibus Maii, pridie Pentecostes, die Sabbati; ipso vero die Pentecostes elatus est. Erat tum apud Ægyptios mensis Pachon dies vicesima prima, juxta Græcos Artemisii mensis tertia et vicesima, secundum Romanos decimo septimo Kalendar. Junias.

XXI. Hactenus, studiosè lector, paucis, quæ dicenda putavimus, contenti, totam Interpretum historiam exposuimus. Nunc deinceps ad cætera, quemadmodum te interpellante promisimus, o vir Dei, animum applicemus; deque ponderibus, et mensuris, ac numeris agemus, et unde unius cujusque nomen ac cujus gratia deductum sit, quæque nominis occasio fuerit; tum quæ cujusque conditio, quod pondus sit ac potestas, aperiemus.

Corus itaque mensuræ genus est, de quo in Evangelio Lucæ fit mentio¹: quo in loco prudentem dispensatorem Dominus ipse collaudat, qui debitoribus pro tot coris qui in illorum chirographis continebantur, tot rescripsit, et acceptos tulit; necnon et pro tot olei batis, tot reposuit. Mensurarum porro hæc sunt nomina: lethee, gomor, batus, satum, modius, cabus, choenix, ephi similaginis, pugillus farinæ, artaba, tres mensuræ similaginis, tria canistra panum chondritarum ex alica: uter vini, collathon, alabastrum unguenti, campsa-
ces aquæ, hemina olei, cyathus metreta vini, metreta olei, tryblion, sextarius, amphora, aporryma, sabitha, in, chus, sive congius, urna aurea, in qua repositum erat manna, mares, cyprus, congiarium. Corus itaque ex Hebraica lingua desumptus est, a quibus chor dicitur. Is modios continet xxx. Nomen ei a clivo petiit. Nam Hebraice charia clivus appellatur. Triginta porro modii in acervum, ac

¹ Luc xvi, 7. ² F. υπεσχόμεθα. ³ F. τοσοῦτους. ⁴ F. κάβος, εἰ χοῖνιξ. Id.

(58) Μέτρον οὖν ἐστὶ κόρος. De sequentibus mensuris tam Hebraicis, quam Græcorum propriis accurate agere hoc loco non decrevimus. Res est enim otii majoris atque operæ, quam ut nos commentandi labore jam fessi, atque aliis insuper rebus occupati, in eam incumbere possimus. Præsertim cum alii plerique jam argumentum ejusmodi doctissimis lucubrationibus occuparint, et in primis Arias Montanus, ac Villalpandus noster in Apparatu ad Ezechielem. Quare nos quod superest pauca quædam, et ad Epiphaniæ intelligentiam, id enim præcipue profitemur, necessaria breviter adnotabimus.

(59) Εἰληπται τοίνυν ὁ κόρος. Corum Hebrai vocant כר: quæ mensura eadem est cum כבך, continetque decem ephoth, quæ sunt xxx sata, ait R. David Kimelius in Radic. Sed origo illa, quam affert Epiphanius, ut a χαρία dicatur, quod idem est ac βουνός, sive clivus, aut acervus, a me, ut ingenue profitear, nondum capitur. Neque vox ejusmodi mihi in Hebraismo hactenus occurrit: radix enim est כר, quæ vox catinum, et fornacem significat, quanquam huic affine est כיר, quod idem

Ἦν τὰ ἔτη μέχρι τῆς Ἀρκαδίου ὑπατείας τὸ δεύτερον καὶ Ῥουφίνου ἀριθμοῦνται νζ'. Ἐφ' ὧν ἐτελεύτησεν ὁ Οὐαλεντινιανὸς ὁ νεώτερος, υἱὸς Οὐαλεντινιανοῦ τοῦ μεγάλου, εὐρεθεὶς ἄφνω ἐν τῷ παλατίῳ πεπνιγμένος, ὡς λόγος, ἐν Εἰδοῖς Μαΐαις, πρὸ μιᾶς ἡμέρας τῆς Πεντηκοστῆς, ἐν ἡμέρᾳ Σαββάτου· αὐτῇ δὲ τῇ ἡμέρᾳ τῆς Πεντηκοστῆς ἐξεκομίσθη. Ἦν δὲ κατ' Αἰγυπτίους τότε μηνὸς Παχὼν μία καὶ εἰκάς, κατὰ δὲ Ἕλληνας Ἀρτεμισίου τρίτη καὶ εἰκάς, κατὰ Ῥωμαίους δὲ πρὸ δεκαεπτὰ Καλανδῶν Ἰουνίων.

ΚΑ'. Ἔως ἐνταῦθα, φιλοκαλιώτατε, ἀρχεσθέντες τοῖς προειρημένοις, ἅπασιν τὴν τῶν ἐρμηνευτῶν ὑπόθεσιν ἐδηλώσαμεν. Εἴθ' ἐξῆς εἰς τὰ ἐπίλοιπα, καθὼς ὑπευχόμεθα² σαῖς εὐχαῖς, ἄνθρωπε τοῦ Θεοῦ, τὸν νοῦν ἐπιδῶμεν περὶ τῶν ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς σταθμῶν τε καὶ μέτρων καὶ ἀριθμῶν δηλώσαντες, πόθεν ἕκαστον ὠνόμασται, καὶ τίνος ἕνεκα οὕτως κέκληται, καὶ πόθεν τὴν πρόφασιν τῆς ὀνομασίας εἴληφε, καὶ τίς ἐκάστου τούτων ἡ ποιότης, καὶ ἡ ὄλκῃ, καὶ ἡ δύναμις.

Μέτρον οὖν ἐστὶ κόρος (58), κεῖται δὲ ἐν τῷ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγελίῳ· ὅθεν ὁ Σωτὴρ ἐπαινεῖ τὸν φρόνιμον οἰκονόμον τοῖς χρεωφειλέταις ἀντὶ κόρων τοσοῦτων ἐν τοῖς σφῶν αὐτῶν χειρογράφοις τοσοῦτων³ μεταγραφάμενον· ἀντὶ δὲ τοσοῦτων βάτων ἐλαίου, τοσαῦτα ποιήσαντα. Ὀνόματα γὰρ εἰσι μέτρων τὰδε· λεθέκ, γόμορ, βάτος, σάτον, μόδιος, κόρος⁴, φοῖνιξ, ὕψη σεμιδάλεως, δρᾶξ ἀλεύρου, ἀρτάβη, τρία μέτρα σεμιδάλεως, τρία κανᾶ χονδριτῶν, νέβελ οἴνου, κόλλαθον, ἀλάθαστρον μύρου, καμφάκης ὕδατος, κοτύλη ἐλαίου, κύαθος μετρητῆς οἴνου, μετρητῆς ἐλαίου, τρυβλίον, ξέστης, ἀμφορεὺς, ἀπόρρυμα, σαβιθά, ἰν, χοῦς, στάμνος χρυσεῖ, ἐν ᾗ ἀπέκειτο τὸ μάννα, μάρης, κύπρος, κογγιάριον. Εἰληπται τοίνυν ὁ κόρος (59) ἐκ τῆς Ἑβραϊκῆς διαλέκτου, ὃς καλεῖται χόρ· εἰσὶ δὲ μόδιοι λ'· χόρ δὲ λέγεται ἀπὸ τοῦ βουνοῦ ὑποθέσεως· χαρία γὰρ καλεῖται βουνός. Βουνισθέντες δὲ καὶ οἱ τριάκοντα μόδιοι, ποιοῦσι φορτίον καμήλου. Λεθέκ δὲ, ὡς ἐν τῷ Ὠσηέ (60) τῷ προφήτῃ

est ac suggestum, Par. II, cap. vi, 13. Sed de χαρία quærant Hebraismi peritiores.

(60) Λεθέκ δὲ ὡς ἐν τῷ Ὠσηέ. Non alibi quam in illo Osee loco vox ista legitur, cujus etymologia parum explorata. Nam ut ἔπαρμα significet, non persuadet Epiphanius. Est autem ea mensura dimidiatus corus aut כבך, nam corus triginta modios habet; lethee quindecim. Mirum hoc eruditibus interpretibus visum est, quid in mentem venerit LXX Senioribus, ut pro eo, quod in Hebræo est, כר hoc est dimidio coro hordei, verterint, καὶ νέβελ οἴνου. Quod Hieronymus adnotavit: cæteri interpretes ἡμίκορον transtulerunt. Ego vero mendosum fuisse LXX Seniorum codicem illum arbitror, quo usus est Hieronymus; in eoque cum voces illas desideratas, quæ duabus illis Hebraicis responderent: utputa καὶ ἡμίκορον κριθῶν, vel, ut Epiphanius legit, λεθέκ κριθῶν· tum superfluas alias insertas, καὶ νέβελ οἴνου· quod pro Hebraicarum ambarum interpretamento perperam est acceptum, cum aliæ jam essent extritæ. Conjecturæ hujus admonet non hic solum Epiphanius locus; sed etiam Ambrosius, qui epist. 52

εἶρηται, ὅτι Ἑμισθωσάμηρ ἑμαντῶ λεθέκ κριθῶν· ἐν ἀντιγράφοις δὲ, γόμορ κριθῶν, τὸ αὐτὸ εἰσι· δέκα γὰρ καὶ πέντε μόδιοι σημαίνονται οὗτοι. Λεθέκ δὲ κατὰ τὴν τῶν Ἑβραίων φωνὴν κέκληται, ὃ ἐστὶν ἔπαρμα, ἀπὸ τοῦ δύνασθαι τῷ νεανίᾳ ἐπαρθῆναι τοὺς δεκαπέντε μόδιους, καὶ ἐπιτεθῆναι τῷ ὄνῳ. Τὸ δὲ αὐτὸ καὶ τὸ γόμορ (61) καλεῖται. Δύο δὲ εἰσι γόμορ, μέγα καὶ μικρόν. Ὡν τὸ μέγα ἰσόμετρον ἐστὶ τῷ λεθέκ, δεκαπέντε καὶ αὐτὸ ὅν μόδιων· τὸ δὲ μικρόν δώδεκα βάθου ¹ (62).

Καὶ τοῦτο ἀπὸ τῆς Ἑβραϊκῆς (63) διαλέκτου παρῆκται, συνωνύμως τῷ ἐλαιοτριβείῳ καλούμενον βίθ. Βάθου ² γὰρ ἐρμηνεύεται ἐλαιοτριβεῖον, ἐστὶ δὲ ξέστων πεντήκοντα. Τὸ δὲ μέτρον ἐστὶ τῆς τοῦ ἐλαιοτριπτου ἐργασίας. Μνασίς, ἢ μέδιμνος (64), οἶμαι,

¹ F. βάθων. ² F. βάθον. ³ Ose. III, 2.

quæ est ultima lib. II, sic illum Oseæ locum concipit: *Et conduxi eam gomor hordei, et semigomor hordei, et novel vini*. Priorem autem versum ita legit: *Conduc tibi fornicariam quindecim denariis*. Ubi quindecim argenteos ab hordei mensuris sejunxit, quasi pretium illud hordei fuerit, non autem meretrici ad illas mensuras appensum. Ergo ἡμίγομορ vel λεθέκ κριθῶν fortan scripserant LXX, nisi Ambrosii lectionem illam ex *Miscellanea*, quam Origenes ex diversis concinnavit, manasse suspicemur.

(61) Τὸ δὲ αὐτὸ καὶ τὸ γόμορ. Vox ista γόμορ apud Græcos ambigua est. Duo enim ac diversissima mensurarum genera significat, hoc est γόμορ, et γόμορ: quam utramque dictionem Græci per eandem efferunt, γόμορ. Etenim in illo Oseæ loco, ubi est γόμορ, id est *homer*, γόμορ apud illos legitur. At Exodi XVI, ubi est γόμορ, perinde etiam γόμορ LXX scripserunt, ut et Ezech. XLV, 11 et 14. Sed vocabulum γόμορ rectius posteriori huic tribueris: quia densissima Hebræorum aspiratio γ per γ Græce reddi solet. Itaque D. Hieron. γόμορ Latine, *gomor*, γόμορ autem *corum* interpretatus est. Porro gomor decima pars est ephi. At ephi decima pars cori, sive chomer. Igitur gomor centesima pars est chomer. Epiphanius, qui apud Oseam duo illa simul non legerat, γόμορ κριθῆς, et λεθέκ κριθῆς, vel κριθῶν, sed alterum tantum, λεθέκ κριθῶν, vel γόμορ κριθῶν, perperam arbitratus est, γόμορ κριθῶν idem esse, ac λεθέκ κριθῶν, eamque varian diversorum codicum lectionem putavit, quæ unum idemque significaret, cum essent ejusdem loci duæ, et quidem necessariæ diversæque partes: nam ita concipiendus ille locus fuit, ut ex Ambrosio supra monuimus, καὶ ἑμισθωσάμηρ αὐτῆν ἑμαντῶ πεντεκαίδεκα ἀργυρίοις, καὶ γόμορ κριθῆς, καὶ λεθέκ (vel ἡμίγομορ, vel ἡμικόρω) κριθῆς — καὶ νευέλ οἴνου, cui nos obeliscum adjecimus, quod posteriora illa dispungenda videantur, utpote quæ absint in Hebræo. Quod et in *Miscellia* factum ab Origene hoc in loco conjicimus. Est igitur Epiphaniū cavendus hic lapsus; qui gomor, quod idem est ac chomer, cum lethee, hoc est totum cum dimidia parte, confudit, varia, et vitiosa codicum lectione deceptus. Nam gomor nusquam cum lethee, aut ἡμικόρω idem esse legitur. Quo ex errore propagatus hic, qui sequitur, alius est; duplex esse gomor, majus, ac minus: quorum illud idem sit cum lethee, hoc est, modiorum quindecim, ejusmodi corus sive chomer est triginta; alterum vero duodecim.

(62) Τὸ δὲ μικρόν δώδεκα βάθου. Mendosissi-

mus hic locus interpunctione sanandus est. Duplex est, inquit, gomor; majus modiorum XV, minus, modiorum XII. Legendum itaque τὸ δὲ μικρόν δώδεκα (sub. μόδιων) βάθος· καὶ τοῦτο, etc. Est enim nova mensuræ alterius explicatio. Quem ad modum castiganda sunt Latina. Cæterum est quidem gomor apud Græcos duplex, sed minus non est modiorum XII, neque major XV, ut quarta parte alterum excedat. Quin ita potius; ut minus gomor, sive γόμορ, centesima sit majoris pars; quod paulo ante vidimus.

Atque hoc ex Hebraica lingua deductum est, ejusdemque nominis est cum vase, quo oleum excipitur, appellaturque βίθ. Bathos enim vas quoddam est, in quod oleum exprimitur, sextariorum quinquaginta, estque mensura officinæ oleariæ.

Atque hoc ex Hebraica lingua deductum est, ejusdemque nominis est cum vase, quo oleum excipitur, appellaturque βίθ. Bathos enim vas quoddam est, in quod oleum exprimitur, sextariorum quinquaginta, estque mensura officinæ oleariæ.

(63) Καὶ τοῦτο ἀπὸ τῆς Ἑβραϊκῆς. Bathus ab Hebræis בַּת nominatur. Cujus origo vocabuli parum explicata. Quomodo autem δμῶνος sit ista dictio ἐλαιοτριβείῳ, hoc est trapeto, vel tudiculæ, quibus oleum exprimitur, sive vasi, in quo e prelo ac trapeto fluens excipitur, ignorare me fateor. Nam בַּת, aut בַּת nullum ejusmodi olearium instrumentum significat. Quamvis idem ex Epiphanio scripsit Isidor. lib. XVI, cap. 23. *Bathus*, inquit, *vocatur Hebraica lingua ab olearia mola, quæ bath apud eos, vel batha nominatur, capiens i sextaria, quæ mensura una molæ vice proteritur*. Unicum restat subsidium, idque perleve. Nam בַּת Hebraicum βάθος a Græcis, ut Josepho, dicitur, mutatione τοῦ θ in δ, ut et subinde Epiphanius expressit. Atqui בַּת Hebraice inter alia *nectem* significat. Hinc suspicari licet, Epiphanium Hebraicam vocem, perinde ut apud Græcos, per δ concipi arbitrantem, ad olearios vectes respectum habuisse. Etenim tudiculis, hoc est vectibus oleum exprimi consueverat. Columella lib. XII, cap. 50: *Est et organum erectæ tabulæ simile, quod tudicula vocatur, idque non incommodè opus efficit*, etc. Utrum hoc in mente habuerit Epiphanius, divinare non possum. Certe nihil aliud occurrit modo, quod ad olei factionem attineat. Bathi porro mensura liquidarum rerum est, ut olei, vini, decima pars chomer. Ezech. XLV 11 et 14. Unde cum chomer ab Epiphanio modiorum XXX constituitur, modius XVII sextariorum chomer sextarios explet LX, atque adeo bathus erit sextariorum LI, non L.

(64) Μνασίς, ἢ μέδιμνος. Non eadem est mensura mnaasis et medimnus. Siquidem μνασίον Hesycho est μέτρον τι διμέδιμνον, duos medimnos continens. Sed utramque vocem ab Romana origine deflexit: nimirum a vocabulo *medium*. Quod mirum est utriusque linguae perito excidere potuisse. Certe μνασίς nihil habet cum appellatione ista commune. De medimno vero grammatica nulla concesserit, etsi aliqua similitudo vocis appareat.

Mnasis aut medimnus ex Romana, ut puto, lingua deductus est, a voce *medium*. Mnasis itaque apud Cyprios, et apud alias gentes mensuram habet propriam, decem videlicet frumenti hordeique modios continens. Modius apud Cyprios sextariorum est decem ac septem; medimnus apud eosdem diversus est. Medimnum enim Salaminii, sive Constantii quinque modis definiunt: Paphii et Siculi quatuor cum dimidia. Satum Hebraeorum dictio est, quam hi feminino genere usurpant, Græci neutro, a quibus satum non satus dicitur. Estque modius redundans ac superfluens: quod ad eum quadrantis fiat accessio. Hebraice porro *sata sumptionem*, sive *elationem* significat: quod qui metitur mensuram capere et attollere consueverit. At modii vocabulum subtili quadam apud Hebræos ratione duorum et viginti sextariorum esse reperitur, quod non temere, nec utcumque, sed subtilissima, uti diximus, observatione factum. Nam legitimus justusque modius, id quod in lege sæpius inculcatur, ad sacram mensuram exigi solebat. Quæ mensura nihil aliud significat, quam **xxii** illa opera, quæ sex hebdomadis diebus molitus est Deus.

XXII. Etenim primo die superiores illos orbis coeli, cum aquis, terraque fabricavit. Quibus ex elementis glacies, grando, gelu, roesque gignuntur; tum administros spiritus, qui coram illo apparitione funguntur; cujusmodi sunt: angeli assistentes, angeli gloriæ, angeli spirituum flantium, **179** angeli nubium, ac caliginis, nivis, grandinis atque glaciei: angeli fragorum, tonitruorum, fulgurum, frigoris, æstus, hiemis, autumnii, veris, æstatis, omniumque spirituum, qui creatis rebus insunt omnibus, quas cœlum terraque complectitur: ad hæc abyssos, ac voragines creavit, quæ infra terram sunt ac chaos, et tenebras; secuta est vespera, nox, diei lux, ac diluculi. Septem hæc primaria opera Deus primo die perficit.

Secundo vero die firmamentum, quod in medio aquarum est, condidit, et earumdem aquarum, quæ supra firmamentum sunt, ab iis quæ sub firma-

¹ L. *μνασις*. EDIT.

(65) *Εἰσὶ δὲ καὶ μόδιοι σίτου*. Leg. δέκα μόδιοι: ut et Cornarius legit. Mnasis duos medimnos continet; medimnus Cyprius modios quinque. Igitur mnasis modios capit decem. At Romanis, Græcisque medimnus senos modios capiebat. Sed quæ subinde pertexit, ea corrupta sunt et obscura. Ex quibus illud tamen elicitor, modiam apud Cyprios xvii sextarios continere. Vulgo autem xvi duntaxat imputantur. Sed in istis ἀκριβολογεῖν nolumus.

(66) *Σάτον καλεῖται*. Hebræi **שָׂטוּם** vocant satum. Quæ mensura sesquimodium Italicum complectitur, Josepho et Hieronymo testibus: adeoque sextarios xxiv. At Epiphanius modium cum quarta insuper parte sato tribuit. Quare cum modio sextarios xvii assignet, capiet satum sextarios 21 1/4. Hanc mensuram *μόδιον ὑπέργομον* appellat. Unde et Hieronymus fortasse vocem Hebraicam **שָׂטוּם** hoc est *satum*, per Latinam *modium* expressit. Neque

ἐκ τῆς Ῥωμαϊκῆς γλώσσης παρήχθησαν. Τὸ γὰρ μεδιούμ, μέσον ἑρμηνεύεται ἐν αὐτῇ τῇ γλώσσῃ. Μανασίης ἰ τοίνυν παρὰ Κυπρίους μετρεῖται καὶ παρ' ἄλλοις ἔθνεσιν: εἰσὶ δὲ καὶ μόδιοι σίτου (65), ἢ κριθῶν εἰς τὴν τῶν δέκα καὶ ἑπτὰ ξέστων, παρὰ Κυπρίους μόδιον. Μέδιμνος δὲ παρ' αὐτοῖς τοῖς Κυπρίους διάφορος. Τὸν γὰρ μέδιμνον Σαλαμῖνιοι, εἴτουν Κωνσταντίοι, ἐκ πέντε μοδίων ἔχουσι. Ἡάφιοι δὲ καὶ Σικελοὶ τεσσάρων ἡμισυ μοδίων αὐτὸν μετροῦσι. Σάτον καλεῖται (66), ἐξ αὐτῆς τῆς Ἑβραϊδος διαληφθὲν, θηλυκῶς δὲ ἐκφωνούμενον. Ἐν δὲ τῇ Ἑλληνίδι οὐδετέρως. Σάτον γὰρ λέγεται, καὶ οὐχὶ σάτος. Ἔστι δὲ μόδιος ὑπέργομος, ὥστε πληροῦσθαι μὲν τὸν μόδιον, διὰ δὲ τοῦ ὑπεργίνεσθαι τὸ τέταρτον τοῦ μοδίου. Κέκληται δὲ σάτα, κατὰ τὴν αὐτὴν διάλεκτον ἐκφωνούμενον, *ληψίς*, ἢ *ἄρσις*, ἀπὸ τοῦ τὸν μετροῦντα ἔξει τινὲ τὸ μέτρον λαμβάνειν τε καὶ κουφίζειν. Τοῦ δὲ μοδίου τὸ ὄνομα διὰ πολλῆς ἀκριβείας ὑπὸ τῶν Ἑβραίων εὐρέθη εἰκοσιδύο ξέστων ὑπάρχον, οὐχ ἀπλῶς δὲ, οὐδ' ὡς ἔτυχεν, ἀλλὰ διὰ πολλὴν ἀκριβειαν. Ὁ γὰρ δίκαιος μόδιος, καθὼς εἶωθεν ὁ νόμος λέγειν, κατὰ τὸ μέτρον τὸ ἅγιον (67) ἐμετρήθη. Τὸ δὲ ἅγιον μέτρον οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ τὰ κβ' ἔργα, ἃ ἐποίησεν ὁ Θεὸς ἐν ταῖς ἑξ ἡμέραις τῆς ἐβδομάδος.

ΚΒ'. Τῇ μὲν γὰρ πρώτῃ (68) ἡμέρᾳ ἐποίησε τοὺς ἀνωτέρους οὐρανοὺς, τὴν γῆν, τὰ ὕδατα. Ἐξ ἑν στοιχείων, καὶ χρύσταλλος, καὶ χάλαια, καὶ παγετοὶ, καὶ δρόσος, τὰ πνεύματα τὰ λειτουργοῦντα ἐνώπιον αὐτοῦ, ἅτινά ἐστι τάδε: ἄγγελοι πρὸ προσώπου, καὶ ἄγγελοι τῆς δόξης, καὶ ἄγγελοι πνευμάτων πνεόντων, ἄγγελοι νεφελῶν καὶ γνώφων, χιόνος καὶ χαλάζης καὶ πάγου: ἄγγελοι φωνῶν, βροντῶν, ἀστραπῶν, φύχους, καύματος, χειμῶνος, φθινοπώρου, ἕαρος, καὶ θέρους, καὶ πάντων τῶν πνευμάτων τῶν κτισμάτων αὐτοῦ τῶν ἐν οὐρανοῖς καὶ ἐν τῇ γῇ: τὰς ἀθύσσους, τὴν τε ὑποκάτω τῆς γῆς, καὶ τοῦ χάους: καὶ σκότος, ἑσπέρα καὶ νύξ, τὸ φῶς ἡμέρας τε καὶ ἡρθρου. Ταῦτα τὰ ἑπτὰ μέγιστα ἔργα ἐποίησεν ὁ Θεὸς ἐν τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ.

Ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ τὸ στερέωμα τὸ ἐν μέσῳ τῶν ὑδάτων, καὶ τὴν διαμέρησιν τῶν ἐπάνω τοῦ στερεώματος ὑδάτων, καὶ τῶν ὑποκάτω τοῦ στερεώματος

D vero magis de Hebraici nominis origine constat, quam aliarum mensurarum. Proinde quod dicit, *satum* Hebraice idem esse ac *ληψίν*, sive *ἄρσιν*, suffragatorem habet nullum. Quod utcumque verum esset, si **שָׂטוּם** non **שָׂטוּם** scriberetur. Tametsi littera **ש** cum sinistro puncto pro **D** promiscue nonnunquam usurpatur.

(67) *Κατὰ τὸ μέτρον τὸ ἅγιον*. Igitur alius fuit modius profanus, alius sacer. Hic erit satum quarta parte vulgari modio majus. Hæc Epiphanius, quæ nos hoc loco non discutimus.

(68) *Τῇ μὲν γὰρ πρώτῃ*. Sequens disputatio prætermini ab Epiphanio poterat. Neque enim ad rem admodum facit, neque quidquam continet, quod scire magis, quam ignorare nostra referat. Quæquam ea quoque ab Isidoro in lib. xvi, cap. 25 *Orig.* est translata.

ἐπὶ πρόσωπον πάσης τῆς γῆς. Τοῦτο μόνον ἐποίησεν ὁ Θεὸς ἐν τῇ δευτέρᾳ ἡμέρᾳ.

Τρίτῃ δὲ ἡμέρᾳ τὰς θαλάσσας, τοὺς ποταμοὺς, τὰς πηγὰς καὶ λίμνας, τὰ σπέρματα τοῦ σπόρου, τὰ βλαστήματα, τὰ ξύλα τὰ κάρπιμά τε καὶ ἄκαρπα, τοὺς ὄρεμους. Ταῦτα τὰ τέσσαρα ἔργα τὰ μέγιστα ἐποίησεν ὁ Θεὸς ἐν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ.

Τῇ δὲ τετάρτῃ τὸν ἥλιον, τὴν σελήνην, τοὺς ἀστέρας· ταῦτα τὰ τρία ἔργα τὰ μέγιστα ἐποίησεν ὁ Θεὸς ἐν τῇ τετάρτῃ ἡμέρᾳ.

Τῇ δὲ πέμπτῃ τὰ κήτη τὰ μέγιστα, τοὺς ἰχθύας, καὶ τὰ ἄλλα ἔρπετά τὰ ἐν τοῖς ὕδασι, τὰ πετεινά, τὰ πτερωτά. Ταῦτα τὰ τρία ἔργα τὰ μέγιστα ἐποίησεν ὁ Θεὸς ἐν τῇ πέμπτῃ ἡμέρᾳ.

Τῇ δὲ ἕκτῃ ἡμέρᾳ τὰ θηρία, τὰ κτήνη, τὰ ἔρπετά τῆς γῆς, τὸν ἄνθρωπον. Ταῦτα τὰ τέσσαρα μέγιστα ἔργα ἐποίησεν ὁ Θεὸς ἐν τῇ ἕκτῃ ἡμέρᾳ. Καὶ ἐγένετο πάντα τὰ ἐν ταῖς ἕξ ἡμέραις παρὰ τοῦ Θεοῦ ποιηθέντα, ἔργα κβ'. Καὶ συνετέλεσεν ὁ Θεὸς πάντα ἐν τῇ ἕκτῃ ἡμέρᾳ, ὅσα ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ ἐν τῇ γῇ, ἐν ταῖς θαλάσσαις καὶ ἐν ταῖς ἀβύσσοις, ἐν τῷ φωτὶ καὶ ἐν τῷ σκότει, καὶ ἐν πᾶσι.

Καὶ ἀνεπαύσατο ὁ Θεὸς ἐκ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ ἐν τῇ ἑβδόμῃ ἡμέρᾳ, καὶ ἠλόγησεν αὐτήν, καὶ ἡγίασεν αὐτήν, καὶ ἐδήλωσε δι' ἀγγέλου τῷ Μωϋσῆ, ὅτι καὶ εἰκοσιδύο κεφάλαια ἀπὸ Ἀδὰμ ἄχρι τοῦ Ἰακώβ· Καὶ ἐκλέξομαι ἐμαντῷ ἐκ τοῦ σπέρματος αὐτοῦ λαὸν περιούσιον ἀπὸ πάντων τῶν ἐθνῶν. Αἱ δὲ κεφαλαιὶ περὶ ὧν εἶπεν (69) ὁ Κύριος, εἰσὶν αὗται· Ἀδὰμ, Σήθ, Ἐνώς, Ἐνώχ, Ἀρφαξὰδ, Σάλα, Καϊνάν, Φαλέκ, Μαλαεήλ, Ἐθερ, Ῥαγαῦ, Ἰάρεδ, Σερούχ, Ναχώρ, Μαθουσάλα, Θάρα, Λάμεχ, Νῶε, Ἀβραάμ, Ἰσαὰκ, Ἰακώβ, Σήμ. Ὅμοῦ εἰκοσιδύο γενεαί. Διὸ καὶ εἰκοσιδύο εἰσὶ τὰ παρὰ τοῖς Ἑβραίοις γράμματα, καὶ πρὸς αὐτὰ καὶ τὰς βίβλους αὐτῶν κβ' ἠρίθμησαν εἰκοσιεπτὰ οὐσας· ἀλλ' ἐπειδὴ διπλοῦνται πέντε παρ' αὐτοῖς στοιχεῖα, εἰκοσιεπτὰ καὶ αὐτὰ ὄντα, καὶ εἰς κβ' ἀποτελοῦνται, τούτου χάριν καὶ τὰς βίβλους κζ' οὐσας, κβ' πεποιήκασιν.

ΚΓ'. Ὡν πρώτη Βρισίθ, ἢ καλεῖται Γένεσις κόσμου· Ἐλησιμῶθ, ἢ Ἐξοδος τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ἐξ Αἰγύπτου· Οὐδωϊεκρά, ἢ ἐρμηνεύεται Λευϊτικόν· Ἰουδαβήρ, ἢ ἐστὶν Ἀριθμῶν· Ἐλλεδεβαρείμ, τὸ Δευτερονόμιον· Διησοῦ, ἢ τοῦ Ἰησοῦ (70) τοῦ Ναυῆ· Διῶθ, ἢ τοῦ Ἰώβ· Διασωφθείμ, ἢ τῶν Κριτῶν· Διαροῦθ, ἢ τῆς Ρούθ· Σφεργκελείμ, τὸ Ψαλτήριον· Δεβριαμείμ, ἢ πρώτη τῶν Παραλειπομένων· Δεβριαμείμ, Παραλειπομένων δευτέρα· Δεμουέλ, Βασιλειῶν πρώτη· Δαδουδεμουήλ, Βασιλειῶν δευτέρα· Δμαλαχεῖ, Βασιλειῶν τρίτη· Δμαλαχεῖ, Βασιλειῶν τετάρτη· Δμεαλώθ, ἢ Παροιμιῶν· Δεκωέλεθ, Ἐκκλη-

¹ Deut. xiv, 2.

(69) Αἱ δὲ κεφαλαιὶ περὶ ὧν εἶπεν. Perturbatus ac præposterus ordo nominum est. Qua in re quid insit mysterii non video.

(70) Διησοῦ, ἢ τοῦ Ἰησοῦ. Depravata sunt

amento, atque in terræ superficie porriguntur, divortia constituit. Unum hoc opus secundo die confectum est.

Tertio die maria, flumina, fontes, lacus, semina, stirpes, fructiferas arbores ac steriles, silvas denique procreavit. Quatuor hæc præcipua Deus opera tertio die fabricavit.

Quarto die solem, lunam ac stellas, tria videlicet insignia opera, Deus elaboravit.

Quinto die grandiora cete, pisces, ac cætera in aquis repentia, necnon et aves, ac volatilia. Quæ tria sunt præcipua quinti diei opera.

Sexto die feras, pecudes, terra proserpentes bestias, hominemque designavit. Quatuor hæc majora Deus opera sexto die perfecit. Colligitur operum omnium summa, quæ sex diebus edita sunt, duo et viginti. Nam sexto die absoluta sunt a Deo omnia, quæ cælo, terra, mari, abyssis, luce, tenebris, cæterisque continentur.

Septimo deinde die cessavit ab omni prorsus opere Deus, eique diei benedixit, ac consecrari voluit, idque per angelum Moysi significavit. Eodem pertinere potest, quod ab Adamo ad Jacobum duo et viginti capita numerantur: *Et eligam, inquit, mihi ex ejus stirpe populum peculiarem, ex omnibus gentibus*¹. Capita porro illa, de quibus locutus est Dominus ista sunt: Adam, Seth, Enos, Enoch, Arphaxad, Sala, Cainam, Phalec, Malaleel, Heber, Ragau, Jared, Seruch, Nachor, Mathusala, Thare, Lamech, Noe, Abraham, **180** Isaac, Jacob, Sem. Colliguntur generationes duæ et viginti. Unde et xxii sunt apud Hebræos litteræ; secundum quas perinde xxii libros numerant, licet xxvii proprie sint. Verum quoniam quinque apud illos litteræ duplicantur, fiuntque quodammodo xxvii, quæ in xxii contrahuntur, ideo xxvii quoque libros in xxii conferunt.

XXIII. Primus est Beresith, quæ Genesis appellatur; tum Ellesemoth, quæ est Exodus, hoc est egressio filiorum Israel ex Ægypto; Vajicra, qui est Leviticus; Vajedabber, hoc est Numerorum liber; Elledabarim, Deuteronomium; liber Jesu filii Nave; Job, Sopbetim, id est Judicium, Ruth, Sepher Tehillim, hoc est Psalterium; Dibre haiiamim, sive primus Paralipomenon liber; Dibre haijamim, secundus Paralipomenon liber; Samuelis primus, sive Regnorum primus; Samuelis, sive Regnorum secundus; Melachim, sive Regnorum tertius; Melachim sive Regnorum quartus; Mischle, sive Prover-

pleraque sacrorum librorum vocabula. Sed nos nihil immutandum censuimus. Plerisque litteræ ð præfixa: qui est Chaldaicus articulus.

biorum liber; Coheleth, hoc est Ecclesiastes; Sirhassirim, Cantica canticorum; Dathariasara, hoc est XII Prophetæ; Isaias propheta, Hieremias, Ezechiel, Daniel, liber primus Esdræ, liber secundus Esdræ, Esther. Hi sunt septem et viginti libri: qui cum numero litterarum exæquantur, litteris quinque geminatis, ut supra monuimus. Est et alius quidam exiguus liber, qui Cinoth inscribitur, hoc est Lamentationes Hieremiæ, qui extra numerum ad Hieremiam adjungitur. Cæterum viginti duorum iste numerus ubique reperitur, ac diversis in rebus cernitur, velut in viginti duobus operibus, quæ Deus sex illis diebus, qui in mundi fabricationem insumpti sunt, elaboravit; tum in viginti duabus generationibus, quæ ab Adamo ad Israelem intercedunt. Item in viginti duabus litteris ab aleph ad thau. Postremo in duobus et viginti libris, qui ab Genesi ad Esther usque censentur. Ita modius mensura nobis est sextariorum duorum et viginti. Quem Hebræi mode vocant, Græci expeditioris pronuntiationis gratia, modia. Idem et apud Ægyptios nomen est; sed et Syri, et Arabes modia vocant, quod *confessionem* significat. **181** Nam impletus modius plenum se esse confitetur. Idem et Gnomon appellatur.

XXIV. Cæterum numerus ille duorum operum et viginti, quæ Deus initio molitus est, tum generationum totidem, quæ ad Jacobum usque propagatæ sunt, et viginti duorum librorum ad Esther usque, ac litterarum viginti duarum, quibus Dei lex consignata nobis est, ac Dei primum informata doctrina, illud ipsum significare videtur, venturum olim Christum, legis ejusque mysteriorum testimonio declaratum esse, atque patefactum. Qui in hunc mundum veniens vitæ nobis mensuram in Evangelio per modium implevit, hoc est confessionem, et iis omnibus, qui illius fidem profiteantur, ac vitam ejus beneficio consequuntur. Quam ob causam mensuræ genus sanctum ab Hebræis dicitur, quod ex allatis rationibus duos et viginti sextarios capit. Nam pleræque gentes ad eam mensuram addiderunt aliquid, vel ei detraxerunt, cum apud Hebræos numerus accuratissime sibi constet. Quin etiam apud Romanos æqualis mensura modius appellatur, quemadmodum apud Hebræos aleph littera puerum ad discendum adhortatur; cui simile verbum apud Græcos ἀλφειν *investigare* significat. Ex quo manifestum est vocem hanc alpha in Græcam linguam ab Hebraica esse translata. Sic igitur modius ab Hebræis profluxit: apud quos idem est

¹ Deest aliquid.

(71) Πληρωθεὶς γὰρ ὁ μόδιος. Eadem ratione nullum non mensuræ genus modium appellare licet. Nam nullum est, quod non perinde,

σιαστής · Σιρασισειν, τὸ Ἄσμα τῶν ἁσμάτων · Δαθάριασαρά, τὸ Δωδεκαπρόφητον · Δησαῖου, τοῦ προφήτου Ἡσαῖου · Διερεμίου, ἡ τοῦ Ἱερεμίου · Διεζεκιήλ, ἡ τοῦ Ἱεζεκιήλ · Διδανιήλ, ἡ τοῦ Δανιήλ · Διδέσδρα, ἡ τοῦ Ἐσδρα πρώτη · Διδέσδρα, ἡ τοῦ Ἐσδρα δευτέρα · Δεσθήρ, ἡ τῆς Ἐσθήρ· Αὗται δὲ αἱ εἰκοσιεπτὰ βιβλοὶ κβ' ἀριθμοῦνται κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν στοιχείων, ἐπειδὴ περ καὶ πέντε στοιχεῖα διπλοῦνται, καθὼς ἄνω προείπομεν. Ἔστι δὲ καὶ ἄλλη μικρὰ βιβλος, ἣ καλεῖται Κινῶθ, ἣτις ἐρμηνεύεται Θρήνος Ἱερεμίου. Αὕτη δὲ τῷ Ἱερεμίᾳ συνάπτεται, ἣτις ἐστὶ περισσὴ τοῦ ἀριθμοῦ καὶ τῷ Ἱερεμίᾳ συναπτομένη. Οὗτοι οἱ εἰκοσιδύο ἀριθμοὶ πανταχοῦ εὐρισκόμενοι, καὶ ἐν διαφόροις εἶδεσιν ἀριθμούμενοι, ἐν τε τοῖς εἰκοσιδύο ἔργοις, οἷς ἐποίησαν ὁ Θεὸς ἐν ταῖς ἑξ ἡμέραις τῆς κοσμοποιίας, καὶ ἐν εἰκοσιδύο γενεαῖς ἀπὸ Ἀδάμ ἄχρι τοῦ Ἰσραήλ, καὶ ἐν ταῖς εἰκοσιδύο στοιχείοις τῶν γραμμάτων ἀπὸ τοῦ ἄλφ ἄχρι τοῦ θὰυ, καὶ ἐν ταῖς κβ' βιβλοῖς ἀπὸ τῆς Γενέσεως ἄχρι τῆς Ἐσθήρ, μέτρον ἡμῖν ἔγενήθησαν κβ' ξέστων, ὃ καλεῖται παρ' Ἑβραίοις μόδι, παρ' Ἑλλησι δὲ μόδια, διὰ τὴν τρανότητά· παραπλησίως δὲ καὶ Αἰγύπτιοι μὲν τοὶ τοῦτο καλοῦσιν· ὁμοίως δὲ καὶ Σύροι, καὶ Ἀραβες μόδια λέγουσιν, ὃ ἐρμηνεύεται ὁμολογία. Πληρωθεὶς γὰρ ὁ μόδιος (71) ὁμολογεῖ, ὅτι Πεπλήρωμαι. Καλεῖται δὲ καὶ γνώμων.

ΚΔ'. Τῷ δὲ ἀριθμῷ τῶν κβ' ἔργων τοῦ Θεοῦ τῶν ἀπαρχῆς, καὶ τῶν κβ' γενεῶν ἕως τοῦ Ἰακώβ, καὶ τῶν κβ' βιβλίων ἕως τῆς Ἐσθήρ, καὶ διὰ τῆς κβ' γραμμάτων ὑποθέσεως, ἐξ ὧν ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ ἡμῶν παρέστη, καὶ Θεοῦ διδασκαλία ἡμῖν προτετύπεται, τοῦτο δηλοῦται, ὅτι ἐκ τοῦ νόμου, καὶ τῶν ἐν αὐτῷ μυστηρίων, ὁ Χριστὸς ἡμῖν ἐρχόμενος ἐμαρτυρήθη καὶ ἀπεκαλύφθη. Ὅς ἐλθὼν ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ ἐπλήρωσεν ἡμῖν τὸ μέτρον τῆς ζωῆς διὰ τοῦ μοδίου, τουτέστι, τῆς ὁμολογίας, παντὶ τῷ εἰς αὐτὸν ὁμολογήσαντι καὶ τὴν ζωὴν παρ' αὐτοῦ κομισαμένῳ. Διὸ τὸ μέτρον τὸ ἅγιον Ἑβραῖοι λέγουσιν, ὃ ἐστὶ κβ' ξέστων, κατὰ τοὺς προειρημένους. Πολλοὶ γὰρ τῶν ἄλλων ἐθνῶν ἢ προσέθεντο, ἢ ἀφείλαντο ἀπὸ τοῦ μέτρον τούτου, τοῦ ἀκριβῶς παρ' Ἑβραίοις ἀριθμηθέντος. Ἀλλὰ καὶ παρὰ Ῥωμαίοις συμβέβηκεν ὁμοιοκαταλήκτως μοδίου μέτρον καλεῖσθαι, ὡσπερ παρ' Ἑβραίοις τὸ ἄλφ τῷ παιδίῳ τὸ μανθάνειν παραινεῖ· καὶ παρ' Ἑλλησι τὸ ἀλφειν ζητεῖν συμβέβηκε καλεῖσθαι. Ὅθεν δηλονότι καὶ τὸ ἄλφα ἐξ Ἑβραϊδος παρηνέχθη εἰς τὴν Ἑλληνίδα. Τὸ γοῦν μόδιον, ὡς ἐκ τῆς Ἑβραϊδος εὐρέθη, ὁμολογεῖν λεχθὲν, ὡς πολλάκις εἶπον, διὰ τῆς χρήσεως ἐρμηνευόμενον. Εἰ μὴ γὰρ αὐτὸν πληρεστάτως γεμίσειέ τις, οὐχ ὁμολογεῖ, ὅτι Πεπλήρωμαι. Πλήσας δὲ τὸ

cum impletum sit, plenum se esse fateatur. Isidorus aliam vocis etymologiam assertit, ab eo quod sit suo modo perfectus.

μέτρον καὶ ῥητλιάσας (72), ὁμολογεῖ, ὅτι Περπλή-

ρωμαι. **A** ac confiteri, eaque vocis notio ad usum ipsum per-

tinet; nam nisi quis illum cumulatissime comple-

verit, plenum se esse non fatetur. Sed cum mensuram impleverit, et æquatus radio fuerit, tum se

plenum confitetur.

Κάμος δὲ ἐξ αὐτῆς (73) τῆς διαλέκτου διάφορον μέτρον ἐστίν, ἤγουν τὸ τέταρτον μοδίου.

Χοῖνιξ δὲ καὶ ὕφη (74) ἓν μὲν ἐστὶ, διττῷ δὲ ὀνόματι κέκληται· ἐστὶ δὲ δύο ξέστων καὶ ποστη-

μορίου.

Δράξ ἀλεύρου· τοῦτο ἀπερίεργόν ἐστι, καὶ πᾶσι δῆλον.

Ἀρτάβη· τοῦτο (75) τὸ μέτρον παρ' Αἰγυπτίοις ἐκλήθη· ἐστὶ δὲ ἑβδομηκονταδύο ξέστων.

Ἐκ πολλῆς δὲ ἀκριθείας καὶ τοῦτο οὕτως συνήχθη· ἑβδο-

μηκονταδύο ἄνδρες τότε τὸν πύργον ὠκοδόμουν, ὅτε

καὶ εἰς ἑβδομηκονταδύο γλώσσας ἐκ μιᾶς συνεχέθη-

σαν. Ὅθεν καὶ μέροπες ἐκλήθησαν εἰς τὴν μεμε-

ρισμένην φωνήν. Τὸ δ' αὐτὸ [τὸ] μέτρον καὶ ὁ μετρη-

τῆς ἔχει, κατὰ τὸ μέτρον τὸ ἅγιον.

Τρία μέτρα σεμιδάλεως (76), ἃ τοῖς ἀγγέλοις Ἀβραὰμ τῇ Σάρᾳ ἐτοιμάζειν προσέταπεν, ἐξ ὧν

μέτρων ἐγκρυφίαν ἄρτου ἵ γενέσθαι ἐνετείλατο.

Ταῦτα δὲ τὰ μέτρα ἕκαστον γόμον ἐχώρει.

Τὸ δὲ γόμον δέκατον (77) ἦν τοῦ μεγάλου μέτρου,

ἵ ἐγκρυφίας ἄρτους.

(72) Πλήσας δὲ τὸ μέτρον, καὶ ῥητλιάσας.

Barbara vox ac peregrina, quæque emendari varie

possit. Sunt qui ῥηγλιάσας rescribant a ῥήγλα,

quæ est regula: quod idem est ac rutulus, sive

baculus rotundus. Unde apud Hesychium legi scri-

bunt, ἀποριγλοῦν, pro eo, quod est, mensuram

exæquare. Sed nihil ejusmodi apud illum reperi.

Hoc vero solum: ῥῆγλαι· σίδηρα, ὡς ῥάβδοι, ut sint

baculi, aut virgæ ferreæ. Ergo apud Epiphanium

ῥητλιάσας fortasse leg. vel ῥοτλιάσας, ut a rutulo

derivetur, qui est vectis rotundus: quo nomine re-

pagulum versatile in amphitheatro apud Calpur-

niusium dici, observatum a Lipsio. Atque ita radium,

seu vectem rotundum appellare licet, quo exagger-

Camus ab eodem Hebraicæ linguæ fonte quartam

modii partem continet.

Chœnix, et Ephî unum et idem est duplici no-

mine comprehensum: duos sextarios et aliquid

amplius complectitur.

Pugillus farinæ difficile nihil habet, estque om-

nibus plane cognitus.

Artaba Ægyptiorum propria vox est, et sextarios

continet duos et septuaginta: qui numerus quod-

dam in se mysterium continet; nam septuaginta

in duas et septuaginta linguas ex **182** una divisi

sunt. Unde et meropes ab vocis divisione nominati

sunt. Idem modus est et metrete, si sacræ mensuræ

rationem habeas.

Tres mensuræ farinæ sunt hæ, quas Abrahamus

ad angelorum prandium Saræ præparare, et indi-

dem subcinericios panes conficere jussit. Cujus

mensuræ singulæ partes gomor capiunt.

Est autem gomor mensuræ majoris, sive artabæ

(76) Τρία μέτρα σεμιδάλεως. Locus est Gen.

xviii, 6. Verum quod LXX vertunt τρία μέτρα σε-

μιδάλεως, Hebraice legitur **דִּינֹס שִׁלְשָׁה** tria sata.

Quare singulæ mensuræ non gomor sunt, sed

datum. Imposuit Epiphanio communis μέτρου δι-

ctio, quam de eo mensuræ genere accipiendam pu-

tavit, ad quod diurnum mannæ demensum exige-

batur. Sed satum tricesima pars est cori, gomor

centesima.

(77) Τὸ δὲ γόμον δέκατον ἦν. Perperam etiam

in Regio γόμον, ut et in Basileensi: quare nihil

immutare voluimus. Verum γόμορ fortasse resti-

C Quare singulæ mensuræ non gomor sunt, sed

datum. Imposuit Epiphanio communis μέτρου δι-

ctio, quam de eo mensuræ genere accipiendam pu-

tavit, ad quod diurnum mannæ demensum exige-

batur. Sed satum tricesima pars est cori, gomor

centesima.

(77) Τὸ δὲ γόμον δέκατον ἦν. Perperam etiam

in Regio γόμον, ut et in Basileensi: quare nihil

immutare voluimus. Verum γόμορ fortasse resti-

tuendum. Est enim in veteribus codicibus littera-

rum ρ et υ pictura non absimilis. Quæ res ex scri-

ptoribus fraudi fuit. De gomor, et auctoris hallu-

inatione superius egimus: ubi duplex gomor

constituit, majus, et minus: neutrum recte. Nos

aliud discrimen apud Græcos duntaxat observavi-

mus, qui promiscue chomer et omer γόμορ appel-

lant. Unde alius est γόμορ magnus, qui idem est

ac corus, sive chomer: alius minor, qui est **γομ**,

centesima pars majoris. Quare quod Villalpandus

noster lib. iii, cap. 9 scribit, Epiphanium eandem

coro notionem tribuere, quam chomor, ad idque

superiorem locum, ubi de coro egit, accommodat,

sane non intelligo. Neque enim Epiphanius usquam

τοῦ γόμορ mentionem facit; sed eam mensuram,

quæ re ipsa eadem est cum coro, γόμορ appellat, ex

Græcorum consuetudine. Quam is tamen non in-

tegrum, sed dimidium eorum esse putat, et cum

lethec, atque ἡμιχόρω confundit. De quo errore

satis antea disputavimus. Hoc vero tandem in loco

posteriorem τοῦ γόμορ speciem, quæ revera unica

est, ac propria, nempe **γομ**, declarat. Etsi dubitari

potest, utrum γόμορ, an, ut cusi et scripti codices

exhibent, γόμον legerit Epiphanius: nam si postre-

rum hoc mensuræ genus γόμορ appellari credidis-

set, non duplicem antea γόμορ, sed triplicem esse

dixisset. Hic enim tertius est, a duobus illis plane

distinctus. Sed utcumque Epiphanius scripserit,

γόμον istud non aliud esse potest quam γόμορ, hoc

est **γομ**: fuit enim omer, sive gomor sextariorum

decima pars, quæ sextarios septem, et quintam unius partem continet.

Tria canistra chondritarum, sive panum alicariorum vasa sunt, quibus chondritæ illi reponuntur, quod est genus panis, qui bifariam dividitur.

Nebel vini sive uter sextarios capit centum quinquaginta.

Satum sextarios LVI.

Alabastrum unguenti, ampulla est vitrea, quæ libram olei capit; estque dimidii sextarii mensura. Alabastri porro nomen a fragilitate reperit.

Campsaces aquæ XII habet sextarios; at ille campsaces, qui Eliæ præparatus est, sextariorum erat quatuor.

Cotyla dimidium sextarium continet, et a Græca voce κόπτεσθαι nomen sortitur, eo quod sextarius duas in partes secatur.

Cyathus sextarii pars est sexta. Porro Scriptura cyathos medechoth appellat; uti masmaroth saccos, vel cola nominat. Quo eodem nomine promiscue utuntur, cum eundem usum et potestatem habeant.

Catinus vas est ad eorum vasorum formam, quibus ad intinctus utimur, quæ et paropsis vocatur, continetque sextarii dimidium. Sextarius Alexandrinus duas olei libras capit.

Aporrhyma apud solos Thebanos in usu est, et Saitico dimidio minor est. Verus enim Saiticus sextarios capit XXII.

Sabitha Syriaca vox est, quod capulum, hoc est vas ad deplenda tortularia interpretari possis, estque sextariorum apud Ascalonitas viginti duorum.

In majus sextarios capit octodecim: sacrum vero sextarios IX.

Congius sextarios habet octo, at qui sacer dicitur, sextarios sex, quæ est duodecima metretæ pars.

¹ C. ἐλαίου. ² Reg. λημνιαῖον.

7 1/5 Quod cum vere ab illo definitum fuerit, ab iis, quæ paulo ante constanter asseverat, magnopere dissentit: nam corum, qui est chomer, modiorum esse docuerat xxx: modio vero sextarios imputaverat XVII. Ita corus sextariis constabit 510. Jam vero bathus, qui ephi aridorum mensuræ respondet, decima pars est cori: gomor decima pars bathi. Igitur ex Epiphanii sententia bathus sextarios colligit LI (cui quidem nonnisi L tribuit), gomor sextarios 5 1/10. Hic autem τὸ γόμον, sive γόμορ habere putat sextarios 7 1/5. Quæ si centies multiplices, fient sextarii 720: quot reipsa corus continet. Etenim corus modios capit non xxx, sed XLV, ut Villalpandus docet, modius porro sextarius XVI: qui in XLV ducti sextarios conficiunt 720. Ea summa in centum divisa dat sextarios unicuique gomor 7 1/5. Quæ opinionum varietas, si non ex hallucinatione nata, ex eo certe profecta videtur, quod cum aliæ apud alias nationes mensuræ iisdem appellationibus censerentur, ac minores majoresve essent, hæc ipsa diversis ex auctoribus tumultuarie in Adversariis notata in hunc Commentarium redegerit, neque accurate ac distincte proposuerit.

(78) Τὸ σάτον γ' ἑξέτων. Neque istud superioribus consentaneum est: ubi satum docuerat esse μόδιον, ὑπέργομον, hoc est modium unum, cum

αὐτὸ ἐστὶ τῆς ἀρτάβης, ἧ γίνεται ἑπτὰ ἑξέτων καὶ πέμπτον.

Τρία κανῆ χονδριτῶν, ἔνθα εἰκόθασι τότε ἀποτίθεσθαι τοὺς χονδρίτας. Ἔστι δὲ εἶδος ἄρτου εἰς δύο τεμνομένου.

Νέβελ οἴνου, ὅπερ ἐστὶ μέτρον ἑξέτων ρ'.

Τὸ σάτον γ' ἑξέτων (78) ὑπάρχει.

Ἄλαστρον μύρου (79), βικίον μὲν ἐστὶν ὑέλινον, χωροῦν λίτραν ἔλαιον¹: τὸ δὲ μέτρον ἐστὶ ἑξέτου τὸ ἥμισυ. Ἄλαστρον δὲ κέκληται διὰ τὸ εὐθροπτον.

Καμφάκης ὕδατος, ιβ' ἑξέτων ὕδατος ἐστὶ τὸ μέτρον. Ὁ δὲ τῷ Ἡλίᾳ ἐτοιμασθεὶς (80) καμφάκης, τεσσάρων ἐστὶ ἑξέτων.

Ἔστι τὸ μέτρον κοτύλη, ἥμισυ ἑξέτου ὑπάρχει, κέκληται δὲ κοτύλη ἀπὸ τοῦ τὴν ἑξέτην εἰς δύο κόπτεσθαι.

Κύαθος, ἐστὶν ἕκτον ἑξέτου (81). Μεδεκῶθ δὲ λέγει (82) τοὺς κυάθους ἢ Γραφή. Τὰ δὲ μασμαρῶθ λέγει τοὺς διῦλιστῆρας, οὓς καὶ ἴθμοὺς καλοῦμεν. Τῷ αὐτῷ δὲ ὀνόματι ἀμφότερα κέχρηται, ἐπεὶ καὶ τὴν αὐτὴν ἐνέργειαν ἔχουσι.

Τρυβλίον, ὑψόβαφόν ἐστὶ τὴν πλάσιν, ἥτοι παροψίς, ἥμισυ δὲ ἑξέτου τὸ μέτρον ἔχει. Ἐξέτης ὁ Ἀλεξανδρινὸς δύο λιτρῶν φέρει ὀλκὴν ἐν τῷ ἐλαίῳ.

Ἀπόρρομα δὲ παρὰ μόνοις Θηβαίοις μετρεῖται, ἥμισυ γὰρ τοῦ Σαίτου ἐστίν. Ὁ δὲ ἀληθινὸς Σαίτης ἑξέτων ἐστὶν κβ'.

Σαβιθά· τοῦτο Συριατικόν ἐστὶ τὸ ὄνομα, ὃ ἐρμηνεύεται λημνιαῖον² ἄντλημα, παρὰ Ἀσκαλωνίταις ἑξέτων κβ'.

Ἴν· τὸ ἴν μέγα (83), ἑξέτων ἐστὶν ιη'· τὸ δὲ ἅγιον ἴν, ἑξέτων θ'.

Χοῦς, ἐστὶ ἑξέτων η' (84)· τὸ δὲ καλούμενον ἅγιον, ἑξέτων ς', ὃ ἐστὶ δωδέκατον μετρητοῦ.

ejusdem quarta parte. Quare cum modio XVII sextarios attribuat, erunt in sato sextarii 21 3/4, ut antea diximus. At secundum communem usum, qui modio sextarios assignat XVI, erunt in sato sextarii XXIV.

(79) Ἄλαστρον μύρου. Alabastrum ex sui generis lapide, non ex vitro fit: Βικίον item alias fictile vas, alias vitreum. De hoc Eustathius, et alii grammatici.

(80) Ὁ δὲ τῷ Ἡλίᾳ ἐτοιμασθεὶς. Locus est III Reg. XIX, 6, ubi Hebraice est ΠΠΞΥ, LXX καμφάκης. Sed quoniam argumento quatuor fuisse sextariorum colligat, nullus video.

(81) Κύαθος, ἐστὶν ἕκτον ἑξέτου. Vulgo tamen sextario XII cyathi tribuuntur. De quo Gregorius Agricola lib. I.

(82) Μεδεκῶθ δὲ λέγει. Idem locus exstat hæc. 75, n. 6. Forte pro μεδεκῶθ, μενακῶθ rescribendum. Vide quæ illic observamus.

(83) Ἴν· τὸ ἴν μέγα. In sextarios capit XII, hoc est logos totidem.

(84) Χοῦς, ἐστὶ ἑξέτων η'. Chus Atticus, et Romanus congius sextarios habet non amplius IV, quæ est duodecima pars metretæ. Continet enim metreta sextarios LXXII.

Τάλαντον, ἔστι τὸ ὑπερβάλλον (85) πᾶν σταθμώ-
μενον μέτρον· κατὰ δὲ τὸν ληρισμὸν ¹, ρκε' λιτρῶν
ὑπάρχει.

Ἐξ λεπτά ταλάντου (86), ἑπτὰ ἀσσάρια· τὰ δὲ
ἑπτὰ λεπτά τῶν ἀσσαρίων, ρ' ὑπάρχει δηνάρια.

Ὁ ἀργυροῦς δὲ ἐτυπώθη ἀπ' ἀρχῆς τὸ νόμισμα,
ἐκ δὲ τῶν ἀσσαρίων (87) τοῦτο ἐτυπώθη. Φασὶ δὲ
τὸν Ἀβραάμ εἰς τὴν Χαναναίαν τὸν τύπον ἐνηνο-
χῆναι.

Τοῦ δὲ ταλάντου τῶν ρκε' λίτρα μία, ἡ δὲ λίτρα
δεκαδύο οὐγγία ὑπάρχει. Ἡ δὲ οὐγγία ἔχει στατήρας
δύο (88).

Ὁ δὲ στατήρ ἡμισυ μὲν οὐγγίας, ἔχων δὲ δι-
δραγμα.

[Περὶ σίμου ²] σίκλος, ὃ λέγεται καὶ κοδράν-
της (89), τέταρτον μὲν ἔστι τῆς οὐγγίας, ἡμισυ
δὲ τοῦ στατήρος, δύο δραγμαὶς ἔχων· τῆς γὰρ οὐγ-
γίας (90) ἦν ἡ δραγμῆ.

¹ F. λιτρισμὸν. ² Titulus esse videtur, et σίκλου legendum.

(85) *Τάλαντον*, ἔστι τὸ ὑπερβάλλον. De talento, ejusque multiplici varietate infiniti sunt doctorum hominum commentarii, quibus ea diligenter explicantur, ut otiosis hac in parte nobis esse liceat. Talentum hic Judaicum, sacrumque definitur, quod minas habuit cxx, hoc est libras Romanas cxxv, nam libra drachmas habuit xcvi, mina vero centum. In centum viginti minis, drachmæ sunt 12,000, quæ per 96 divisæ dant libras Romanas 125.

(86) *Ἐξ λεπτά ταλάντου*. Quæ sint talenti λεπτά, quorum sex, septem assibus valeant, quæve septem assium λεπτά, centum æstimata denariis, qui docuerit, magnam a me gratiam inibit. De λεπτοῖς ταλάντου, nescio quid Hesychius aspersit in voce Κοδράντης. Ibi enim τὸ λεπτόν ἐξακισχιλιστόν esse talenti docuit, bisque istud repetiit. Quin etiam alibi, ἀσσάριον esse dicit idem ac λεπτόν. Unde in talentum sex assium millia competent, quot et λεπτῶν. Est et de λεπτοῖς insignis locus, ex Budensi codice productus a Camerario in cap. xxi Matth. Ubi cum staterem dimidiam uncie partem esse dixisset, subjicit: Πάλιν δὲ τὸ σίκλον, ὃ ἔστιν ἡμισυ τοῦ στατήρος, τέταρτον τῆς οὐγγίας, ἔχει λεπτά κ'· τὸ λεπτόν ὀλκῆς μιᾶς ἔστι δέκατον, ὄγδοον τῆς οὐγγίας· παρά τισι δὲ καὶ ὀβολὸς καλεῖται. Μοχ ait νόμισμα, μέγα μὲν εἶναι τῷ χαράγματι, καὶ τῇ ὀλκῇ, ὃ ἐκλήθη ἀργυροῦς· ὥστε ἔχειν αὐτὸν δηνάρια ρ', ἕκαστον δὲ δηνάριον ἔχειν ἀσσάρια ζ' (al. ξ'). Siclum, sive dimidium stateris decem λεπτοῖς constare scribit: ἀργυροῦν vero, hoc est staterem tetradrachmum, quem μέγα νόμισμα vocat, denariis centum. Porro denarium vii assibus, aut, ut alia lectio exhibet, lx. Si in drachma decem λεπτά sunt: ergo λεπτόν idem erit, quod vetus Romanorum assis, decima pars denarii. Atque ut denario septem imputemus asses, erunt in drachma 175: λεπτά vero assibus constabunt 17 1/2, tetradrachmus assibus 700. Nam denarios habet centum. Quare λεπτόν denarios habet 2 1/2, quoniam in quatuor drachmis, quadraginta numerantur. At vero si lectionem aliam amplectimur, ut in denario sint asses sexaginta: tetradrachmus colliget assium sex millia. Nam denarios centum si per sexaginta multiplices, totidem confient: λεπτόν vero 150 comprehendet asses, drachma 1500. Quid ex istis scholiis, vel superiore Hesychii glossemate ad Epiphanium enarrandum profici possit, judicent alii.

Mihi sine ingenti aliqua sectione, huic ulceri, quod ὑπουλον subest, submoveri non posse videtur. Sed illud præterea, et vero cumprimis animadver-

183 Talentum mensurarum omnium, quibus pondera metimur, maximum est: quod si ad libras redigatur, cxxv complectitur.

Sex minuta talenti septem assibus valent. Septem vero assium minuta centum denariis.

Argenteus nummus jam tum olim signatus est, et ex assibus cusus. Ferunt Abrahamum hujus figuram in Chananaeam importasse.

Talentum centesima vicesima quinta pars est libra, quæ duodecim uncis constat. Uncia stateres habet duos.

Stater dimidia uncie pars, duas drachmas continet.

Siclus, qui et quadrans appellatur, quarta pars est uncie, stateris dimidia, duas drachmas habens, nam uncia octo drachmas continet.

tendum, de quo talenti genere loquatur tam Epiphanius, quam Hesychius. Neque enim vulgare illud et magnum intellexisse puto, sed Epiphanium maxime staterem, vel tetradrachmum argenteum. Quæ de re accuratius in diatriba de folle milliarensi inquiretur (*infra*). Ergo in talento hujusmodi **xl** λεπτά ex Matthæi scholio censentur, quæ centum denariis valent; denarii assibus septem. Hæc Epiphanius loci vestigia premunt. Nam et centum denariorum, et septem assium in illo mentio est. Quomodo vero reformanda sint Epiphanius verba, tentabunt, uti diximus, alii. Nos quæ potuimus in eam rem adjuncta congressimus.

(87) *Ἐκ δὲ τῶν ἀσσαρίων*. Scrib. ἐκ δέκα δὲ τῶν ἀσσαρίων, aut ἐκκαδέκα δὲ τῶν ἀσσ. Sed in priorem emendationem proclivior sum; quod denarii initio denis assibus valuit.

(88) *Ἡ δὲ οὐγγία ἔχει στατήρας δύο*. In libra uncie sunt xii; stateres xxiv. Quare cum libra xcvi drachmas capiat, stater argenteus quaternas continet. Est enim τετράδραχμος. Atqui subinde didrachmum facere videtur, ἔχων δὲ, inquit, διδραγμα. Sed emendabis auctore me, δ' δραγμάς. Id enim sequentia demonstrant: nam scribit siclum dimidiatum esse staterem, et drachmas habere duas. Igitur in statere sunt quatuor. Scripserat Epiphanius δ' δραγμάς. Librarius longurium, qui numerali notæ ascriptus erat, ἑωτα ratus, διδραγμα scripsit. Sed διδραγμα, pro διδραγμα, ιδιωτικὸν est: neque tamen mutandum. Potest et δύο διδραγμα substitui.

(89) *Σίκλος, ὃ λέγεται καὶ κοδράντης*. Confer cum iis Isidori verba lib. xvi *Orig.*, cap. 24: *Sicel, qui Latino sermone siclus corrupte appellatur; Hebraicum nomen est, habens apud eos uncie pondus: apud Latinos autem et Græcos quarta pars uncie est, et stateris medietas, dragmas appendens duas. Unde cum in divinis Litteris legitur siclus, uncia est; cum vero in gentiliis libris, quarta pars uncie est.* Tam hæc Isidori verba, quam illa Epiphanius Villalpandus noster in sicli voce depravata credens, *siclicum* rescribit; et pro *uncia*, apud Isidorum, *semunciam*. Qui me subscriptorem non habet. Licet enim siclus reipsa quatuor drachmas habuerit; idque ex Josepho, Hieronymo, cæterisque perspicuum sit; nihilominus Græci, ac qui Græcos secuti sunt

(90) *Τῆς γὰρ οὐγγίας*. Deest numerus, qui quota pars uncie drachma sit exprimat. Scribo: τῆς γὰρ οὐγγίας ἡ ἦν ἡ δραγμῆ.

Holce eadem est cum drachma, ac præterea ejusdem cum siclo ponderis, quo identidem Absalomi ponderari coma consueverat, cum detonsus esset, quæ pondo erat centum viginti quinque siclorum, hoc est, libras duas habebat cum dimidia.

Obolus inter nummos argenteos signari solebat, ac mensuram habebat uncia; neque tamen argento, sed ferro cudebatur. Quanquam alius erat argenteus obolus minutissimus nummus, et uncia pars octogesima. In Levitico porro legitur: *Didrachmum vi-*

sunt, siclum passim didrachmum constituunt. Cur ita sentirent, LXX Interpretes fecerunt: qui Hebraicum nomen *הרש*, *siclum*, *δίδραχμον* constanter interpretati sunt. Ideo duplex a nonnullis siclus excogitatus est; unus duarum, alter quatuor drachmarum. Quod ego ex errore profectum arbitrator. Nam revera siclus quatuor drachmas habuit. Sed quia Græci interpretes *δίδραχμον* pro siclo reddiderunt, hinc qui Græce Scripturam legebant, non plures duabus drachmis attribuere siclo. Et tamen cum apud accuratissimos auctores invenissent, eundem siclum esse tetradrachmum, eo delapsi sunt, duplex ut sicli genus statuerent. Nam quod reipsa, quemadmodum dixi, duabus ex drachmis componi siclum arbitrati sint, non unus Epiphanius, aut Isidorus fidem fecerint, sed et alii permulti. Inter cæteros scholiastes ille; cujus verba ex Budensi codice Camerarius exscripsit: *Τὸ ἥμισυ τῆς οὐγγίας (inquit) στατήρα ἐκάλεσαν, διὰ τὸ ἑξαμφοτέρως τοῦ ζυγοῦ τὰς πλάστιγγας ἰσορροπεῖν, τοῦ ἡμίσεως τῆς οὐγγίας ἐν ἑκατέροις τοῖς μέρεσιν ἐπιτιθεμένου. Ὅθεν τῇ ἰσορροπίᾳ τοῦ κανόνος, κατὰ τὴν τοῦ ζυγοῦ ἰσότητα, στατήρ ἐκλήθη. ἔχει δὲ ὁ στατήρ ἥμισυ τῆς οὐγγίας, σίκλους δύο· πάλιν δὲ σίκλον, ὃ ἐστὶν ἥμισυ τοῦ στατήρος, τέταρτον τῆς οὐγγίας, ἔχει λεπτά κ', etc.* Absurdum est autem cum in isto, tum in aliis sexcentis veterum locis, *siclicum* pro *siclo* reponere. Fuit enim siclus usitatum apud Hebræos nummi genus, non sicilius. Atque idcirco *κοδράντην* etiam appellari siclum testis est Epiphanius: quod nimirum a Græcis passim didrachmus, adeoque quadrans uncia constitui solet. Qua in re non a LXX Senioribus, sed a Græcis posterioribus, qui illos secuti sunt, error admissus est. Non enim animadverterunt, interpretes illos vel Alexandrinos fuisse, vel Alexandriae certe scripsisse; atque eorum proinde, apud quos, et quorum in gratiam scriberent, usui consuetudinique servisse. Atqui cum Alexandrinorum talentum duplum esset Attici, eandem quoque proportionem Alexandriae drachmæ ad Atticas habuere, ut *δίδραχοι* essent. Etenim talentum omne, ut ex Herone constat, minis constabat sui generis *λx*: mina vero sui perinde generis stateres habuit *xxv*, drachmas centum. Unde cum talentum unum altero duplo majus esset, non plures quidem in majori minæ vel drachmæ numeratæ sunt, sed eadem pondere, ac valore præstiterunt. Unde aliæ *λεπτά*, aliæ *παχεῖαι* vocatæ sunt, ut ait Hesych. Quod et Pollux lib. ix, cap. 6, confirmat. Sic igitur Alexandrinum talentum; quod, auctore Festo, duodecim denariorum millibus valebat, cum totidem Atticarum drachmarum millibus æstimaretur, non plura sui generis, hoc est Alexandrinarum drachmarum numerabat, quam sex millia. Quare singulæ drachmæ, ad Atticas, et vulgatas comparatæ, *δίδραχοι* censebantur. Quam ob causam LXX Interpretes *δίδραχμον*, hoc est duarum Alexandrinarum drachmarum pondere ac valore præditum siclum esse dixerunt, cum interim Atticas drachmas haberet quatuor. Quod cum reliqui minus animadvertissent, et ad vulgares, Atticasque respicerent, duplo minorem, quam erat revera, siclum

A Ἐκαλεῖτο δὲ ὀλκή (91) ἡ δραγμὴ τοῦ αὐτοῦ σταθμοῦ τῷ σίκλῳ τῷ σταθμίζοντι κατὰ καιρὸν τὴν τρίχα τοῦ Ἀβεσαλώμ, ὅτε ἐκουρευέτο, ὀλκὴν ἔχουσαν ρχε' σίκλων, ὃ ἐστὶν οὐγγία σίκλου ἐνός, γινόμενη λίτραι δύο ἡμισυ.

Ἄβολος καὶ αὐτὸς ἐν ἀργυρίοις (92) τετύπωτο. Μέτρον δὲ εἶχε καὶ οὗτος τῆς οὐγγίας, οὐκ ἐξ ἀργύρου πεποιημένος, ἀλλὰ ἀπὸ σιδήρου. Ἦν δὲ καὶ ἕτερος (93) ὄβολος ἐξ ἀργύρου τυπούμενος, νόμισμα ὢν, ὃ ἦν λεπτότατον, ὀγδοηκοστὸν τῆς οὐγ-

esse crediderunt. Non melior afferri causa potest hallucinationis istius, quæ tantas hactenus turbas, et opinionum varietates conscivit. Observatio illa Isidori de unciali siclo nimium a vero distat. Certe enim non nisi semuncialis constitui debebat, si quidem duplex esset, nempe *δίδραχος* et *τετράδραχος*.

(91) Ἐκαλεῖτο δὲ ὀλκή. Mire hæc perturbata sunt, et implicita. Utrum ὀλκὴν idem ac δραγμὴν esse dicat: an potius δραγμὴν, ὀλκὴν, id est pondus idem cum siclo esse statuat, dubitari potest. Sed prior interpretatio præferenda, quam et Cornarius expressit, et nos secuti fuimus. Nam et ὀλκή pro drachma sæpius accipitur. Sed quod ejusdem cum siclo ponderis fuisse refert, superioribus repugnat: ubi didrachmus siclus constitutus est; quamvis revera tetradrachmus fuerit. Jam exemplum illud de Absalomi capillorum pondere nihil ad rem pertinet. Lib. II Reg., cap. xiv, 26, *Ponderabat, inquit, capillos capitis sui, ducentis siclos pondere publico*: *סִיכְלֵי שֵׁשׁ לְשֵׁשׁ לְשֵׁשׁ LXX*, καὶ ἦν ἑκατὸν σίκλων ἐν τῷ σταθμῷ τῷ βασιλικῷ. Nulla hic drachmarum mentio, sed siclorum; quos Hebraici, Latinique codices ducentos, Græci centum numerant: Sixtiani tamen *διακοσίους σίκλους* recte concipiunt. At vero Epiphanius comam illam scribit ὀλκὴν habuisse *cxxv* siclorum: quæ est, inquit, uncia sicli unius, et librarum duarum cum semisse. Hæc ego nullus capio. Sicli *cxxv*, si quatuor drachmæ singulus, ut par est, arrogenitur, drachmas colligunt quingentas. Eæ per 96 divisæ libras Romanas efficiunt *v*, cum *xx* drachmis. Sin didrachmos siclos esse malis, drachmæ consurgent *ccl*, ex quibus libræ consient duæ, cum drachmis *lviii*, qui modus selibræ excedit drachmis decem. Est enim selibra drachmarum *xlviij*. Sane, ut Epiphanius verba præferunt, illud significare videntur: Siclum aliquem fuisse, cujus uncia, sive duodecima pars, siclos communes habuit *cxxv*, quæ sint duæ libræ cum dimidia. Ita siclus iste libris constabat *xxx*, drachmis 2,880. Erit cum per otium ista retractabimus. Interim hic hæreo, et a peritioribus doceri me vehementer cupio.

(92) Ἄβολος καὶ αὐτὸς ἐν ἀργυρίοις. Obolus drachmæ pars est sexta, uncia quadragesima octava. Fuit et æreus nummus. Quem duplicem Epiphanius statuit: alterum æreum, qui μέτρον εἶχε τῆς οὐγγίας. Ubi μέτρον pro pondere sumere videtur; nam majus istius, quam sequentis pondus esse debuit, quod octogesimam partem uncia facit. Quod si minus placeat obolos æreos tam grandes exstitisse, μέτρον εἶχε, sic accipiendum erit, ut sit, *erat pars dimetiens*, vel potius, *valorem habebat uncia ærea*. Manifestum est autem hoc in loco ἀργύριον pro nummo quolibet, etiam æreo καταχρηστικῶς sumi. Nam obolum æreum ἐν ἀργυρίοις τετυπῶσθαι vult. Sic paulo post χαλκοῦς ἀργύρια vocat.

(93) Ἦν δὲ καὶ ἕτερος. Si obolus argenteus octogesima pars est uncia, drachmæ autem octava, denis obolis singulæ drachmæ constabant, non senis.

γίας. Λέγει γάρ ἐν τῷ Λευϊτικῷ (94) · Τὸ δὲ δίδρα- A
γμαον εἴκοσι ὀβολοί. Ὅτι δὲ τέταρτόν ἐστι τῆς
οὐγγίας (95) τὸ δίδραγμα, ἤδη ἐδιδάξαμεν.

Χαλκοῖ· τούτους οἱ Αἰγύπτιοι (96) ἐφεύροντο·
ἀργύρια δὲ ἐστὶ τετυπωμένα δύο· καὶ παρὰ Ἀλε-
ξανδρεῦσι τὰ ἀργύρια καλοῦνται χάλκινα. Ἔστι
δὲ ὁ χαλκοῦς τῷ σταθμῷ ὄγδοον οὐγγίας, ὡς ἡ
δραγμή.

Μνάς, ἥτις τῇ Ἑβραϊδὶ (97) μνήμη καλεῖται ἡ
δὲ Ἰταλικῇ μνάς τεσσαράκοντα στατήρων ἐστίν,
ἕπερ οὐγγίων κ', λίτρας μιᾶς καὶ διμοίρου.

Ἀργυρίων δὲ πολλοὶ τύποι κατὰ καιροῦς γεγό-
νασι.

Τὸ δὲ νοῦμιον τετύπεται (98) ἀπὸ τοῦ Νουμᾶ
τινος βασιλέως τῶν Ῥωμαίων. Δίχρυσον δὲ ἐκά-
λουν (99) οἱ παλαιοὶ τὸ ἡμισυ τοῦ ἀργύρου.

Τὸ δὲ ἄργυρον, τοῦτό ἐστιν (1) ὃ οἱ Ῥωμαῖοι μι-
λιαρίσιον καλοῦσιν, ὃ ἐρμηνεύεται στρατιωτικὸν
δέμα.

Τὸ δὲ δίχρυσον, καὶ τοῦτο ἀργύριον ἦν· ἕπερ

¹ Levit. xxvii, 25.

(94) Λέγει γάρ ἐν τῷ Λευϊτικῷ. Moysis verba
sunt ἡρσηπ היה' הרה םירשׁ: *Viginti geræ siclum*
facient. Hieron. vertit *obolos*. Non quod *gera* pro-
prie sit *obolus* (major est enim quinta fere parte:
nam quinque *geræ* sex *obolos* faciunt), sed quod
nullum apud Græcos aut Latinos genus mensuræ
vel nummi propinquius occurreret: quemadmodum
denarius promiscue usurpari pro drachma con-
suevit. Habet igitur siclus, hoc est tetradrachmum,
xx *geras*: proinde drachma quinque *geris* constat. C
LXX, εἴκοσι ὀβολοῖς ἐστὶ τὸ δίδραγμα, didrachmum
pro siclo reddiderunt, cui xx *oboli* non competunt,
sed tetradrachmo. Quæ res Epiphanium decepit.
Qui ex eo frustra deduxit, unciam *obolos* LXXX
continere, quia xx duabus drachmis, quæ quarta
pars est unciæ, conveniunt. Sed didrachmum pro
siclo, hoc est, pro tetradrachmo, Græci videlicet
usurparunt.

(95) Ὅτι δὲ τέταρτόν ἐστι τῆς οὐγγίας. Dixit
hoc non alibi, quam supra iis in verbis: Ὁ δὲ στατήρ
ἡμισυ μὲν οὐγγίας, ἔχων δὲ δίδραγμα. Quare εὐστό-
χως coniecimus scripsisse Epiphanium δ' δρα-
χμάς.

(96) Χαλκοῖ· τούτους οἱ Αἰγύπτιοι. Chalcus
octava pars *oboli* fuit. Pollux lib. x, cap. 6: Ὁ μὲν-
τοι ὀβολὸς ὀκτώ χαλκοῦς εἶχε. Mox: Οἱ δὲ τέσσαρες
χαλκοῖ ἡμιὀβολιον. At Suidas in τάλαντον, ἡ δρα-
χμῆ ὀβολῶν ἕξ· ὃ δὲ ὀβολὸς χαλκῶν ς'. Sex *obolo*
chalcos tribuit. Quod posterius Agricola sequitur,
libro v. Chalcus alias nummi genus, alias ponderis
fuit. Nummus item æreus, vel argenteus, abusione
vocis, ut in plerisque passim, nisi ἀργύριον hic
latius usurpetur. Pollux: Οἱ μὲν οὖν χαλκοῖ, νομι-
σμάτιον ἦν λεπτόν· ἡ δὲ τῶν πολλῶν καὶ ἰδιωτῶν
χρησις, τὸν χαλκὸν ἀργύριον λέγει. Hesychius, χαλ-
κοῦς· τοῦτο ἐπὶ τοῦ χρυσοῦ καὶ τοῦ ἀργύρου ἔλε-
γον. Ubi latitii æris nomine pecuniæ genus omne
complexi, chalcæ vero, de quibus Epiphanius lo-
quitur, diversum quiddam a vulgaribus videntur.
Nam et ab Ægyptiis inventos asserit, et esse ἀργύ-
ρια τετυπωμένα δύο. Tum octavam ait esse partem
unciæ, hoc est eandem cum drachma.

(97) Μνάς, ἥτις τῇ Ἑβραϊδὶ. Mina Hebræis מנא
μνή, et ita scribendum hoc loco. Italicam minam
Epiphanius stateras habere dicit XL, quæ sint unciæ
xx, sive libra cum besse. Hac ratione stater erit
semuncia, ac drachmas continebit quatuor: quod
et antea scripsit. Libra Romana unciæ habet XII;

*ginti obolos habet*¹; nam didrachmum quarta unciæ
pars est, ut docuimus.

Chalcæ ab Ægyptiis inventi sunt, suntque argen-
teæ signatæ duo; argenteos vero Alexandrini æreos
nominant. Chalcus pondus habet octavæ partis un-
ciæ, ut et drachma.

Mina apud Hebræos mane vocatur. Italicæ mina
quadraginta staterum est, id est unciarum viginti,
sive libræ unius et besse.

Argenteorum porro variæ figuræ diversis tempo-
ribus exstiterunt.

Nummum primus omnium Romanorum rex Numa
signasse dicitur. At argentei dimidium dichryson
B appellavere veteres.

184 Argenteus vero a Romanis miliarisium di-
citur, quod *militare donativum* interpretari possis.

Est et dichryson argenteus nummus: qui post-

cujus bes octo sunt unciæ. Ambo hæc, id est unciæ
xx, minam Italicam faciunt, quæ drachmas collig-
get CLX. Aliud erit igitur libra Italicæ, aliud mina.
Hero Atticam minam ἰσοδύναμον, καὶ ἰσοστάσιον
esse dicit τῇ Ἰταλικῇ μνά, στατήρων γάρ ἐστὶ κέ·
ἡ δὲ Ἰταλικῇ λίτρα στατήρων κδ'. Italicam libram
ecce a mina separat, et illi stateras xxv imputat.
Interpres Nicandri: Ἡ δὲ Ἰταλικῇ μνά λίτραν μίαν
ἡμισυ. Quod ita Scaliger explicat, ut libra Italicæ
sit drachmarum LXIV, id est unius libræ, et dimi-
diæ, hoc est drachmarum xxxii, quæ xcvi drachmas
in Italicam minam constituunt. Atqui hoc modo
unciæ singulæ drachmas sibi vindicabunt 5 1/5.
Quod cum Epiphanio conciliari non potest. Major
est enim Italicæ apud illum libræ modus, ut et
unciæ.

(98) Τὸ δὲ νοῦμιον τετύπεται. Cedrenus: Καὶ
ἀσσάρια δὲ ἀπὸ ἀσημίου καὶ χαλκοῦ πεποιημένα
πρώτος Ῥωμαῖοις ἐχαρίσατο, πρὶν διὰ σκυτίνων,
καὶ ξυλίνων, καὶ ὀστρακίνων τὴν χρειαὴν πληροῦν-
των, ἕπερ ἐκ τοῦ ἰδίου ὀνόματος νοῦμια ἐκάλεσε.
Asses, inquit, ex argento et ære cusos primus Ro-
manis largitus est; cum antea scorteis, et ligneis,
et testaceis uterentur: quos de suo nomine nummos
appellavit. Ἀσήμου, pro ἀσημίου legendum esse
perspicuum est: quæ vox *argentum* sonat, ne A
signum cum interprete somniemus. Sed commentum
illud de appellationis origine, quod et Isidorus
lib. xvi, cap. 17, secutus est, refellit Pollux, qui
νοῦμιον Græcum nomen esse censet, lib. ix,
cap. 6: Ὁ δὲ νοῦμιος δοκεῖ μὲν εἶναι Ῥωμαίων
τόνομα τοῦ νομισματος· ἐστὶ δὲ Ἑλληνικὸν τῶν ἐν
Ἰταλίᾳ καὶ Σικελίᾳ Δωριέων.

(99) Δίχρυσον δὲ ἐκάλουν. Δίχρυσος ex nominis
ratione nummum significat, qui binos aureos valet.
Verum, Epiphanio teste, argenteus nummus est, τοῦ
ἀργύρου, hoc est argentei, dimidium.

(1) Τὸ δὲ ἄργυρον, τοῦτό ἐστιν. Cedrenus
pag. 159, Μιλιαρίσια δὲ ἀπὸ τῆς μιλιτίας, ἤγουν
στρατείας. Subjungit fabulam de Scipione, qui
primus militibus τὰ μιλιαρίσια cudit. Sed vana est
hæc originatio. De *miliariensi* multa haud vulgaria
dicenda sunt, quæ quoniam cum *folle* implicatam
disputationem continent, de utroque diatribam
paulo longiorem instituemus. Neque enim paucio-
ribus, aut explicari omnia potuerunt, aut hic ipse
Epiphanius, ac sequens de *folle* locus enarrari.
(Vide infra.)

modum adulterinus est vocatus, quod aliquando accidit, ut imperatoris cujusdam, qui tum cæsus fuerat, effigies ex eo nummo, cui erat impressa, deleteretur. Quo ex tempore nummus ille, qui occisi imperatoris imagine percussus erat, adulterinus est habitus.

Follis sive talentum parvum ex duobus argenteis constat, hoc est denariis ccviii. Item follis si ad denarios, non argenteos redigatur duo minuta continet.

Mares apud Ponticos mensura est hydriarum duarum : hydria x sextarios capit, adeo ut *cyprus* xx sextarios Alexandrinos habeat.

Cyprus apud eosdem Ponticos aridorum est mensura, duos modios continens ; vel, ut alii dicunt, chœnicas v : nam chœnix iisdem Ponti accolis sextarios v complectitur : unde *cyprus* sextariorum est xx ; quippe major apud illos modius sextarios capit xxiv.

Collathum Syri vocant liquidorum mensuram, quæ dimidii sati capax est, sextariorum xxv.

Congiarium liquidorum est mensura, quam He-

(2) Κατὰ τὸν δηναρισμὸν, ἀλλ' οὐ κατὰ τὸν ἀργυρισμὸν. Jam hæc a nobis explicata sunt (in peculiari dissertatione *De folle milliariensi*, infra). Ostendimus δηνάριον æreolum nummum posterioribus temporibus appellatum fuisse. Unde δηναρισμὸς, ἀργυρισμῶ ceptus est opponi. Sic accipiendus est haud dubie denarius apud Macrobium lib. i, cap. 7, cum de vetere figura nummis impressa ita loquitur : *Æs ita fuisse signatum hodieque intelligitur in aleæ lusu ; cum pueri denarios in sublime jactantes, capita aut navim, lusu teste vetustatis, exclamant.* Sic et apud Vopiscum in *Aureliano*, *æris denarii centum*, minuti nummi sunt, non decusses ærei. Frustra igitur Hotomanus ex iis locis concludit denarium æreum fuisse nummum pretii ac ponderis decem assium : nam denarii sunt illic minutissimi nummi, hoc est chalci, et æreoli, vel alii paulo majores, minoresve. Imo et pro assibus veteribus accipi videntur. Ut cum scholia Budensis cod. denarios drachmæ tribuunt decem ; sed et alia veterum testimonia, quibus fretus Hotomanus contra Budæum contendit, denarium nummum fuisse non argenteum solum, sed etiam æreum denis assibus æstimatum, nihil prorsus efficiunt. Hoc enim persuadent, unum denarium, qui argenteus nummus esset, denis assibus valuisse. Ita Varro lib. iv, *De L. L. Quod primum est*, inquit, *ab decem assibus, decussis, secundum ab duobus, decussis.* Tum Festus his verbis : *Grave æs dictum a pondere, quia deni asses singuli pondere libræ efficiebant denarium, ab hoc ipso dictum denarium.* Quis ex hoc loco merito colligat, denarium, sive decussem æreum fuisse ? Non magis opinor, quam ex altero Plutarchi, quem ex *Camillo* citat : *Ἀσσάριον γὰρ ἦν τὸ ἀργύριον, καὶ τὸ δεκάχαλκον οὕτως ἐκαλεῖτο δηνάριον.* Aut illo Vitruvii lib. iii, cap. 1 : *Nostri primo decem fecerunt antiquum numerum, et in denario denos æreos asses constituerunt : et ea re compositio numeri ad hodiernum diem Denarii nomen retinet.* Cum, primo, dixit Vitruvius, Hotomanus ostendi putat, ante argenteum signatum, æreum fuisse denarium. Verum illud solum Vitruvius indicat ; denarium argenteum principio denis assibus æstimatum ; postea vero sedecim, ut ex Plinio, Tacito aliisque notissimum est. Nullus igitur, quod quidem ex allatis ab Hotomano testimoniis constet, denarius, sive decussis æreus fuit, uti nec centussis, quandiu quidem librales asses

ὑστερον κίβδηλον ἐκλήθη, ἐξ αἰτίας τοῦ ἀνααιρεῖναι τὸν κατὰ καιρὸν βασιλέα, καὶ ἐκβληθῆναι τὸν αὐτοῦ χαρακτῆρα ἐκ τοῦ διχρύσου, ὅς ἦν αὐτῷ ἐμφορέμενος. Ἐκτοτε γὰρ ἔνθα ἂν εὐρέθη τὴν τοῦ ἀνααιρεθέντος βασιλέως φέρων εἰκόνα, κίβδηλος ὠνομάζετο, ἦγουν ἀδόκιμος.

Φόλης, ὃ καὶ ταλάντιον καλεῖται · διπλοῦν δὲ ἐστίν, ὑπὸ δύο ἀργύρων συγκείμενον, οἱ γίνονται ση' δηνάρια. Καὶ φόλης, δύο λεπτοὶ κατὰ τὸν δηναρισμὸν, ἀλλ' οὐ κατὰ τὸν ἀργυρισμὸν (2).

Μάρης, μέτρον ἐστὶ (3) παρὰ Ποντικοῖς, δύο ὑδριῶν · ἡ δὲ ὑδρία αὐτοῖς δέκα ξέστων ἐστίν · ὥστε εἶναι τὸν κύπρον (4) εἴκοσι ξέστων Ἀλεξανδρινῶν.

Κύπρος παρὰ τοῖς αὐτοῖς Ποντικοῖς (5) μέτρον ἐστὶ ξηρῶν γεννημάτων, μῶδιοι δύο, ὃ λέγεται εἶναι παρ' αὐτοῖς χοϊνίκων πέντε · ὃ δὲ χοϊνιξ παρ' αὐτοῖς ξέστων ἐστὶ πέντε · ὥστε εἶναι τὸν κύπρον ξέστων κ' · ὃ γὰρ μέγας παρ' αὐτοῖς μῶδιος, ξέστων κδ'.

Κόλλαθον, ἐστὶ παρὰ τοῖς Σύροις (6) τὸ ἡμισυ τοῦ ὑγροῦ σάτου · ἐστὶ δὲ ξέστων κε'.

Κογγιάριον δὲ, μέτρον (7) ἐστὶν ὑγροῦ, καὶ αὐτὸ

exstiterunt. Neque enim tam graves nummi ærei cusi videntur. Sed decussis æreus ἄθροισμα fuit assium æreorum decem ; centussis, centum. Denarius vero, argenteus nummus decem assium æreorum olim pretio, non pondere, taxatus.

(3) *Μάρης, μέτρον ἐστὶ.* Meminit hujus mensuræ Aristoteles lib. v.ii, *De hist. anim.* cap. 9 : *Ἔστι δὲ ὁ μάρης ἕξ κοτύλαι.* Cotylæ sive heminæ in sextario duæ sunt. Igitur maris, vel mares sextarios duos capit. Porro hydria idem atque urna videtur : quæ congios quatuor continet, congius sextarios sex. Mares ergo Ponticus Macedonico, et Aristoteleo multo major est : nam hydrias Ponticus duas complectitur ; hydria decem sextarios. At Polyænus lib. iv, Marin habere scribit congios decem Atticos, adeoque sextarios sexaginta. Vides quam varium et incertum sit mensurarum istiusmodi negotium.

(4) *Ὅστε εἶναι τὸν κύπρον.* Imo ὥστε εἶναι τὸν μάρην. Nam id ratiocinatio postulat. Si mares hydrias capit duas, hydria sextarios decem, necessario mares sextarios decem continet.

(5) *Κύπρος παρὰ τοῖς αὐτοῖς Ποντικοῖς.* Κύπρου, et ἡμικύπρου mentio est apud Pollucem lib. iv, cap. 24. Hesychius : *Κύπρος, μέτρον σιτήριον, ἡ κεφάλαιον ἀριθμοῦ.* Ἄραμ ergo significat præterea, sed Epiphaniani calculi perversa subductio est. Scribit enim cyprum Ponticum ex modis duobus confici, quod ipsum chœnicibus quinque circumscriptur. Ambosne modios, an singulos Ponticos totidem constare chœnicibus statuat, non satis declarat. Sed utcumque censeat, ratio minime coheret. Sunt modii duo quinquorum chœnicum. Cum igitur chœnix apud Ponticos sextarios capiat quinque, erunt in Cypro sextarii quinque et viginti : non viginti. Quare, uti numerus constet, chœnix sextariorum quatuor constituendus erit, quot etiam Fannius assignat. Etsi diversa de chœnicis modo scriptores alii sentiant. Lego itaque χοϊνιξ παρ' αὐτοῖς ξέστων ἐστὶ τεσσάρων.

(6) *Κόλλαθον, ἐστὶ παρὰ τοῖς Σύροις.* Satum aridorum mensuram esse consentiunt omnes. Quare notandus hic locus, qui ὑγρὸν etiam satum commemorat.

(7) *Κογγιάριον δὲ, μέτρον.* Hebræos intelligit recentiores. Nam in puro Hebraismo vox est inaudita. Cujus origo grammaticis haud ignota. Hanc a *congerendo*, nisi fallor, Epiphanius deducit. Quod aliud agenti, uti fit, excidit.

παρ' Ἑβραίοις ἐκφωνούμενον· τοῦτο τὸ μέτρον ἔστιν ἐν Χρονογραφίαις Εὐσεβίου καὶ τῶν ἄλλων χρονογράφων δηλούμενον, ὡς ἕκαστος τῶν τότε βασιλέων κατὰ φιλοτιμίαν τῷ δήμῳ Ῥωμαίων πρὸς εὐφρασίαν ἐχαρίζοντο, ὃ ἐρμηνεύεται *συνημιένον*, ἢ *συνεστραμμένον*.

A braei etiam usurpant. Meminit hujus mensurae et Eusebius in *Chronicis* aliique chronologi. Apud quos imperatorum quilibet magnificentiae suae ostentandae studio congiarium populo Romano ad epulandum largiri solebat: quae vox idem significat ac *conjectum*, sive *coagmentatum*.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΕΠΙΦΑΝΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΥΠΡΟΥ

Πρὸς Διόδωρον ἐπίσκοπον Τύρου

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΙΒ' ΛΙΘΩΝ ΤΩΝ ΟΝΤΩΝ ΕΝ ΤΟΙΣ ΣΤΟΛΙΣΜΟΙΣ ΤΟΥ ΑΑΡΩΝ ΒΙΒΑΙΟΝ.

S. P. N. EPIPHANII EPISCOPI CYPRI

AD DIODORUM TYRI EPISCOPUM

DE DUODECIM GEMMIS QUAE ERANT IN VESTE AARONIS LIBER.

Iola Ierotarantino interprete.

Ἦτησας (παρ' ἑμοῦ [7']), τιμιώτατε (Διόδωρε), περὶ τῶν ἐν τῷ λογίῳ τῆς ἐπωμίδος τοῦ ἱερέως ἐπὶ τοῦ στήθους Ἀαρὼν προστεταγμένων τότε ἐμπορησθαι λίθων, τὰς τε ὀνομασίας, τὰς τε χροῶς, εἴτ' οὖν ἰδέας, τοὺς τε τόπους, καὶ τὰς εἰς θεοσέβειαν φερούσας τῶν αὐτῶν λίθων θεωρίας, καὶ ἕκαστος λίθος, ὑπὲρ ποίας φυλῆς ἐτέτακτο· πόθεν τε εὔρηται, καὶ ποίας πατρίδος (8).

Τετραχῆ δὲ διαιρεῖται τὸ λόγιον, καὶ αὐτὸ τετραγώνον, σπιθαμῆς τὸ μῆκος καὶ εὖρος ὁμοίως. Τοῦ μὲν πρώτου στίχου πρῶτος λίθος σάρδιον, εἶτα τοπάζιον, εἶτα σμάραγδος. Τοῦ δὲ δευτέρου στίχου πρῶτος λίθος ἄνθραξ, εἶτα σάπφειρος, εἶτα ἱασπις. Τοῦ τρίτου στίχου πρῶτος λίθος, λιγύριον, εἶτα ἀχάτης, εἶτα ἀμέθυστος. Τοῦ τετάρτου στίχου πρῶτος, χρυσόλιθος, εἶτα βηρύλλιον, εἶτα ὀνύχιον. Καὶ οὗτοι μὲν εἰσὶν οἱ ἰβ', οἱ ἐν τῇ ἐπωμίδι τοῦ ἱερέως ἐξηρητημένοι, ὧν καὶ διαφοραὶ, καὶ οἱ τόποι οὗτοι·

Α'.

Πρῶτος λίθος σάρδιος ὁ Βαβυλώνιος, οὕτω καλούμενος. Ἔστι δὲ πυρωπὸς τῷ εἶδει καὶ αἱματοειδῆς, σαρκίῳ τῷ ἰχθυῖ τεταριχευμένῳ ἑοικώς· διὸ καὶ σάρδιος λέγεται, ἀπὸ τοῦ εἶδους λαθῶν τὸ ἐπώνυμον. Ἐν Βαβυλῶνι δὲ τῇ πρὸς Ἀσσυρίαν γίνεται. Ἔστι δὲ διαυγῆς ὁ λίθος· δυνάμειος δὲ ἐστὶ θεραπευτικῆς, ᾧ κέχρηται οἱ ἱατροὶ πρὸς οἰδήματα, καὶ ἄλλας πληγὰς ὑπὸ σιδήρου γιγνομένας. Ἔστι δὲ καὶ ἄλλος, σαρόνυξ, ὃς καλεῖται μολοχάς· μαλακτικὸς δὲ ἐστὶ στεατωμάτων. Τῆς δὲ αὐτῆς ἰδέας τυγχάνει, ὑπο-

B **185-225** Quod petiisti, vir praestantissime, de gemmis quas in rationali sive oraculo dicto epomidis humeralis sacerdotis, supra pectus Aaronis Dominus jussit a ligari, ut cum eorum nomina, colores sive formas, locos, et quae faciunt inde ad pietatem meditationes, tum etiam ad quam indicandam tribum quaelibet gemma posita fuerit, quoque in loco et in qua patria inveniatur, id paucis tibi exponam: hoc quidem ita se habet.

Quadrifariam dicitur rationale. Et ipsum quadratum palmi longitudinem ac latitudinem habet. Primi quidem ordinis prima gemma, sardius, tum topazius, dein smaragdus. Secundus ordo primam gemmam habet carbunculum, secundam sapphirum, tertiam iaspidem. In tertio ordine sunt, prima ligurius, secunda achates, tertia amethystus. In quarto, prima chrysolithus, secunda beryllus, tertia onychium. Et istae quidem sunt XII gemmae, quae in humerali (epomide) sacerdotis sunt annexae, quarum tum discrimina tum loci sunt isti:

I.

Prima gemma, sardius Babylonius dicta. Est vero forma ignea, et quae sanguinis colorem referat. sardio pisci sale condito et inveterato similis: quae de causa etiam sardius dicitur, a forma (colore) nomine desumpto. Nascitur in Babylone Assyriorum. Pellucida est: et vim habet medendi ad tumores ac vulnera ferro inflictia. Est et alia quae sardonix vocatur, **226** et molochites, vim emolliendi steatomata habens. Ejusdem hae coloris est cum superiore, subviridis. Gravissima autem est

(7') Deest aliquid, et sententia pendet.

(8) Genuinum et integrum Epiphanii opus de XII gemmis esse perhibetur quod in antiqua Latina

versione repertum, ex cod. Vaticano, prodiit Romae 1743. Vide infra. EDIT.